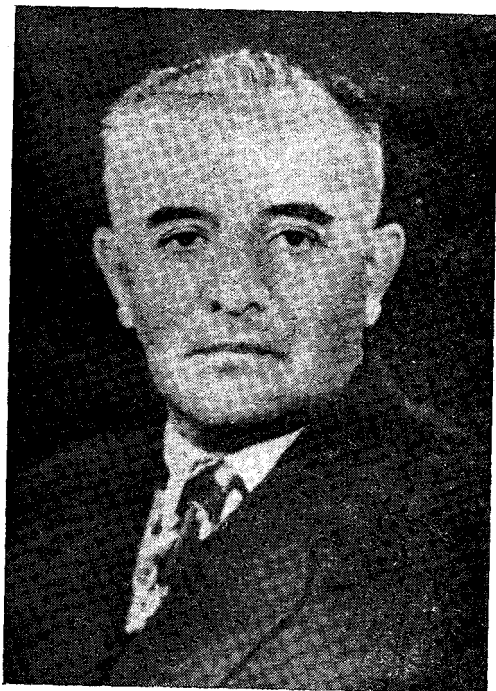

ЁДГОРЛИК

Мамарасул Бобоев

Мамарасул Бобоев

БОҒИСТОН

ШЕЪРЛАР
ШЕЪРИЙ ДРАМА

Тошкент
Ғафур Ғулсам номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти
1984

Уз2
Б 79

Тўпловчи ва сўзбоши муаллифи
ШАМСИ ОДИЛ

Б $\frac{4702570200 - 103}{M352(04) - 84}$ 144 — 84

© Гафур Гулом номидаги Адабиёт ва санъат наш-
риёти, 1984 й. (сўзбоши)

ЮРТ ШАЙДОСИ

Тоғларингми чиройинг, юртим,
Ё ранг-баранг хушбўй чаманзор.
Ундай десам, кўп юртлар ўтдим:
Ҳар ўлкада бөр боғу гулзор.

У кўп юртларни кезди, аммо ҳеч қайсиси чиройини ўзининг она диёри кўрқига ўхшата олмади.

Мамарасул Бобоевнинг нашр этилган биринчи китоби «Ватан шаънига» (Тошкент, 1939) дан бошлаб, ўзи кўришга насиб этмаган, икки томлик: «Танланган асарлар» (1974—1975 йиллар) гача, Она-Ватан мадҳини баланд пардаларда тараннум этди. У гўзал юртининг шайдо — булбули эди.

Мамарасул Бобоев «Умрим қўшиқлари» (Тошкент — 1974) китобининг бошланишида: «Мен 1911 йилда Каттақўрғоннинг «Маҳалла» гузариди (ҳозирги Зирабулоқ кўчасида) туғилганман», — дейди.

«Маҳалла» Каттақўрғоннинг (эски шаҳари билан янги шаҳари) ўртасида жойлашган. Унга бир нечта кўчалар келиб туташади. Аҳолиси зич гузарлардан бири. Бу маҳаллада ўқимишли кишилар кўп етишиб чиққан. Маҳалланинг бир ёнида Самарқандда машҳур Нақибхўжа мадрасаси бўлса, иккинчи ёнида шаҳар боғи, боғ бориб қўнғироқ (Бутхона) остига туташарди. Унинг атрофи янги тилда қурилган оппоқ бинолар эди.

Шу маҳаллада Мулла Абдуқодир Ноқис, Салоҳий, Мулла Очилди Мирий, Абдулҳамид Мажидий, Маъдий, Ҳакима, Мутриба, Тошпўлат Саъдий каби таниқли шоирлар яшаганлар.

Мамарасул аканинг бизга ҳикоя қилишича, ўша даврнинг кўзга кўринган шоири Мулла Абдуқодир Ноқис меҳмонхонасида шаҳарда яшовчи шоир ва адабиёт мухлислари тўпланиб, қиш оқшомлари Навоийхонлик, Бедилхонлик қилганлар. Янги ёзилган ғазаллар ўқилган.

Шунингдек, Абдулҳамид Мажидийнинг хонадонига атроф районларда яшовчи Пўлкан шоир, Исом шоир ва Дурмон бахшилар келиб турган. Шоир меҳмонхонасида тунларни тонгларга улаб дostonлар тинглаганлар.

Шоирнинг отаси Мулла Бобо шу суҳбатлардан баҳраманд бўлиб, кўрган-эшитганларини келиб катта ўғли Мамарасулга ҳикоя қилиб берган. Ота уйда ҳам бир нафас қўли бўшаса фарзандларига Навоий ғазаллари ва «Шоҳнома»дан боблар ўқиб, аҳли донишлар ҳақида ширин суҳбатлар қурган. Мана шулар ёш Мамарасул қалбига шоирлик салоҳиятини солган бўлса не ажаб?

Мамарасул Бобоев устоди Абдулҳамид Мажидийдан илк совет мактабида таҳсил олган. Шу ерда дўстлашган. Шу дўстлик риштаси токи, Абутанбалнинг вафотига қадар (1939) давом этган. Абдулҳамид Мажидий тугма шоир эканлигини устоз менга кўп бор айтганди.

Мамарасул Бобоевнинг шоир бўлиб етишишида тарихан шоирлар ватани бўлмиш Каттақўрғон адабий муҳити катта роль ўйнаган.

Мамарасул Бобоев ижоди ҳақида машҳур олим-

¹ Аутанбал—Абдулҳамид Мажидийнинг адабий тахаллуси.

лардан: Ҳомил Ёқубов, Озод Шарафиддинов, Бердиалли Имомов, Салоҳиддин Мамажоновлар қимматли мақолалар эълон қилганлар. Қўқонлик ёш олима М. Ҳошимова кандидатлик диссертацияси ёқлаб, адабий портрет чоп эттирган.

Ўзбек совет адабиётшунослигида Мамарасул Бобоев ижодига анча эътибор берилганини кўрамиз. Аммо, ҳали унинг ижоди барча қирралари билан ўрганилиши лозим.

Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети, Ўзбекистон ССР Олий Совети Президиуми атоқли шоир Мамарасул Бобоев хотирасини абадийлаштириш мақсадида Тошкентдаги бир кўчани ва она юрти Каттақўрғондаги бир мактаб ҳамда бир кўчани унинг номи билан аташга қарор қилди. Бу қувончли воқеадир.

Наҳрипай бўйида Қориробот деган маҳалла бор. Шу ерда шоирнинг опаси Зулфия биби турарди. Богда ажойиб гуллар, шафтолининг бир неча хили, эрта пишар зардоллар ўсарди. Чорбоғнинг этагидаги деворда Наҳрипай қирғоғига чиқадиган дарча бор. Мамарасул ака бири тонгда, бири шом олди сув бўйига чиқиб, Наҳрипайнинг пишқириб оқишини, қуёшнинг қизғиш бўлиб сувга тушаётган шувъласини томоша қилишни севарди.

Кўпинча устоз она шаҳрига келди дегунча, уни тусаб, шеърларини эшитиб кетишни орзу қилиб юрган дўстлари, шеърят мухлислари таширф буюришарди.

Устознинг 1961 йилда иккита китоби чоп этилди. «Айни ёз», «Янгра рубоб». Китоблар номи рамзий эди. Чунки, домла 50 ёшга кирган бўлиб, айни кучга, шеърлари ширага тўлган пайти.

Мамарасул ака ўша йили июль ойида Каттақўрғонга яна сафар қилди. Бу борганда каттақўрғонлик фронтда ҳалок бўлган жаанчи шоир Бурхон Турсуновнинг янги чоп этилган «Ёдгор» шеърлар тўпла-

мени олиб борди. Бу китобга мен ва шоирнинг укаси Муҳаммад Турсунов тўпловчи эди.

1968 йил 16 сентябрь «Тошкент оқшоми» газетаси Мамарасул аканинг бошқа шеърлари қатори татар жангчи шоири, Ленин мукофотининг лауреати Муса Жалилга аталган «Шоир» номли шеърини ҳам босган эди. Мен шеърни ўқиб: «Домла, беҳад яхши ёзибсиз, янги шеърми?— дея савол бергандим. Устоз менга: «Шу шеърни юрагимда ўн беш йил кўтариб юрдим. Мана «фарзандим» етилгач, қоғозга тушди. Ҳали ҳам баъзи сайқалталаб мисралари бор», деганди.

Мамарасул Бобоев билан Совет Армияси сафида бирга хизмат қилган шоир Мавлон Икром шундай эслайди.

«Устоз оддий солдат эди. Бўйи паст эмасми, сафнинг энг кейинида турарди. Бир куни мендан: «Мавлон, шеър ҳам ёзаясанми?» деб сўраб қолди. Мен «Ҳеч вақт топа олмаяшман, чегарада, постдаман, хизмат кўп»,— дедим. Мен политрук эдим. «Сиз-чи, ёзаяпсизми?»— деб савол бердим. «Ёзаяшман. Анча ёздим. Қулоқ сол, бугун ёзган «Винтовкам» шеъримни ёд ўқиб бераман»,— деди. Эшитдим. Ажойиб шеър экан..

Биз Эронда Совет Армияси сафида 5 йил (1941—1945) хизмат қилдик. Мамарасул ака Тошкентга қайтиши билан «Эрон осмони остида», «Жанубий нуқтада» шеърлар туркумларини эълон қила бошлади. Кейин суриштирсам, булар ҳаммаси аввал кўнгилда пиштилган, сўнг қоғоз юзини кўрган шеърлар экан. Шеърлар ниҳоятда образли, пишиқ».

Дўстларга чин садоқат, катта-кичikka бирдай муносабатда бўлиш, Мамарасул аканинг доимий одати эди. Бир киши билан дўст тутинса, уни ҳаммаша дилдан ардоқларди. Бунга яққол мисол устоднинг профессор Ҳомил Ёқубов, шоир Шукрулло билан то умрининг охиригача қадрдон бўлганларидир.

Тўғри, домланинг меҳрига монанд қаҳри ҳам бор эди. Шеърларни таҳлил қилганда ҳеч андиша қилмай, тўғрисини айтиб «бу шеърингиз бўлмайди» дея верарди. У кишининг шу тўғрисўзлиги ўз ҳажвий шеърларига айнан кўчган. «Олга юргин, аммо менинг ортимдан», «Кўзга балки бошқачароқман», «Аноним», «Ўз акси билан уришган одам» каби ҳажвий шеърлари фикримизнинг далили бўла олади.

Табриклар, фикрлар қилинди баён
Маслаҳат берилди — йўл ҳам кўрсатиб.
Икки олим ўзин Сино ҳис этиб,
Бирдан ва ҳаммадан чиқди билимдон,
Бири савлат тўқиб турди, сергурур,
Лабда сохта кулги, сўзда киноя.
«Илм ўссин, ёшлар ўссин!» деди-ю,
Ихтирони бекор қилди, ниҳоят.
...Равшан бўлди — кўпнинг соф нияти ҳам...
Ва икковнинг сохта «садоқати» ҳам...
Халақит беришга уринар зимдан,
Ўзлари бир жойда депсинар, боқчи!
Очиқ айтолмайди, улар демоқчи:
«Олга юргин, аммо менинг ортимдан!»

Шунингдек, Мамарасул ака беҳад оилапарвар, болажон инсон эди. Бу ҳақда рафиқаси Мавжуда опа: «Эронда хизмат қилганларида ой сайин хат келарди. Болаларга, менга меҳрибон эдилар. Шу меҳрибончиликлари умрларининг охиригача давом этди», — дейди.

Бугун устознинг икки ўғли ва икки қизи ҳам унинг ўрнини босиб, халққа фойдали кишилар бўлиб етишди.

Катта ўғли Бахтиёр Ўзбекистонда хизмат кўрсатган санъат арбоби, машҳур расмем, Элдор эса аспирант, адабиётшунос, республика радиосининг ёшлар

редакциясида адабий ходим. Катта қизи Нодира филология фанлари кандидати, Маъмура архитектура соҳасида аспирант.

Бугунги кунда, Ўзбекистон Совет Социалистик Республикаси ташкил топганининг 60 йиллигини тантанали нишонлаш олдидан, улкан ғалабаларимизни, Ўзбекистонни ўз қалб қўри билан куйлаган шоирни яхши сўз билан эслаймиз. Коммунист шоир доим сафимизда, қурилиш ва катта иншоотлар ёнида, колхоз ва совхозларда, олий ўқув юртлари минбарларида ёнма-ён туриб шеър ўқимоқда дея ҳис қиламиз.

Ватанимиз Мамарасул Бобоевнинг меҳнатларини муносиб қадрлади, «Ҳурмат белгиси» ордени, медаль ва Фахрий ёрлиқлар билан тақдирлади.

Устоз 58 ёшларида, ижодий қувватга айни тўлган чоғида вафот этди. Шоир қалб уриши тинди. Аммо ундан бир-биридан самимий ва тиниқ, ўттиздан ортиқ тўпнам мерос қолди.

Мамарасул Бобоев ҳаёт бўлганида эндигина етмиш ёшдан ошган бўларди. У кишининг асарлари бугун ўзлари таъкидлаганларидек, сизу биз билан ҳамон ёнма-ён туриб, коммунизм қурилиши ишига хизмат қилмоқда.

ШАМСИ ОДИЛ,

Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган
маданият ходими

ШЕЪРЛАР

ГУЛБАРРА

Гулбарра қиз, сенга дилдан кўп раҳмат,
Тақдим этдинг менга кўм-кўк гулбарра.
Берганинг чечакми, нима ўзи, айт,
Тортинма, очилиб, менга бир қара!

Кўнглим эди хушнуд, шу тонгдай равшан,
Чаман боғларингга йўл олдим аста.
Келсётган баҳор каби келдинг сен,
Ўйда гулбаррадан ажиб бир даста.

Шимарилган қўлинг чўздинг мен сари,
Атлас енг ичидан чиққандай моҳтоб.
Бизни олқишларди кўкда офтоб,
Еллар югуради қувноқ, сарсари...

«Мана сизга орта баҳор ҳадиям,
Бу, кўкларнинг тўғрич хабарчи қизи», —
Деган каби эди кўзларинг, эркам,
Ялт этгандай бўлди бахтим юлдузи...

«Тўғри, бу гулбарра — баҳор элчиси,
Баҳор гули учун яна келайми?
Очиқ айта қолгин тезроқ, билай мен!..» —
Дегандай боқардим, ўт олиб иним.

Сен деярдинг гўё: «Бу илк ҳадиям,
Кўкламнинг олдидан шуни олдингиз,
Шу эмасдир фақат, кўпдир яна ҳам,
Баҳор гулларига яна келингиз...»

Гулбарра қиз, сенга дилдан кўп раҳмат,
Тақдим этдинг менга кўм-кўк гулбарра.
Олдим у оромим бўлди минг пора,
Берганинг гул эмас, экан муҳаббат!

1936, Наманган

БОБОМ АРМОНИ

Ер тинмай айланар. Доимо бедор —
Қанотида юзлаб қиш ва ёз сўнар...
Шундан фақатгина бир неча баҳор
Жамолин кўраман: нур билан ўйнар.

Мана бобом! Унга ҳар нарса эҳсон
Қиламан. Асрга яқиндир ёши.
Юзидаги ажинлар — йилларига сон,
Аммо бер бир армони, битта хоҳиши.

Бугун ҳам у билан ширин суҳбатда
Ҳар тўғрида фикр айладик баён.
Ёшлик, бахтимизни мақтар ҳар гапда,
Назаримда, қилар у шундай армон:

«Яшасам, ёшарсам!» —

Шундай ўйлар у, —

Билгич бу докторлар бир чора кўрса,
Кексалик дардига бир даво қилса,
Бу ёруғ кунлардан кўз олса ёғду.

Кипригим устидан қувса, йўқол, деб,
Тушаётган ўлим соясин йироқ.

«Мана йигитлигинг, чол, қайта ол», деб,
Олов йилларимни қайтарса озроқ!..

Бу кечган умримнинг жами онини
Шу кунлар дамига тенглаёлмадим.
Муҳтожлик еридан ризқим донини
Териб едим, аммо тўйиб емадим...

У замонда мендек талай бечора
Уйсиз, бошпанасиз дарбадар ўтган.
Эркисиз ва ҳуқуқсиз, сийналар пора,
Ҳақсизлик кўп ожиз бошларни ютган.

Энди, хиралашиб қолган кўзларим
Обод, дориломон ҳаёт кўрмоқда.
Шод бахтиёр юртнинг ўғил, қизлари!
Ойдин келажак ҳам порлаб турмоқда!

Олган ҳар нафасим туюлар болдек,
Бунда кексалик ҳам катта бахт!

Бироқ,

Ҳаётг,

элга мадад бермоғим учун —
«Мана йигитлигинг, чол, қайта ол, деб,
Олов йилларимни қайтарса озроқ!»

1936, Наманган

ДЎМБИРА ТИЛИДАН

Жамбулга

I

Дўмбирлайман хуш мақомга ўтдай ёниб,
Юракдаги ҳар муродга майлим қониб,
Завқланасан туну кунлар мени чалиб,
Ҳар бир умид мақсадингга раво — дўмбиранг.

Тўқсон йилки, вафодоринг — мен қўлингда,
Тайёр турдим, ҳар на десаиғ, ўнг-сўлингда,
Сайрадим кўп мазлумларнинг эрк йўлида,
Дардга мадад, шодлигингда сафо дўмбираиғ.

Бир замонлар юртимизга чўккан зулмат,
Хароб эди ватанимиз, илму ҳикмат,
Ҳар тонгимиз, ҳар кечамиз минг бир кулфат...
Минг уқубат азобида ҳимо — дўмбираиғ.

У замонлар мени судраб тоғу чўлга,
Тентирардинг, кирар эдинг оғир йўлга,
Довруқ солиб борар эдинг ҳар овулга,
Юрагингдан чиқарарди садо дўмбираиғ.

Унда кўриб ёвар эдинг Дўланбойни,
Ишрат билан кечирарди йил ва ойни,
Сеидан баланд оқизарди дарё-сойни,
Фақирликда фақат сенга наво дўмбираиғ.

Дўланбойга сотиларди эл Гулнори,
Ойқизи-ю, Гулжаҳони ҳам Анери;
Насиб унга энгбек элин ёз-баҳори,
Сенга ҳамдам эди ҳижрон, жафо, дўмбираиғ.

У кунларда на қадринг бор, на қийматинг,
Ёндирарди мени мудом гам-кулфатинг,
Сен йиғлардинг, мен инсардим дод — гурбатинг
Парчаланган юрагингга раво — дўмбираиғ.

II

Бир кун келди, завқ-ла чергдинг сен торимни.
Кўрдим шунда иқболимни, эрк — ёримни,
Бағишладим унга бутун йўқ-боримни,
Муҳаббат-ла юрагингни қучган дўмбираиғ.

Англатдинги Москва ёқдан ёришди тонг,
Худди биздай энгбек элга бериб зўр бонг,
Ценинчилар қўшинига берди зафар жанг,
Озодликдан элга доврұқ солган дўмбиранг.

Шундан буёи ҳаётингнинг ўзгадир фасли,
Бино бўлди одамзоднинг навқирон насли,
Кўринмайди Дўланбойлар қоп-қора қасри,
Сенинг билан бир яшариб, ўсган дўмбиранг.

Мана гуллар, тоғлар, чўллар ва овуллар,
Унда яшар меҳнат билан бахтиёр эллар.
Ҳаммаси ҳам ўзимизнинг, бақувват беллар,
Шу дилларинг шод пардасин ўпган дўмбиранг.

Гул ватанда булбул каби хуш сайрайсан,
Душманларга ўткир тилингни қайрайсан,
Совет халқи бўстонида хўп яйрайсан,
Улуғ обрў, шон-шарафга тўлган дўмбиранг.

Юзин очди порлоқ умид, ҳар хуш хаёл,
Қуёш бўлди ер юзига бизнинг иқбол.
Яшнар озод йўлларингда нур, истиқбол,
Шу гулзорда посбон ҳам қалқон дўмбиранг.

1936

ИСПАН ҚИЗИ — СИЛЬВА

I

Оқарди Мадриднинг туманли тонги,
Фронтлардан келар мардона чопар:
«Ё ҳаёт, ё ўлим, ҳамма жабҳага!» —
Шаҳарга тарқалди шу кескин хабар.

Сильванинг кўзларин очди бу журъат.
Кўзи эндигина юмилган эди.
Танига бир роҳат, лаҳза фароғат —
Қайноқ қонларига югурган эди.

Тирмашар эркаланиб маъсум гўдаги,
Бола ҳислари-ла кўзи мўлтираб:
«Отам қани, ойи? Қачон келади?»
Юрак эзар қарашлари жавдираб...

Ташқарида қизгин кураш, наъралар,
Ҳар ёнда замбарак, милтиқ даҳшати;
Ўлим, қон, учар ўқ, очлик ҳайбати
Эрк севган юракни эзар, яралар.

Сакраб турди бирдан. Қайнади юрак,
Соф виждон «тиним»ни қабул этмади:
«Кучлансин шу дамда эрк истар билак!» —
Деган буйруқ кўздан нари кетмади.

Кеча келди революцион штабдан:
«Фронтга юрингиз!» деган зўр фармон.
У коммунист, юз қайтармас хитобдан.
Курашажак, ёвга бермай ҳеч омон!

Қўлларин мушт қилиб кўтарди кўкка:
«Эй, фашистлар,
Тўп замбарак бешигида улғайган;
Инсоният лаънати-ла булганган,
Сўнг дамида минг дард ила тўлганган,
Меҳнат элин қонин сўрган қонхўрлар,
Миллионларнинг бири бўлиб чиққанман, —
Жанг йўлига, борлигини янчгали,
Шу қадоқ қўл зарби билан, ўч билан
Жазм қилдим кафанингни бичгали!»

II

Сильва қучиб ўпди ёш ўғилчасин,
«Хайр, жоним, шириним, юрак армоним;
Мен отангни излаб жангга кетаман,
Хайр, ёлғизим, тириклигим, дармоним,
Сенга ярақлаган бахт келтираман.

Агар тополмасам отангни, болам,
Унинг ўрнида ҳам ўзим тураман.
Агар топсам, бориб сафида шахдам,
Душман кўкрагига ўқлар узаман».

III

Сильва шамол каби учди кўчага,
Белда камар, қўлда қуролин ушлаб.
Тикка боқиб ўлим, даҳшат, ваҳмага,
«Ё ҳаёт, ё ўлим» — бирини хушлаб,
Ботир милиционер кетди жабҳага.

• Оқарди Мадриднинг тўлқинли тонги,
Фронтлардан келди мардона чопар:
«Енгажакмиз албат, бўлмаймиз таслим!»
Ҳар ботир белига боғлиқ шў камар.

Коммунистлар, Долореслар¹, шубҳасиз,
Қулатажак бир кун ёвлар қалъасин.
Қуважаклар улар Испаниядан
Франкочи фашист ёвлар галасин.

1936

¹ Долорес Ибаррури.

ВАТАН ШАЪНИГА

Ватан, сени қандай севмайлик,
Сен севинчлар булоғи бўлсанг!
Лолаларга нега буркмайлик,
Сен зафарлар гулбоғи бўлсанг.

Сенда ҳаёт ҳур, шодиёна,
Сен — кўзимиз оқу қораси,
Яшаёлмас бирор бегона,
Маҳкам сенда дўстлик биноси.

Озод меҳнат, эркин муҳаббат
Шуъласидан қўйнинг пок ва кенг,
Ленин берган улуғ саодат —
Нури билан ёруғдир дилинг.

Шаҳарларини, қишлоқларингда
Янги турмуш, янги гулбаҳор.
Ўрмон, тоғлар, денгиз, қирингда
Қайнар ҳаёт, эй улкан днёр.

Япроқ очди — ҳар кишидаги
Ҳар юракнинг истак, муроди.
Мутлоқ тинган тор ўтмишдаги
Оч-муҳтожлик доди, фарёди...

Чечак отган фаровон ҳаёт,
Инсон ишлар озод ва маъмур.
Алам, ҳасрат, кулфатдан халос,
У қаддини кўтарган мағрур.

Севгинг билан мард ўғилларнинг
Қилди музми шимолга парвоз;
Тикиб унда Совет байроғини,
Дунё бўйлаб янгради овоз.

Кўзин олмас, тоғ ва қирингдан
Шонли чегарангдаги посбон...
Бир вершок ҳам олтин ерингдан
Ўтказмайди ёвни қақрамон.

Сенинг севгинг менинг қалбимда
Илҳомимнинг — шеъримнинг боғи.
Нега ёзмай, лорлар тепангда
Озодликнинг голиб байроғи!

1938

«ЗАНЖИРЛАНГАН ШЕР»

Ўтмишди Навоийи суҳандон
Манзури шааншани Хуросон

(Фузулий)

«Занжирланган шер»¹ У!.. кўзида ғазаб,
Атрофига «лаънат!..» дея боқади.
Агар эркин бўлса, қудрат шунчаки,
Зулм дунёсини тоғдай йиқади.

Қаршисида ҳоким чирик салтанат,
Жаллод кўзларидек манфур ва қонли.
Эрлар таққирли-ю, шерлар занжирли,
Фосих ҳарамларда ҳайвоний ишрат...

У занжирли, демак башар, занжирли,
Қуллар қилган исён, зафар занжирли,
У занжирли, демак, шеър занжирли,
Меҳнат, ижод, севги, фикр занжирли.

Бу «Занжирланган шер» — мужассам бир халқ.
Бунда гавдаланар, меҳнатқани деҳқон —
Беллари дол бўлган омон учидай,

¹ Навоий ўз қўли билан ўзини тасвир этган расм.

Тоғ қазувчи, меъмор, қирдаги чўпон,
Виждон, қуёш бетли ҳақиқат ва ҳақ...

Бу «Занжирланган шер» — мужассам сиймо,
Бу — ошиқ Мажнундир, донишманд Фарҳод.
Бу — вафоли Ширин ва гўзал Лайло,
Бу — меҳрибон Шопур, аламли Беҳзод.

Бу «Занжирланган шер» — улуғ Алишер,
Минг йиллик билимнинг ўлмас қомуси,
Бир шерки, ҳаётга мангу келган эр,
Ҳаётбахш ва жўшқин шеър Амуси.

1939, Тошкент

* * *

Баҳор айёми ўлкам сийнаси гулларга кон бўлгач:
Нечун кулмай, очилмай мен, севинчим аргумон бўлгач,

Тўлишган толеимнинг мислини кўрдим шу
кўкламда —
Кезиб, боғлар ва бўстонларда гуллашдан нишон
бўлгач.

Баҳор булбуллари шўх мадҳини бахтимга
айтмишлар,
Азиз бошим саодат қушларига ошиён бўлгач.

Демайман: ишқ билан ўсдим — муҳаббат танда
қонимдир,
Юрак ҳар депсинишда ушбу достони аён бўлгач.

Нетайки, мафтун ўлмай, дилбарим, ақлу
жамолинга,
Кўзинг шамъий фаросат, ҳуснинг офтоби жаҳон
бўлгач.

ЖАНГОВАР ДҮСТ

Чух, отим, манзил яқиндир,
Уйна, сакра йўргалаб,
Офарин тулпорлигинга,
Қолмадинг ҳеч довдираб.
Йилма-йил тўрт йилдан ошди
Жанговар дўст иккимиз.
Ҳар севишни бирга тотдик,
Ҳар аламини биргалаб...
Сувда суздик, тоққа чиқдик,
Ўтга кирдик иккимиз,
Гоҳи урдим, гоҳи сўқдим,
Гоҳи ўпдим эркалаб.
Қип-қизил бахмал каби —
Сағрийда ўйнайди қуёли.
Ёлларинг худди инакдай —
Доимо ювдим тараб.
Жанговар зотинг Ғироту —
Бейчиборнинг зотидан.
Ҳар ҳужумда юз ёруғмиз,
Сакра олдинга қараб!

1943

ҲОФИЗ

Шеър дунёсида машҳур
Улуғ бир зотсан, Ҳофиз.
Хазон билмас чамандирсан
Абад ободсан, Ҳофиз.
Зиёрат айладим қабринг,
Муборак хоки-роҳингни,
Боқар аксинг муҳаббат —
Нури ичра — шодсан, Ҳофиз.
Диллим, ёдимда ёшликдан:

«Ки ишқ осон набуд аввал!»¹—
Юракдан ўчмаган нур,
Севгидай бир ёдсан, Ҳофиз.
Асрлар баҳраманд сендан,
Улуғ оби ҳаётдирсан,
Башар шаънига битган —
Мангулик бунёдсан, Ҳофиз.

1944. Эрон

ЁР СУРАТИГА

Бу сурат севгилим, ёрим,
Дилимни шунча банд этган.
Очилган гунча гулзорим.
Баҳорим баҳраманд этган.

Гўзаллик богида раъно,
Келишган қомати зебо,
Лаби ширин, чевар, доно,
Лабимни бол, қанд этган.

Юзи олма-анор, ўйнар,
Кўзи сузгун, хумор ўйнар,
Бошида жон-нисор ўйнар,
У зулфини каманд этган.

Неча йилларки зоримдир,
Висоли — фикру ёдимдир,
Садоқатли нигоримдир,
Хаёли дилни банд этган.

Ёнимдан бир нафас қўймай,
Қарайман дам-бадам тўймай,

¹ Ишқ аввалдан осон бўлмади (астор эскартиши).

Фироқида нечун куймай —
Висоли менга аҳд этган!

1945, Эрон

ҚАЙТГАНИМДА

Салом, Ўзбекистон, азиз ватаним,
Яшнаётган чексиз эй боғу бўстон,
Муқаддас тупроғинг ўпдим, чаманим,
Шундай ўринланур жангчида армон!

Амудай қайнадим, яйради таним,
Қўллаб, ардоқладинг, меҳр қучоғи.
Муқаддас юртимсан — толе гулшаним,
Юрагим ўтисан, кўзим қароғи.

Тўрт йил аввал бизни жангга жўнатдинг,
Мадад қўлин чўздинг, она-меҳрибон.
Зафарга бошлади зўр муҳаббатинг,
Соғинган кўзлардан кетмадинг бир он.

Зафар билан яна қўйнингга келдим,
Кўрдим: барқарорсан қуёш мисоли.
Салобатинг ортган, мағрурсан!

Дедим:
Беҳуда оқмабди мардларнинг қони!..

Осмонга тиралган зўр тоғларингдай
Қудратинг, азминг бор, истиқболинг бор.
Боғларингдай ўлкам, водийларингдай,
Ҳеч қайда кўрмадим ҳамиша баҳор...

Кўринасан бунча гўзал ва азиз,
Истиқболинг порлоқ, бахтинг мунаввар.

Ўлуғ ишларингга, она-Ватаним,
Содиқман, фидоман, сўнг дамга қадар!

1946

ЁШЛАРГА

Ёруғ юлдузлар сиз, йигитлар, қизлар,
Ғолиб Ватанимнинг тиниқ кўкида.
Толе машъалини кўтарган сизлар,
Кишиликнинг шу бахт-ҳурлик юртида.

Тоғдан шилдирашиб оққан ирмоқдек
Қувноқсиз, эркинсиз, жўшқин ва жасур
Қалбингизда умид қайнар булоқдек,
Ленин қуёшидан унда порлар нур..

Ёшлик, ботирликнинг шу қизгин фасли
Тобланиб, чиниқиб кўрсатар виқор.
Шу олтин фаслнинг ҳар бир нафаси
Умр биносига қўяр пойдевор.

Кеча даҳшат тўла қонли майдонда
Қасос қиличига қасам ичдингиз.
Ленинчи номингиз тутиб баландда,
Ватан, озодлик деб жондан кечдингиз.

Ватан озодлигин топган оталар
Ғурурини сақлаб қолдингиз мангу.
Мана, тинчлик билан оқарган тонглар —
Созида жаранглар бахтнинг оҳанги...

Ҳар ишда забардаст, жасорат сизда,
Енгиб ҳар тўсиқни бардам ва илғор.
Тўлқинлар, бўронлар ҳайиқар сиздан,
Босган изингизда доим зафар бор.

Сиз бошлиқ звено пахтаси ҳар йил —
Колхоз планида вазмин — салмоқли,
Ёки тракторда сиз бураган руль
Қирда дон ундирар шода бошоқли.

Халқнинг юрагида қудрат ҳам қувонч.
Ватаннинг посбони — доим бардам сиз!
Кураш ва меҳнатда зафарга ишонч,
Келажак боғининг боғбони ҳам сиз!

1947

ШОИР ВА УМР

Хона. Ашёларда тартиб ва низом,
Шам ёниб, қолганди қандилда андак.
Тонг юлдузи берар дарчадан салом,
Пастдан баҳор тутар ранг-баранг чечак.

Шоир ҳорғин, маъюс кетмиш хаёлга.
Манглайида ажин — йилларнинг юки.
У тинмай ёзади..
Қошу соқолга —
Нуроний тус бермиш кексалик кўрки.

Ҳар ишни қайтадан бошламоқ мумкин,
Азиз умргина бунга бўйсунмас!
Лекин шоир унинг нафас, минутин
Қадрига етади, елга учирмас!

Умрин қиёс этар эди у шамдан,
(У ҳам шам-ку: ёнган халқнинг ўйида)
Шу халқ деб эзилди ғамдан-аламдан,
Содиқдир у ҳамон, умр сўнггида.

Шу зайлда тунлар, юлдуздай бедор —
Кўзлари тонггача тўкади нурин,

Тархи тоза бўлсин, деб қилмас такрор,
Асл ипга тизар шеърят дурин.

Шеър деб, кечди у кайфу сафодан,
Элтмади ҳаётнинг ҳою ҳаваси:
Не олиб кетади киши дунёдан,
Ҳайкал яратмаса ҳар бир нафаси?..

Умр шошар гўё дарё ёки ел,
Шоир жондан севар диёру ёрни.
Талай хизмат кутар ҳали — қондош эл,
Кўрмак истар яна неча баҳорни...

Ҳаётни севади, севади дилдан,
Халқ ҳам умр тилар билониҳоя,
Аммо излашарди разиллар зимдан —
Шу умрни кесмоқ учун бир чора.

Шоир ҳорғин, маънос кетмиш хаёлга,
Манглайида тахлог йилларнинг юки.
У тинмай ёзади...
Қошу соқолга —
Нуроний тус бермиш кексалик кўрки.

Хона. Ашёларда тартиб ва низом.
Килкиллаб ёнар шам, қолганди андаж,
Тонг юлдузи берар дарчадан салом,
Пастдан баҳор тутар ранг-баранг чечак.

Нариги ҳужрада бир шум, доғули...
Илондай тўлганиб шу кун у ғаддор:
Шоир таомига қўшиб оғуни,
Қулай фурсат кутиб ётарди бедор...

Шоир дам ёзади, дам сураб хаёл,
Чуқур «ух!..» тартади у гоҳи гоҳи.

Хонтахтада қоғоз...

Ташқарида тонг.

Юракдан қуйилар янги рубойи:

«Жондин сени кўп севармен, эй умри азиз,

Сондин сени кўп севармен, эй умри азиз;

Ҳар неники севмак ондин ортиқ бўлмас,

Ондин сени кўп севармен, эй умри азиз».

1948

АРХИТЕКТОР ДҮСТИМ БИЛАН САЁХАТ

Навобий кўчаси.

Муҳташам, буюк —

Чиройли бинолар, кўкка чўзган қад.

Сабзалар, дарахтлар — ҳамма ёқ кўм-кўк,

Кўклам оғушида Тошкент — пойтахт.

Кечки шамол ўйнар яшил баргларда,

Баланд пештоқларда шафақнинг акси.

Дераза, хоналар ва балконларда

Осуда ҳаётнинг завқи, нашъаси...

Ҳар япроқ, ҳар гунча шеъримдай яқин,

Гуганмас завқи бёр ошиқ кўнглимга.

Озод Ватанимнинг бу пок тупроғи

Шу қадар муқаддас менинг кўзимга...

Архитектор дўстим Пўлатжон билан

Кезамиз боқчада, асфальт йўлларда.

Бугунги меҳнатнинг роҳатбахш завқи,

Эртанинг улуғвор шавқи руҳларда.

Бахмал майсаларни силар шамоллар,

Осмон тўла қўшиқ, куйлар жаранги,

Ранг-баранг чечаклар...

Мармар фонтанлар —

Оғзидан ёғилиб ётар сув чанги.
Бунда сайр этади ёшлар, кексалар,
Ҳар бирида ўзга ифтихор, ғурур.
Йигитлар, жувонлар, дўндиқ қизчалар
Қувноқ юзларидан ёғиб турар нур...
Бу янги наслга салом қилгандай,
Улуғ Навоийнинг турар ҳайкали.
Гўзал ҳаёт уни мафтун этгандай,
Лабларида гўё янги ғазали...

Ёнма-ён ўтирдик скамейкада,
Қаршимизда кўркам, муҳташам бино.
Бу — дўстим санъати.

Озод ўлкада —

Порлоқ ижодидан бу жонли гувоҳ.
Пўлатжон фахр этар унга боққанда,
Қават-қават уйлар, ёқилар чироқ.
Ойнакларда — гуллар,
Баланд балконда —
Китоб ўқимоқда икки қизалоқ.
Булар ишчи ёки бирер инженер,
Ёки бир хизматчи болаларидир.
Ҳаммаси шод, озод: эрк бир, ҳуқуқ бир.
Коммунизм баҳорин лолаларидир.

— Жуда боплагансиз, Пўлатжон, дўстим!..

— Гўзал пойтахтимиз бўлсин-да обод.

Ахир, айтинг, бизлар яратмасак, ким —

Бизга лойиқ шаҳар қилади бунёд!

Дўстимга боқаман, у мағрур ва шод,
Унинг кўзларида ишонч, ғурур, бахт!
Шу ишончга тўлиб қайнайди ҳаёт,
Кўклам огушида Тошкент — пойтахт!..

1949

ЎТАДИ БЕТИНИМ ЙИЛЛАР, АСРЛАР...

Ватан, халқ ғамига умрин бахш этган,
Шеърият кўжининг порлаган ойн,
Асрлар чўққисин ошдинг, элингда —
Қайта ҳаёт топдинг, улуғ Навоий.

Эй сўз майдонида буюк номдор,
Зулм, ҳақсизликдан озоддир элинг.
Боболарнинг ҳақи, ўлмас ёди деб,
Пойтахтида тикди гўзал ҳайкалинг!

Аср мрамрлари, жонли нақшлари
Ўлмас мисраларинг каби фусункор.
Улуғ асримиздан, чин меҳримиздан,
Халқинг санъатидан абадий ёдгор.

Бошингдан кетмайди ҳамиша
Пойингдан аримас кўнлам: маъ,
Сарин шаббодалар силар манглайинг.
Яшил барглар қуршар, куйдошинг булбул.

Тегрангда муҳташам уйлар, қасрлар...
Янги ҳаёт бардам кўтармоқда қад.
Боғлар, хиёбонлар, зумраддай кўллар,
Сен ҳам ўз ўрнингда тикладинг қомат.

Кўз олдингда қайнар сершовқин ҳаёт,
Авлодлар ҳурмат-ла, юзингга боқар.
Тонг елидай қувноқ набираларинг
Шеъринг ёддан ўқиб, мактабга оқар.

Ўтади авлодинг олдингдан кун-тўн,
Ўтади бетиним йиллар, асрлар.
Асло унутмаслар сени, эй шоир,
Эҳтиром қилажак барча насллар.

1949

Уйқуда тамшанган ўспиринларнинг
Лабида — биринчи бўсанинг тами.
Ойдай балқиб ётган қизлар тушида
Эртанги иш, шодлик ва висол дами...

Оналар бағрида гўдаклар яйрар,—
Келажак ҳуснида ғам йўқ эди ҳеч;
Шу қўшалок қалб, шу муқаддас жуфт
Тинч эди,

демакки, Ватан қалби тинч!

Аммо тонгда барин босди оғир ғам,
Гўё тинч денгизга урилди тўфон.
Ишчи шинель кийиб, югурди илдам,
Қиличини қайраб отланди деҳқон.

Бастакор торидан янгради ғазаб,
Шоир қаламида — найзанинг дами.
Ёрини узатди эрталаб қизлар,
Барининг қалбида она юрт ғами.

Жанг!..

Ким жон берди, ким пўлат сандиққа
Тўплади беҳисоб доллару олтин..
Охир, кенг оламни тонгдай ёритди
Рейхстаг томидан ол байроқ — ёлқин!..

Оқибат не бўлди? — оқибат, (қурбон,
Вайроналар сонин айтмай, кечиринг)
Курра айланмоқда тинч меҳварида,
Ҳаёт юксалмоқда яна бежирим.

Оқибат, тарихда урушқоқлардан
Икки машъум нарса қолди «ёдгор» :
(Бугунги жаллодлар унутмаса бас).
Заҳар шишалари, Нюрнбергда дор!..

Бу —

янграган құшиқ бұлиб

ёки баҳор элчиси,

Иўғон темир

панжарангга

урилажақ, эй Нозим!

Сен шу пайтда,

очликдаги

олганинг ҳар нафасдай,

Кўз ўнгингда ватанингни

оч ишчиси, деҳқони...

Балки шу пайт,

юрагингни

гуп-гуп этган сасидай,—

Қулоғингда

грекларнинг

янграр қонли сурони!..

Балки шу пайт,

қуёш ё ой

парча нурын кутасан,

Ё ўт қанот

хаёлингда

ошиб тоғлар, денгизлар,

Қизил майдон,

Кремлни,

Мавзолейни кўрасан.

Еритади Москвадан

қалбинг ёқут юлдузлар!..

Коммунистик эътиқодинг

учун эмишсан «айбдор»?

Шу ишончда

сен берасан

қийноқ, очликка бардош.

Ун икки йил

қамоғида

тутар душманлар бекор,—

Бу эътиқод —

қон,

жон билан,

виждон билан умрдош!

Бу эътиқод —

сўнмас офтоб,

Ленин каби у абад!

Бу эътиқод —

«Аврора»дан

чиққан садо демакдир.

Бу —

Тольятти,

Долореслар

кўзидаги жасорат,

Буржуй,

фашист

ва урушни

ер қаърига кўммакдир.

Шу нур,

шуур оташида

йўғирилган ироданг —

Букилмади!

Оёғингда

кишанларни босди занг.

Турк зиндони

босолмади

қалбнинг олов шахтини;

Дединг:

«Кўтар,

бир пулга сот

дунёдаги синфий —

Салтанатнинг

адолатсиз, чирик қора тахтини!»

Қуёш ичган,

инқилобчи,

эй оташин патриот,

Шеърларки,

этиқодинг каби —

чақин,

инқилоб.

— Қўл торт!—

дединг сотқинларга,—

санъатнинг ёқасидан!

Бу кун эса,

фашистларни

улар ҳайқирар, қўллаб,

Йўқ,

вулқонни босиб бўлмас,

янграсин қалбинг саси,

Эмассан тоқ,

сафларга боқ:

бу — эрк деган одамзод!

Энди Нью-Йорк,

Истамбулда

Бухенвальд фожиаси¹

Такрорланмас! Саф дер пайваст:

— Нозим қилинсин

озод!

Буюк шарқнинг

тутқун ўғли,

эй озодлик куйчиси,

Амин бўлким,

темир қоққанг

очилажак, эй Нозим.

Панжарангни

парчалайди

дўстларингнинг зўр кучи,

Жаллодларнинг

ўзини ҳам

бир кун қилади таслим!

¹ Немис-фашистларнинг концентрацион лагери. Бунда Эрнст Тельман гитлерчи жаллодлар томонидан яширин равишда вақшийларча ўлдирилган эди (*Автор эскартиши*).

Нозим,
 балки,
 сен хаёлда — кўз ўнгингда кенг олам:
 Шарқ ҳам бедор,
 уфқлар ол,
 тонг отмоқдадир оппоқ.
 Болгар,
 албан ўлкасида
 яшил барг ёзди кўклам,
 Улуғ Хитой деворида
 ҳилпиради
 ол байроқ!..
 Шоир, булар —
 қуёш ичган
 ва енгилмас сафлардир!
 Қара, кети
 кўринмайди,
 эх-ҳе,
 буларнинг сафин.
 Москвада,
 ижод этган
 қўшиғингни эслатсин:
 «Оқин борар,
 қуёшга оқин!
 Биз қуёшга етажакмиз,
 етамиз,
 яқин!»
 Нозим, булар —
 қуёш ичган
 ва енгилмас сафлардир!

1950 йил, май

ЛЕНИН

Кўзларимда улуғлигинг —
 Қатрадаги зўр қуёш,

Кафтинг каби кўринади
Ҳузурингда кенг олам.
Қандай сиғсин, кўзга сиғмас
Бир қарашда Эльбрус,
Ер шарини копток каби
Даст кўтарган зўр одам!

Капиталнинг занжирида
Инграрди олам, ҳаёт,
Нажот истаб зулматларда
Йўл изларди инсонлар.
Оқар эди Волга, Аму —
Ғам-ғусса дарёлари,
Улкалардан қуюн бўлиб
Юксаларди фиғонлар.
Фақат сенинг даҳонг тонгдай
Ёритди бу зулматни,
Фақат сенинг қўлларингда
Ҳал этилди бу чигал.
Кураш, қурбон талаб эди
Сен бошлаган улуг йўл;
Йўл излаган инсонларга
Ўзинг бўлдинг бир машъал.
Инқилоблар бешиги бу
Матонатли Россия —
Қучогида — тарбиянда
Етишди зўр ўғиллар.
Большевиклар деб аталган
Бу тоғ бургутларининг
Ҳамласидан зир титради
Тоғу тахт,

кишан — ғуллар!

Ер шаридан оғир эди
Елкалар кўтарган юк,
Бироқ сенинг улуг даҳонг,
Ғоянг — уларга маёқ:

Ўлим каби, одамларни
маҳкум этган капитал,—
Инсоният кушандасин
Зарур эди йўқ этмоқ!

Бошинг узра Кремль, зўр —
голиб, улур штабинг.
Дунё қалби урар шахдам!
Ҳаракатда кўк ва ер.
Кенг оламга ёруғ тонгу
Истиқбол — офтоб бўлиб,
Юксалмоқда капиталдан
пок қилинган СССР!

Мен шу юртнинг бир бурчидан.
Мана, кўзим ўнгида:
Она ўлкам, боғ, бўстонлар,
Ўзинг берган эрк, ҳаёт,
Бир ҳаётки, ҳар кун янги,
ҳар кун гўзал, ранг-баранг.
Бу ўлкада сен бахт берган
Ўзбек халқи яшар шод.

Кураш, яшаш низомини
ўзинг ўргатдинг бизга,
Бизга, яна минг ва миллион —
наслимизга устодсан.
Ҳар юракда муҳаббатнинг,
ҳар бир уйда суратинг.
Худди баҳор офтобидай
ҳар гулшанда ҳаётсан.
Тонготарда бирин-кетин
кўк янгатган гудоклар,—

Ўзбекларнинг коммунизм
чўққисига ҳамласи.

Сувга сероб, нурга чўмиб
ётар шаҳар, қишлоқлар,
Сендан мангу миннатдор
халқи, чаман ўлкаси.

Мирзачўлга сен юборган
энг биринчи ниҳолдан
Бахмал водий уфқларга
қулочини ёйди кенг.
Бизга журъат ва мадорсан,
умримизга баҳорсан,
Ҳар япроқда сенинг ёдинг,
ҳар гунчада ижодинг.

Кўз ўнгимдан ўтди бир-бир
янги дарё, денгизлар,
Гул водийлар, соҳилларда
порлар сенинг чароғинг,
Хуллас, олға етаклади
меҳнат, жангда партиянг,
Ўзбекистон бўлди Шарққа
коммунизм маёғи!

Менинг ўлкам бир заррадир
қуёш — гоянг олдида,
Бу қуёшнинг нурларидан
бахт толажак кенг жаҳон:
Яъни, қуёш бир маҳалда
қучолмаган куррада
Бўлсин дединг бир маҳалда
тенг эрк, тенг бахт, ҳур инсон!

Шунинг учун капиталнинг
зулматида димиққан
Мазлумларнинг масканида
бир ҳавосан, чароқсан.

Европада, Африкада,
Океан ортида ҳам
Меҳнат аҳлин жадал оққан
сафларига байроқсан.
Шунинг учун куррадаги
капитал саройига
Россияда «Аврора»дан
янграган илк нидодай —
Урилажак кучли яшин,
бир тонготар гулдираб...
Курант тез-тез бонг урмоқда,
Шу тонг яқиндир, демак!
Байроғинг-ла уфқларга
етаётган «урра»нинг
Бу музайян гумбазингда
янграр акс-садоси.
Ғолибларнинг йўлларини,
бу энг сўнги курашда
Ёритмоқда қуёш бўлиб
Партиянгнинг даҳоси.

Кўзларимда улуғлигинг,
қатрадаги зўр қуёш,
Қуёшдан ҳам ёруғ уйда
сен ухлайсан хотиржам:
Қулоғингда шогирдларинг
ичган улуғ қасамёд,
Бу қасамда барҳаётсан —
умид, гоянг жамулжам!

1950, Москва

«Эрон дафтари»

Туркумидан

МЕН У ЕРДА БУЛГАНМАН

(Кириш)

Гўзал Тошкентимни муддат тарк этиб,
Қадимий у юртга томон олдим йўл:
Эрамдай мақталган ўлкага етиб,
«Ажабо?» деганча мен қолдим малул...
Шарқнинг афсонаси алдадими, ё —
Эшитганим фақат эртақдамикан?
Ё тарих шамоли учириб кетган?
Ҳаёти, иқлими ўзгарган ҳатто.

Мен билдим

у ерда

эл умидини:

Эрк ва билим нурин

истайди инсон,

Бу қадим ўлканинг —

ҳар бир уйини

Маърифат нурлари қилсин чароғон!

Амалдор, мулкдорлар соларкан қирон...

Меҳри йўқ уларда ватан — элининг;

Британ шери,

доллар йўлбарсларининг —

Маккор чангалида инграйди Эрон!..

Мен кўрдим

оқ кўнгил,

уқувли халқни:

Макр

ва муҳтожлик чирмаб эзади,
Унда қатор-қатор даҳа, қишлоқни
Тенглик деган орзу тинмай кезади...
Мен совет кишиси,

меҳримдек қаҳрим —
Денгиздек бепоён,

яшин шиддатли;
Шунинг учун, дўстлар, бу мисраларим —
Кўз ёши сингари аччиқ
ва ўтли.

Эрон осмонида
ёришмоқда тонг.

Янги кун бошланар,
бошланар баҳор!

Бахту қувонч бўлар
нисонларга ёр,
Одил истиқболдан эшитилар бонг.

Шу сабаб, бердим бу қофияларга
Кураш, ҳаёт нурин! —

янгроқ солсин, деб! —
Мустамлакачилар —

у жанобларга
Мангу айбнома бўлиб қолсин, деб!

«ЛОЛАЗОР» ХИЁБОНИ

Кеч ҳам кирди.

Тун ҳам ёзди қора пардасин.
Ҳорғин шаҳар аста-аста олар нафасин.
Бу парданинг ости сирли...

Қанча жонни жим —
Барбод этар бахтсизлик!..

Сезмайди ҳеч ким.
Тун билан сен дуч келасан бошқа оламга.

Шу оламдир —

сабаб бўлган барча аламга!..

Мана шаҳарда бир хиёбон

номи «Лолазор»,

Қатнов тинган,

унда-бунда чироқлар ёнар.

Бир болохона.

Одам гавжум,

ари инндай

Гувиллашар.

Баъзан қўшиқ,

баъзан йиғлар най...

Эшитилар —

маст овозлар,

қадаҳлар саси

Ва сўкишлар,

хотишларнинг кулги, йиғиси...

Инглизча ҳақоратлар,

қийқириқ, дўқлар,

Бақиритиб ўшқиритиб,

даҳшат билан махлуқлар.

Ўз юртида булар бундай қутуролмас!

Йўқ!

Фақат бунда

ўзлари бек, кўнгиллари тўқ.

Фақат бунда —

қабих ишлар қилади улар,

Бошин эгиб фармонида турганда қуллар!

Савдогарлар

булар учун қулликка тайёр.

Бу жаноблар

озар,

топтар,

юртда неки бор!..

Парламентда

булар айтган «маданий ёрдам»:

Талаш,

зулм,

минг ҳақорат,

фаҳш ва алам!

Болохонада

одам гавжум,

ари инидай —

Гувиллашар...

Баъзан қўшиқ,

баъзан йиглар най...

Муюлишда чироқ ёнар,

тун борар оғиб,

Полиция

ҳуштак чалиб юрар айланиб.

Ажаб, бу жой

ғазна каби қўриқланади?—

Ажаб, бунда

ким кимларнинг кўнглини олади?..

Қадим Эрон!

Машҳур эдинг сўзда азали,

О! Шайх Саъдий нақлларин,

Ҳофиз ғазалин —

Ҳаммасини инглизлар этмоқда таҳқир.

Бир кун келар —

халқ жавобин сўрайди ахир!..

Улкан шаҳар

тун қўйнида йигмоқда дармон,

Гўё ичда

аста-аста ёнгандай вулқон!

СУВ ВА НОН

Симнон! — Неча ойки, яшайман бунда,

Бир қишлоқ —

аталар қадимий шаҳар.

Қуёшнинг олтинш беш градусида

Ер тагидан оққан кичик бир ирмоқ.
Шағалдан тикланган паст-паст кулбалар,
Гумбазларга қуёш тиг санчар тикка.
Ваҳший шамол

кундуз

шаҳарни талар,

Гирдибод — стунлар чирмашар кўкка.

Кундуз шундай ўтар,

тун бундан оғир:

На бирор муюшда бир қувноқ ялла,

На боғ,

на сайргоҳ,

на кино-театр,

Сукунатга чўкар маҳалла,

дала...

Қайси қаҳвахона, қайси такияда

Титрар ҳазин-ҳазин йиғлаган рубоб;

Балки, бир дилпора,

нон, сув ҳақида —

Қилган орзуларни куйлайди хуноб?..

Бугун шоҳ бу ердан

мисоли қуюн,—

Учиб ўтиб кетди «Форд» машинада.

Қўлда нон, сув тутиб,

деҳқонлар юпун,

Қичқириб қолшди чангда — тош йўлда.

У тўхтамас,

билар:

деҳқонлар энди,

Эски одат билан нон, сув тутару

Аммо

муштумини унга ўқтар у

Нон ўсган ерларни, сувни абадий

Ўзига берилишин талаб этар у!

Ҳақлидир бу талаб!

Ер, сувга деҳқон

Абадий хўжайин бўлса, шубҳасиз,
Қазилар каналлар

ва ҳатто денгиз,

Бўлажакдир қақроқ чўллар гулистон!
У чоғ,

бу ерлардан худди бугунгидай,
На шоҳ, на вазирлар ўта олади,

Унда на ташналик, қуллик қолади!
Бу ҳақ гап,
албатта, бўлади шундай!

ҚОРА ЧОДРАЛИЛАР

Шоҳрудда

бир аёл ўтди олдимдан,

Қўл чўзиб тиланиб боқар эди у.

Бир туман пул бердим.

Бу эҳсонимдан

Мамнун бўлиб,

кўздан ёшин тўкди дув...

Қора чодралилар

ўтар қоқиниб,

Зулмат бағрин эзар,

бўғар нафасин.

Эркак-ла сўзлашмоқ —

гуноҳ!

Ҳаққи йўқ!

Ҳатто ниҳавилмас балавдроқ сасин.

Худди мол,

пулдорлар олиб сотаркан,

Аммо

гуноҳмаскан бу бозоргонлик!

Не хоҳласа,

қилар

бой хонадонлик!—

Шариат,
 қонун ҳам буни ёқларкан...
 Бечора қизларга
 ҳамма йўллар берк,
 На илм,
 на ҳунар!
 Қисматига қул.
 На уларнинг севги,
 вафосида эрк,
 Барини —
 ўзида жам этгандай пул!..
 Бири —
 бойга малай,
 кундош,
 ё оқсоч,
 Кўйлаклари йиртиқ,
 оёғи яланг.
 Бири — ҳалиги,
 ишлаб ярим ҳаққа,
 Юради кўчада
 тиланиб, гаранг.
 Балки,
 бу бечора сўлим қиз бўлган,
 Бир нокас,
 ҳароми
 «сийға»¹ қилгандир?
 Бузуқхоналарда гул умри ўтган,
 Сўнг
 Синган сополдай иргитилгандир?
 Балки,
 бир амалдор
 баланд мансабга
 Буни кўприк қилиб —
 босиб ўтгандир?

¹ Сийға — Эронда маълум вақтгача хотин қилиш расми
 (Автор эскартиши).

Балки,
бир гумашта,
ёт бир жанобга
Пора-ришват учун ясаб тутгандир?..
Балки,
бир фақирга ёстиқдош бўлган,—
Ё ишчи,
ё қарол.
Гусса ютганлар.
Ишсизлик,
йўқсизлик —
уйларин бузган,
Иккиси икки ён — ҳақлаб кетганлар...
Эронда
ўксукдир меҳнаткаш киши,
Долларчи — зулуклар,
бойлар сўрар қон.
Айниқса,
беғуноҳ «заифлар» ёши
Дунёни босарлик бўлар бир уммон!..

ЭРОН ГИЛАМИ

Устахона! Таги цемент ертўла.
Ҳайрон бўлдим: ертўлада лиқ бола,

Жим бўлишди хўжайинни кўрибоқ,
Ҳаракатлар бўлди яна чаққонроқ.

Бизни кўриб саркор¹ бўлди ҳангу манг
Ўсиқ қоши, кииригини босган чаиғ.

«Тўқир-тўқир» —
бунда гилам тўқилар,

¹ Саркор — уста.

Кўз олдимга келаётир нималар...

Алвон гилам худди чўғдай ёниб ўртада турар,
Бозордамас,

ҳали буида — тўқилади дастгоҳда.

Ертўлага шуъла сочиб алангадай товланар...

Мамнуният табассуми хўжайин нигоҳида.

Таърифини эшитгандим ҳам кўргандим илгарин,
Ҳамма билар, бир санъатки,

ҳақиқатан бемисол!

Шарқ ва Ғарбнинг савдосида оламшумул тансиқ мол,
Ортиқ таъриф керакмас,

бас,—

десанг: «Эрон гилами!»

Кеча кўрдим савдогарлар:

«Не берсангиз ҳам камдир!» —

Деб долларга сотардилар Техрон бозорларида:

«Дунёда бир гўзаллик бор, у ҳам — бизнинг
гиламдир!» —

Деган каби ғурур бор-ди уларнинг юзларида.

Жуда гўзал, ҳақиқатан, бир санъатки, бемисол!

Аммо кўпдан бир жумбоқдай савол бор-ди кўнглимда:

«Кўрсам эди, қандай тўқир, ким у машҳур
санъаткор?»

Мана бугун бир ҳақиқат турар кўзим ўнгида:

«Тақир-тўқир» —

гилам тўқир болалар...

Шу азобга туққанмикан оналар?!

Булар ёши етти-саккиз чамаси,

Яланг оёқ ва яланг бош ҳаммаси.

Бу —

тасодиф тирик қолган гўдаклар

Яна нега азобланар бу қадар!

Гидам қизил,

ранглар сўлгин, қаҳрабо.

Ўз қони-ла тўқишарми, ажабо!..

Иккисидан бири шиллиқ,

бири сил,

Басма-басга йўталишар муттасил.

Дедиларки: кўпи сотиб олиган,

Баъзилари уйдан ўғирланган...

Қўлларида оғир-оғир тарақлар,

Тиним билмас — зирқирайди бармоқлар.

Тўқир, тўқир —

йиглаб тўқир болалар,

Шу азобга туққанмикан оналар?!

Гидам ёнар. Йўқ, гидаммас, муқаддас кўринди шу он!

Жумбогимга жавоб бўлди гўдакларнинг зўр гами:

— Бу санъатда танҳо машҳур бўлиб кўринган

Эрон —

Фарзандларни қони билан тўқир экан гидамни!..

Гидам ёнар.

Бу гидаммас,

болаликнинг ўзидир!

Панжалари каби нозик ундаги нақш ва гуллар,

Жилоланиб товланиши —

• улар кўзин нуридир,

Сочларидай тарам-тарам гирдидаги попуқлар.

Гидам ёнар! .

Билармикан гўдаклар:

бу гидамлар,

Миллиардерлар салоида безак бўлиб туришин?

Билармикан, болалигин ўғирлаган ёвларнинг

Хоинона қадамида поёндози бўлишин?

Гидам ёнар!

Йиглаб-йиглаб тўқир ўгил-қизчалар.

Бунни ерга тўшаб бўлмас,

бу гидаммас, ҳаёт, хун!

Оталари шонли жангда адолат ўрнатган кун,
Арзир,

булар гиламларин байроқ қилиб чиқсалар!..

ҲУСЕЙН

Тасодиф учратдим уни Кирмонда!
Чойхонага кирди.

Менга тикиб кўз,
Ботинар-ботинмас салом қилди-да,
Ёнимга ўтирди

ва ташлади сўз.

Билдики, мен ўзбек — Совет Шарқидан,
Бемалол сўзларди,

маҳкам ишончи!

Ҳамадондан¹ кепти,

нефтчи экан,

Ишдан ҳайдабдилар —

бунтарлиги-чун!

Номи Ҳусейн экан.

Тим қора юзлар

Гўё кун нурига йўғрилган.

Тўлиб-тошиб сўзлар,

юракдан сўзлар!

Худди

қадрдони, дўстини кўрган.

Уртада —

гуручдай-гуручдай қанд,

чой,

Кичик стаканлар мисоли ўймоқ.

Биздан нари — пастда кўзлари бежо

Уч-тўртта жонсарак чекади таряк.

Кўча — бозор, раста — қатор дўконлар,

Сотувчилар тасбеҳ тортар ўйлаиб,

¹ Ҳ а м а д о н — Эрон-инглиз нефти кампаниясига қарашли катта нефть шахри (*Автор эскартиши*).

Лондондан келган ғирт касод моллар...

«Харидорлар» ўтар фақат тиланиб,

Утар кўча бўйлаб

инглиз — сэрлар,

Шарқнинг «мададкори» —

«олижаноблар».

Ортада —

лаганбардор семиз арбоблар,

Юзларида —

халқдан нафрат ва ҳазар...

«Мана Эрон!.. —

деди Ҳусейн кўрсатиб,

Шоирдай ўқиди, ўзин унутиб:

«К-аз даст ғам булбули Эрон

Надорад бағайри қафас жо гоҳи!

Наранжон дилашро, ин сайди маҳзун

Бағайри бепаноҳи надорад паноҳи!..

Ба зиндон торик меҳнат бинолад

Зи-сайёди бедодгар гоҳи гоҳи»¹.

Билди —

Совет мамлакатин гражданиман;

Бемалол сўзларди — ишончи комил.

Одил сўзи учун

ишдан ҳайдалган,

Аммо —

мард, довурак!

Мен бўлдим қойил.

Бир нарса эсига тушгандай шу дам,

Ёнин кавлай кетди,

сурат.

Ажабо:

¹ Таржимаси:

Ғам дастидан Эрон бахт булбулин
Қафасдан бошқа бир жойи йўқдир!
Бу маҳзун сайдинг кўнглин ранжитма,
Паноҳсизликдан ўзга паноҳи йўқдир!
Қоронғи зиндонда меҳнат инграйди.
Волим сайёд дастидан ороми йўқдир!

— Ленин!

Ленин!—

дедик иккимиз бирдан,
Бекитди, қалбига қилган каби жо!
Қаршимда жонланди

Шарқ қуёшидай,
Оламга нур сочган у нурли сиймо.
Дейман:

муқаддас ном, ўз ғоясидай —
Жаҳонга тарқалган,

ҳар юракда жо!
— Бу бузрук¹ ном бизга —

нажот ва маёқ,
Будир адолатни яратган инсон!—
Деди Ҳусейн, эгилди пастроқ,—
Шунга интиламан,

токи танда жон!—
Бирдан жим бўлди у, кўзлари чақнар,
Вужудида ёнар — оташ, ҳаяжон.
Унинг қаршисида

кенг йўл ярқирар,
Унга маҳтал бир йўл — адолат ва шон!

БИР БАҲОР КУНИ

Гургон қалққан!..

Баҳор.

Ел эсар ғиз-ғиз.
Эльбрус ортидан ёришар жаҳон,
Уфқлар манглайи алвондай қирмиз.
Шаҳар қалққан — қайнар оломон.
Гудоклар асабий янграр

дам-бадам,
Сокин ғўшаларда жонланиш,
«қий-чув».

¹ Бузрук — буюк, улуг.

Кўчалар лиқ тўла,—
қайнайди одам,

Пиёда,
сувори
югурар —

«ҳа-чув!»

Майдон сари оқар
йўлдан узун саф.

Халқ партияси бош,—
шиддаткор долга!

Оппоқ тегирмончи чопар:
«Чи шуд, чи шуд?»¹

«Ғалаён!»

«Ғалаён!»

Чопишар олга!

Шаҳарга киргандай ўзгача бир жон,

Савдогарлар қочган —
дўконлари берк.

Болохонада
хонимлар —
сочлар паришон.

Ғалаён кўзида —
ёнар
газаб,
кек!..

Телпакли,
ялангбош,
жомакорлилар,

Чориқ судраганлар,
ялангоёқлар,

Енглари шимариқ комбинезонлилар,

Чодра ёпинганлар,
чоллар,
гўдаклар...

¹ Чи шуд — нима гап?

Кичик майдон сари,
оқин гирдоби,—
Каби ҳар томондан оқар оломон.
Янграр аллакимнинг
баланд хитоби,

Ҳамма жим...
Гўёки —
тинглар кенг жаҳон.

Фақат қалдирғочлар
тонг қўшиғини
Чуғурлашиб куйлар мовий ҳавода...
Минбарда

нотиқнинг галстугини
Ҳилпиратиб ўйнар тонгги шабода.

.
... — Кеча —

нефть исин пайқаб Гарриман,
Ўқдай учиб келди АҚШдан — Техронга
Бу очкўз жаноблар —

тегдилар жонга
Бойлигимиз ташиб ватанимиздан!..
«Меҳмонлар»

қуритмоқчи нефтимизни!
Яна бир кишанни илар эмиш биз?!
Етар,

каламушдай ковлаб,
юртимизни

Талаб,
форат қилди
мулкдор — инглиз!..

Етар
Қул бўлмаймиз!—
қичқиради халқ,—

— Ватан бойлигининг эгаси
Сиз,
Биз!

Нефтинг эгаси — халқ!

Миллион кўз! —

Тоғлар акси садо беради:

«Ҳа, халқ!»

Нотиқ давом этар:

Биз сирдан огоҳ! —

Қонхўр миллионерлар

ёвуз ниятда;

Буларнинг мақсади — нефть, мол!

Эрта —

Азиз юртимизни

қилмоқчи жанггоҳ!..

Халқ қичқирар,

акс-садо янграр ҳар ёққа:

— Жўнаб кетсин юртдан

Лондон, Нью-Йоркка!

— Жавоб шу! —

Нотиқ давом этади, —

Бизни алдаёлмас

на шоҳ,

на гумроҳ!

Мақташмасин бизга қора зулматни,

Қуёшни биламиз,

биз ҳақдан огоҳ! —

Митинг давом этар,

шаҳар ва қишлоқ —

Халқи оҳар!

Кети кўринмас ҳамон.

Кўзларда,

сўзларда

жонланар порлоқ —

Худди нур қоядай —

ҳур, гўзал Эрон!..

1946—1952 йил Эрон — Тошкент

«Жанубий нуқтада»

Туркумидан

ҲАЁТ БОҶИЙ!..

I

Нурмат ота гўза чопади,
Аму ўйнар тонгинг шуъласин.
Ғир-ғир шамол пуркар димоққа
Атир гуллар,

лимонлар исин.

Зарғалдоқлар

«ҳаёт боқий!» — деб,

Жўр бўлишиб сайрайди хушҳол.
Беқасамдай кўм-кўк пахтазор,
Бир барида турган қаби чол.
Она юртнинг олис чеккаси —
Тушган ота звеносига.
Ундан нари — худди тарихдай
Кўринади чолнинг кўзига.
У кўради нарёқ қирғоқда,
Оч-яланғоч фақир деҳқонни.
У омоч-ла ерини ҳайдаб,
Кўз ёши-ла экади донни;

Колхозига ташлайди назар,
Гурур, шодлик тўлдиран қалбин.
Каналларда пишқиради сув,
Ҳаммасига ўзи хўжайин.
Ҳўв, узоқда —

кенг қарталарда

Тракторлар кезади ҳарён.

Ана, қишлоқ,
мактаб,
детясли,
ГЭС ёнида — катта тегирмон.
Ота севар жон-дилли билан
Тинч меҳнати,
тинч турмушини.
Шунинг учун дарров пайқар у
Ҳатто учган бегона қушни...

Шовиллайди қуйида Аму,
Сувда ўйнар тонгнинг шуъласи.
Ота бугун саҳарлаб чиққан,
Чопиқ қилар бўлиқ ғўзасин
Комбайнлар гувиллар қирда,
Буғдойзорнинг кўринмас учи.
Ана, кифтда халта! —

келарди
«Ботқоқларга дори сепувчи»
— Ҳорманг, ота?
— Саломат!
— Уҳҳў,
қандай етилибди ғўзангиз!..

Яшанг.

Қойил қойил!..

Отажон, —

Ботқоқ қайда?

Йўл кўрсатсангиз?..

Йўл кўрсатди. Аммо сизди чол,

Юрак урди — бошга тепди қон.

Йўқотмади ўзини асло!

Қамишзорга йўл олди «меҳмон».

Чолга гўё туюлди шундай:

Ҳисор ортдан туртади: — «меҳмон» —

Халқ бахтини махфий тугунда —

Туғиб олиб кетмоқда пинҳон...

Аму оқар. Атроф жим. «Меҳмон» —
 Туртинмасдан қамиш пояга,
 Илон каби ерга парчин бўлиб,
 Судраларди аста дарёга...
 — Стой!

Қайдан чиқди бу товуш?
 Кўзи тинди. Ютди нафасин.
 Кўрди шу он нақ тумшуғида —
 Санчилгудай милтиқ найзасин:
 Барглар ичра ёнар икки кўз,
 Чегарачи жасур — ҳамлакор,
 Икки яшил погон ва юлдуз,
 Орқасида турарди у чол!..

Бандга тушди. Қўли кишанли,
 Чолга боқди ўчли, газабкор.
 Ҳали «яшанг» деган тулкига:
 — Эҳ, лаънати! — деди пахтакор...

Бу жосусни ҳайдаб заставага
 Чегарачи билан борар чол.
 Тонг. Зарғалдоқлар «ҳаёт боқий!» деб
 Бўстонларда сайрарди хушҳол.

ВОРОШИЛОВ НОМИДАГИ ЗАСТАВАДА

Севимли қаҳрамон —

бунда чиндан ҳам

Машҳур бу застава унинг номида,
 Бу ном — ҳар чоғ отряд шуҳрат-шониди.
 Уни кўрдим —

жангчилар бўлганида жам.

Ана каравоти, казармада — тўрда,
Ясоғлиқ, солдатча қондага мос.
Ёстиғида юлдуз — жангчиларга хос,
Қилич,

милтиғи шай — пирамидада!

Уйлайсан: —

— Балки у, машқда-манежда?

Балки, посбонликдан қайтган — дам олар?

Ленин бурчагида китоб варақлар?

Балки, куйлар унда —

гармон авжида.

Кеч кирганда бари кўрасан кушод.

Тонг —

бу заставада отар кечқурун;

Чегарачилар-чун бошланади кун,

Қайнар —

том маънода жанговар ҳаёт.

Бу чоғ,

сукунатга чўқар қирғоқ, сой,

Бирин-кетин чақнар кўкда юлдузлар.

Ҳисор чўққисига аста чиқиб ой,

Аму кўзгусида товланиб сузар.

Старшина ўқир рўйхатни шу дам:

Ким ётар оромда,

ким сафда — ҳозир.

Ким турар шу маҳал,

сарҳадда бардам,

Ҳар қандай хатарни

енгмоққа қодир!

Застава смирно туради сафда:

— Клим Ворошилов! —

янграйди хитоб.

Сафнинг ўнг қаноти беради жавоб:

— Москва,

Кремль,

жанговар постда!

Чегарада тонг отмоқда,
 гўзал, ёруғ тонг,
 оппоқ!

Ол байроққа ҳамранг бўлиб
 қизармоқда кенг шафақ.

Гўзал Аму соҳилида,
 бир-бирига яқинроқ —

Бир-бирига тик,
 юзма-юз сўзлашмоқда икки Шарқ.

Чегарада тонг отмоқда,
 гўзал, ёруғ тонг,
 оппоқ!

У Шарқ сўрар:

— Нечун, ҳар тонг яшаради жамолинг?

Кузинг тўкиң, қишинг кўркам, —
 баҳорингдан қилмас фарқ?

Бир текисда кўкаради
 гулинг,
 богинг,
 ниҳолинг?

— Бизда тенглик,
 бизда кенглик! —
 жавоб берар бизнинг Шарқ.

У Шарқ сўрар:

— Нечун, ҳар тонг гўзал сенинг жамолинг?

У сўрайди:

— Водийларинг нечун тунда пайваста —

Нур сочади, ҳар бири ҳам
 қуёшдан ҳеч қилмас фарқ?

Ҳар шаҳаринг,
 ҳар қишлогинг —
 худди олов-гулдаста?

— Бу Ильичнинг чироқлари! —
 жавоб берар бизнинг Шарқ, —

Нур сочади,

ҳар бири ҳам

қуёшдан ҳеч қилмай фарқ!

У Шарқ сўрар:

— Нечун сенинг тупроғинг гуллар беҳад?

Инсон кулар,

меҳнат кулар —

қайғу-ғамга бўлмас фарқ?

— Дўстим, бахтинг гуллаяжак,

сенда бўлар адолат!—

Бўлар одам,

меҳнат озод!—

жавоб берар бизнинг Шарқ.—

Дўстим, бахтинг гуллаяжак,

сенда порлар адолат!

У сўрайди:

— Нечун сенда тўй устига тўй, байрам?

Ўз юртида,

ўз уйида

яйраб-яшнар ҳар бир халқ?

Мен ҳам ўлка,

мен ҳам ватан,

айт-чи,

ахир, нимама кам?

— Менда эрклик,

менда тенглик!—

жавоб берар бизнинг Шарқ.

Шунинг учун ерим обод,

менда шодлик ва байрам!

У Шарқ сўрар:

— Сендек мен ҳам бўлажакман бахтиёр?

Мен истайман,

орзиқаман —

бахтим сендек гулласа!

— Яқин, дўстим!

Сен ҳам нурли юксақларга интилин.

Ғолибона турар бунда!—

Зулматни кесган олмос!

Манглайида СССРнинг герби порлар улуғвор,

На тиг бузар,

на ел, ёғини —

на ёнғини —

худди қуёш!

Чунки бунда қардош халқлар, ботир халқлар

байроқдор,

Ўн беш бардам республика —

ўн бешта дўст елкадош!

Булар —

Волга,

Днепрда ГЭСлар бино қилмоқда,

Саҳроларда —

боғ яратиб,

иқлимлар ўзгартмоқда.

Булар зарби келар янграб гудоклар наърасида,

Яшил водий,

боғлар кезган —

шамоллар нафасида.

Булар истар:

Тинч меҳнат!—

дер:

— Омон бўлсин бу

диёр,

Коммунизм байроқдори —

Москва,

Кремль!—

Булар тинчлик қонунини

таъсис этган улуғвор,

Кенг жаҳонда тинчлик учун маҳкам турган ғолиб эл!

Бу столба,

«Ёв босолмас

бу тупроққа қонли из!»—

Деган гапнинг сўнгидаги

найзасимон ундовдай,

Турар

мағрур!—

Заставада ёнган қизил яловдай!

Заминида бир қудрат бор —

атомлардан зўр,

чексиз!

1951, чегара

ГРЕК РАССОМИГА ДЎСТ ОРЗУЛАРИ

*Греция Компартияси Марказий Комитетининг аъзоси Бикос
Белояннис хотираси*

Ҳаққоний чиз,

дўстим,

унинг расмини!

Қоронғи турмада туғилган авлод —

Енгиб фашистларнинг сўнгги наслини

Ёруғликда —

Прометейдан қилар уни ёд.

Лагерь. Турмадамас, қатл майдонида

Сўнгги бор душманга боққанини чиз!

Шундай чизки, грек осмонида

Порлаб турсин гўёки тонгги юлдуз!

Майдонни чизарсиз, сўнгги жангни-да,

Ўқ чиққан ондаги завод бонглари.

Озодлик асрининг қонли жанглари

Кўринсин уфқлар алвон чангида...

Савлатида —

грек партизанларин —

Нафаси, ғзаби, ғурури бўлсин.

Ўлим билмас қурдошлари сингари

Ўлимнинг кўзига тик қараб турсин.

Албатта чизарсан — кўзда ўт ёнар:

Гўё —

қишлоқларнинг алангалари,
Фарзанди доғида куйган оналар,
Есир келинларнинг оташин қаҳри...
Бироқ унутма, у —

албатта, Фучик,
Телманга ўхшасин — шундай жило бер!
Уларнинг қотили бир бўлганидек,
Гояси,

кураши,

ҳаёт йўли бир.

Фақат, ўқ узган шум хоин ортида
Турсин қўллари қон у қари жаллод,
Очкўз сармойанинг бор бисотида
Фақат қирғин қолди, дегандай кушод.
Унга қисмат аниқ!

Ҳа, аниқ:

Грек —

Тупроғидан арир қуллик,

қон,

зиндон.

Ҳамма халқлар бўлур озод, қадрдон
Ва Европа яшар бир оиладек!

Ҳали тенгсизлик бор, кураш бор, демак,—
Никослар жон фидо қилмоғи керак!

Эрта, бевақт ўлим билмаган авлод
Шонли оталарин қилганида ёд,—
Сен чизган расмга тил киражакдир,
Улуғ асримиздан қилур ҳикоя:
Бахтингиздир бизнинг байроқ ва гоя!—
Дея Никос қайта тирилажакдир...
Коммунист оталар ўлмажакдир!

1952

Буқун,

Ленин туташтирган дўст қўллар —
Яшнатган бу Ватан машҳури жаҳон.
...Кеча бунда мазлум элдан кўп меҳмон
Келиб,

гўзал ҳаётимни кўрдилар,
Кўлларимнинг соҳилида турдилар,
Юзларида табассуму ҳаяжон.
Ўз юртини эслаганди улар ҳам...
Унда — бу бахт, дўстлик ҳали бир эртақ.
Улар — бизга кечаги кун, ўтган дам;
Биз уларга — орзу, қуёш келажак!
— Қуёш, фақат нурмас, берар шодлик ҳам!
Демак, дўстим, бу бурчимиз кўп юксак.
Деразамда тонг отмоқда.
Янги кун —
Бахти янграр Москвадаё қўшиқдай...
Бу абадий дўстлигимдан мен мамнун, —
Бир дўстликки, бахтимиз бирга қўшган!

1954

* * *

Қуёш нури тўла мовий осмонда
Қушлар қанот қоқиб яйрайди тинмай...
Тошкентда — ҳар кўча, ҳар бир майдонда
Кўклам либосида мавж уради Май.

Бугун бунча гўзал кўриндинг кўзга,
Бунчалар хурсандсан, азиз Ватаним?
Қувончинг қўшиқда янграр бетиниң,
Гўё сизмагандай кулгига, сўзга...

Баҳор бор чиройин қилибди эҳсон;
Яшиллик шивирлар, япроқларда нур,

Сувларинг эпкини багишлар ҳузур,
Боғлар олма гулдан бир букетсимон.

Боқаман, боладай қонмайди меҳрим,
Дўстлик офтобида яшна, ҳур ўлкам,
Ҳамиша омон бўл, ҳамиша кўркам!
Ҳамиша сеники юрагим, шеърим.

Қучоғингда яшаш — бунчалар шириш!..

1954

БАХТ ҚЎШИҚЛАРИ

Ўзбекистон,
Юксал яна, олға бос,
Ўттиз йиллик шонли, голиб йўлингда
Қандай бахтдир бу муборак тўйингда
Ётук, равшан жамолингга қарамоқ!
Аср эмас,
 йилдир,
 Ўттиз йил, холос,
Ўттиз яшар ўғлинг каби навқирон;
Ўттиз йиллик камолингга, қадрдон,
Қилиб бўлмас уч юз йилингни қиёс.
...Тарих — китоб.
Гувоҳ унда ҳар бир боб:
Хон, амирлар, чорлар этдилар вайрон,
Асрларинг чўлда ўтган бир қарвон
Қаби эди.
Бахт тўзонда бир сароб...
Шубҳа йўқки,
Леңин бўлмаса агар,
Қўлламаса эди Улуг Ҳартням,
Ғамда инграб ётар эди бу ўлкам,
Ё зулмдан эл бўларди дарбадар.

...Вукун мовий осмонингга қарайман,
Унда қуёш нури тўла,

куй тўла,

Демак, мангу барқарорсан, ўс, гулла,
Коммунизм қураётган ҳур Ватан!

Қучоғинг кенг энди — хаёл илғамас,
Ташналикдан қалбинг ёққан у чўллар
Уфқларнинг бўйин қучоқлаб гуллар.
Сувлар оқар,

қушлар сайрар басма-бас.

Фонтанларнинг сарин кумуш елпирғич,
Елпиб ўтар қатор яшил шаҳрингни,
Меҳнат дадил унда ҳар тонг ва ҳар кеч,
Шу меҳнатдан олдинг шуҳрат, шонингни,
Кремлнинг ёқут юлдузи порлар
Мардонавор бошинг устида, ўлкам,
Ўзбекистон,

Озод республикалар

Сафдошисан, тенг, азизу мукаррам.

Шу дўстликдан озодлигинг ва бахтинг,

Ўттиз йиллик камолотингга бир боқ,

Шу дўстликдан салоҳият, қудратинг;

Дўстлар қўлин тутгин яна маҳкамроқ.

Ғолиб, ойдин келажакка боққан он,

Ҳайнар дилда қувончимиз, сўзимиз,

Сен ўзинг — соф виждонимиз, кўзимиз,

Партиямиз, қудрат берган, меҳрибон!

1954

ТИЛАК

Ойбекка

Нималар тилар эди шоирга — шоир,
Расмий табриклашга келиб қолса кез?
Соғлиқ,

Умр!— дўстлар қалбидан тошир,—
Не бор шоирга ҳам булардан азиз!

Шоир ҳам солдатдай бўлар; у, жангда
Ватан, халқи учун аямайди жон;
Ҳалол хизмат қилган куйчи фарзандга
Халқининг ҳурмати — энг буюк эҳсон!

Мана, йигит-қизлар узатар букет,
Ол, куйчи, она юрт гуллари сенга!
Меҳринг — қўшиқ бўлиб жаҳонга кетди,
Халқинг меҳри — сизмас қучоқларингга.

Қалбинг шулар ишқин куйлар доимо,
Мисралар — ирмоқдай тезоб, шўх, тоза;
Лавҳалар — қуёшдан, боғдан андоза,
Фикрларда — халқнинг мақсад, азми жо.

Шу халқ қўлидадир муқаддас, одил,
Қутлуғ қонлар билан қизарган байроқ,
Ленин берган байроқ,—
У борар дадил
Еруғ истиқболга — яна ҳам порлоқ.

Демак, қўшиқ керак юртга,

инсонга!

Қўшиқ — меҳнат билан тўқилар ҳар вақт,
Қўшиқ туғилган он шоирга зўр бахт,
Шу бахт

йўлдош бўлсин умрбод сенга!

1955

УКРАИНА

Нимангдир ўхшайди ўлкамга жуда,
Тиниқ осмонингми, сахий қуёшинг?
Балки, боғларингнинг қизгин ошиғи —
Булбулларнинг ёниб сайрашидир-да?..

Ёки толзорларнинг майин тўлқини?
Ё кузги далангнинг гўзал атласи?
Сокин гулзорларнинг ой билан баҳси?
Ё азим дарёлар мавжи, оқини?

Балки, минг хил нозу неъматга тўлган
Сахий кузинг тўкин дастурхонидир?
Олпоқ пахтамиздай элга аталган
Юксак хирмонларинг олтин донидир?

Дўстим Бобич ботир йигитларини,
Хата, фермаларини менга кўрсатди.
Полвон қизларингнинг манглай терлари
Теримчи қизларни менга эслатди.

Ёки ёруғ бахтинг ўхшар улуғ эл?
Бунча ҳам яқинсан менинг қалбимга!
Ҳа, топдим, барини яратган софдил —
Меҳнатсевар халқинг ўхшар халқимга!

1955, Киев

АНА ШУНДАН ГЎЗАЛЛИГИНГ ҲАМ...

Боғларингми чиройинг, юртим,
Ё ранг-баранг хушбўй чаманзор?
Ундай десам, кўп юртлар ўтдим:
Ҳар ўлкада бор боғу гулзор.

Ё қуёшнинг ёруғ манзили —
Осмонингми очган ҳуснингни?
Ё тоғларнинг чирой, азмими
Мағрур қилиб безаган сени?

Шафтолизор, олмазорларнинг
Гул фаслими ё хирмоними?
Ёки тенгсиз, сўлим чиройнинг
Ишқомларнинг хиёбоними?

Гўзаллигинг, юртим, камолиг —
Дарёларнинг, ирмоқларингми?
Ёки порлоқ ёруғ жамолиг —
Юлдузларинг, чироқларингми?

Булбул куйин кўп тинглаганман
Богларингда, ой шуъласида.
Ҳуснинг, балки, булбулдай ёнган
Ошиқларнинг ашуласида?..

Қайда чолгунг майин янграса,
Юрагимни создай чаламан.
Ҳофизларинг ашула қилса,
Гўзаллигинг шу деб қоламан.

«Юртимизнинг тупроғи гўзал!» —
Дўстларимдан кўп бор эшитдим.
Мен ҳам далаг кезганда, ҳар гал
Бу фикрни куй қилиб ўтдим...

— Муте эмас одамга одам,
Қалби озод.
Меҳнати озод!
Ана шундан, юртим, сен обод!
Ана шундан гўзаллигинг ҳам!
Бахтинг порлар,

Қудратинг ошар,
Юксал, мағрур тутиб бошингни!
Юргим, бу эрк, бу бахтни берган —
Улуг Ленин ўзи олқишлар
Бугун сенинг йигит ёшингни.

1956

ЛИРИК

Шоир шеър ёзар...
Мисралар сонин
Қуяй дер ҳаётни лавҳадай яхлит:
Кеча сендайда «Ишқ достони»ни
Беҳис ёзилган, деб қилганлар танқид.

Нима қилиш керак?
Қўли някда,
Хаёлда кузатар эди ҳаётни,
Шу чоқ янги тиккан, гуллик кўйлақда
Кўринди тош ойна ичра хотини.

Ҳаётдаги шеърин лавҳа деб ўйлаб,
Унга лоқайдгина бир ташлади кўз.
Ҳаттоки, айтмади одатий бир гап,
Ясанини қутлаб бирор илиқ сўз.

Байрам арафаси: зебу зийнати —
Ярашган узукка ёқут кўз бўлиб;
Ишхонасида ҳам унинг сурати
«Ҳурмат тахтаси»да туради кулиб.

Ойнада порларди у соҳибжамол,
Кўзлар ёнар...
Ёнар кўйлакнинг тули.

Юзлари қип-қизил, тоза гул мисол,
Силкинар белда қўш қора сумбули.

— Бунча қовоқ-думоқ?—

Шоир қараса

Хотини қаршида турар паришон:

— Мен қачон бир нарса олгудай бўлсам,
Доим сенинг кўнглинг шундай намозшом...

Тиксам — ёқмас,

Узинг олиб келмайсан —

Хотинлари севган эрлар мисоли!—

У турар бепарво.

Хотини эса,

Қаршида ҳаётнинг жонли тимсоли!

1956

ШОИР ҚАЛБИ

Фикрлар,

Чироқнинг парвонасидек,

Урилар бошимга кетма-кет, бирдан.

Қалб,

Селдан қабарган ҳовуз сувидек,

Титрайди муттасил сўзлар зарбидан:

«...Қора кўз,

Юзларинг қоғозимдай оқ,

Қошинг қаламимдай қора ва камон...»—

Шеърим узилади,

Истайман бироқ

Севгим қўшиқларин қилсам бир девон...

«...Дарё ҳам тўсилди

Тўғон турар тинч.

Саҳролар, сув ичинг,

Нур олгил, Ватан!

Қудрат, камолотинг тўхтамайди ҳеч!» —

Яна бошқа шеър келади бирдан:

«...Онажон, меҳримни англатмоқ учун
Фарзандлик бурчимни шундай ўтасам:
Етарми, қалб ўтин, билагим кучин,
Қолган сиёҳимни сенга сарф этсам?» —

Ўйларим,

Чироқнинг парвонасидек,

Урилар бошимга кетма-кет бирдан,

Қалб,

Селдан қабарган ҳовуз сувидек,

Титрайди муттасил сўзлар зарбидан.

Бироқ,

барин суриб,

ҳовучлаб жонин,

Кўз олдимга дунё тақдири келар:

...Яна тўкиб инсон кўз ёшин, қонин,

Дунёга ўт қўймоқ бўлур разиллар!..»

Шу фикр даҳшати

танимни қамрар,

Шунда мен бўламан киргандай жангга;

Қоғозим майдонга, сиёҳим қонга,

Қаламим найзага ўхшаб кўринар.

1956

МЕҲНАТ

Баъзан завқинг тошиб, табиатингга
Шеър келар, дoston келар бобма-боб.
Баъзан эса, топган хомроқ байтингга
Янгисин қўшолмай бўласан хуноб.

Енгил-елпи бўлиб қоламан ва хит...
Ҳеч нарса татимас, чимирилган қош;
Гўё эрта баҳор, кўк текис булут,
Бирор ерин ёриб йилт этмас қуёш.

Ўз-ўзимни кўриб қоламан ўгай,
Дўстлар тинмай ишлаб, тер тўкиб, гўё:
Керакли неъматни қилган муҳайё,
Мен унга меҳнатсиз шерик бўлгандай.

Пойгада қолгандай орқада, чангда!..—
Шу хаёллар бағрим қилади тилим.
Шу фикр, туйгулар тўқнашган жангда,
Шу қизгин майдонда тугилар шеғрим.

Парвариши учун яна қанча меҳр,
Камолоти учун қанча кун, кеча;
Халқ ишига уни йўллаганимча
Юрагим манглайин босар жиққа тер...

Шунда мен яйрайман...
Юртим, шундай кун
Сезаман ишингга яроқлигимни!
Дўстларим ҳам шу кун пайқашни мумкин
Одатдан ташқари қувноқлигимни.

Меҳнат қилган куним мени севади
Ҳаётнинг ўси ҳам бир меҳрибон ёр;
Гўё ҳар нарсага ҳаддим сиради,
Гўё бор неъматга менинг ҳақим бор.
Меҳнат, дейман, завқинг тарк этма бир дам!

1956

РАҲМАТ, КИТОБХОН!

Кеча самарқандлик китобхон жўрам
Ёзибди қисқача самимий бир хат.
Бу,

Ҳиссиз, севгисиз танқиддан кўра,
Бағишлади қалбга кўпроқ куч, ҳиммат.

Кўпнинг овозидай туюлди менга,
Фақат мақтов эмас, танқиди ҳам бор.
...Биров «шоир» сўзин қўшса номимга,
«Яхши шеър ёз!» — деб англардим зинҳор.

Шеърларим,
Тоза юрар куйларим
Тонг елидай учинг боғма-боғ сергак.
Сиздан қувват олсин, очилсин баҳри
Она-юртни севган ҳар оташ юрак.

Завқимсиз,
Севгимсиз
Ва муддаомсиз,
Сиз деганда қалб ҳам билмайди тиним.
Она-юртга берган меҳригимсиз,
Тупроқдан ажратиб олган олтиним.

Шамолга дуч келган тепалардай бот
Тўсиқлар учрайди, ошинг шиддаткор.
Жонажон Ватаним бергандир қанот,
Унинг йўлларига қилинг жон нисор.

Биламан, баъзилар, рашкли хонимлар —
Каби буриштирар сизга афтини;
Солдат журъат билан қалъалар олар,
Байроқдай яллиғлаб юрак тафтини.

...Юк босиб бўшаган винтини бураб,
Юксалди довонга шофёр забардаст.
Сиздан бир китобхон шундай кўриб наф,
Винтдай керак шеър, деса, менга бас!
Хатинг учун раҳмат, китобхон, хуллас.

1956

ОНА МЕҲРИ

Телефонда она сўзлар, шошгандан
Пастки қовоқлари учади пир-пир:
Улуғ Ватаннинг бир шимол шаҳрида
Онанинг севиқли фарзанди ўқир...

Ўғил ўқиб келар,
Бахти онанинг!..
Ўзи ҳам бу билан қилар ифтихор.
...Шаҳараро телефон станциясининг
Ойналарин қоплаб бўраларди қор.

Она лабларида ярим табассум,
Аммо кўзларида тўла ҳаяжон.
Шундай соғинганки, ўғлини шу зум
Бағрига босарди, бўлганда имкон...

Симдан биров сўзлар хотиржам, бурро.
Тишида-чи, қор-бўрон, қаҳратон совуқ —
Залнинг қобиргасин титратар, гўё
Кабина эшигин чертиб урар дўқ.

Она сўрар артиб терин, губорин,
Симдан юборгудай юрак тафтини:
— Айланай, бошингда теллагинг борми?
Оёқларинг совуқ емаяптими?..

1956

ДАФТАРИМ

Она юртим, содиқ ўғилларинг
Қаторида бўлсин деб жойим,
Чекдим севиб меҳнатинг, ғаминг.
Бағишладим меҳрим ва жоним.

...Мана тун ҳам оғди. Кетидан
Тонг оқарар. Толдирди фикрим.
Кўриб қолдим дафтар бетида
Ётар узик қора кипригим.

— Киприklarим, бир япроқ каби
Кўзларимдан учиб тушасиз.
Бугун яна бир умр барги —
Чирт узилди, балки, ўша сиз?..

Баҳорги тол каби кўм-кўк, тўп
Кўринади умр япроғи;
Кўринади ҳеч камаймас, кўп,
Аммо бор-ку баҳор адоғи...

Баҳоримдан бошлаб эл учун
Оқ қоғозга кўз нур тўкаман.
Шу киприкдай ўзим ҳам бир кун
Чирт узилиб, ерга чўкаман.

Тилсиз сурат бўлиб қоларман
Олтин ромда, эсда, альбомда...
Бора-бора унутиларман,
Ўзим қолмас мен ичган жомда.

Бир кун ўйлаб мени, ватандош,
Кўрмоқ бўлсанг агар юзимни:
Шу дафтарни варақла ёввош,
Топажаксан қалбим, ўзимни.

1956

ЯНГИ ЙИЛ НИЯТЛАРИ

Қўлаш учун туриб ўрнимдан
Алёр бошлай деганим замон,

Кўзим тушиб нарига бирдан,
Бир лавҳага мен қолдим ҳайрон:

Ана, залда келиндай яшнаб,
Турган арча ёнида аҳил —
Хайрлашар, дўстларга ўхшаб,
Ачомлашиб эски, янги йил:

— Мен уларни севдим ва билдим, —
Дер қадрдон йил — ҳаққимизда, —
Улар билан не-не иш қилдим,
Қолажакман мен ҳам тарихда.

Азаматлар яхши ниятда
Яшар, севар, очиб бағрини,
Ўтказишди қизгин меҳнатда
Кунларини, ҳафталарини.

Юртин севар. Баланд ҳиммати!
Бол аридай ишлашди аҳил.
Ўзинг терлаб қилган меҳнатнинг
Роҳатига не етсин, ахир!

— Ҳамма-я?..

— Йўқ, ҳамма деб бўлмас;
Баъзилари... шўхликдан ошкор:
«Бахтиёрлар вақт санаш севмас!» —
Деб, кўп кунин ўтказди бекор...

Сўзлаб турган нотиқ ўзи ҳам
Кам вақт берди севган ишига;
Тан берганман кўп бор, бўлмасам,
Чидамига, меҳри, ишқига.

Ҳар ким ишда ҳар дақиқамга
Меҳнатидан қўйса бир ҳайкал,

Улар ўзи
Ба юрт оламга
Боқар эди яна ҳам гўзал!

Қадаҳларга тўлатилсин май! —
Деб чоғлагач мен гапга ўзим,
Эшитдингиз йилларнинг сўзини,
Айтинг энди, дўстлар, не деяй?..

— Қадаҳларни кўтаринг, дўстлар.
Дамлар биздан мамнун ўтсинлар!

1957

ЁШЛИК ИЗИДАН

Яна келдим қўмсаб...
Ёшликда эккан —
Кўчатлар бўй чўзиб, бўлибди кенг бог.
Ёшлик берган кўнгил айнимас экан,
Дўстлар ҳар қадамда очади қучоқ.

Сен қани,
Кўзларим ҳуснингга хумор.
Йўлда беҳос чиқиб қолсанг-чи шу дам.
Аста алаанглайман, кўрингил бир бор,
Майли танимаган бўлиб ўтсанг ҳам...

Гулзорлардан ўтдим, гунчалар, нурлар
Ўрганибди кулиш, шўхликларингни.
Соявон чинорлар, ариқда сувлар
Ҳамон такрорлайди қўшиқларингни.

Бир тўп қизлар ўтди...
Ана, сен, кўрдим,
Ўртада, ҳаммани мафтун қилган шўх,
Анордай юзингга боқдим, қолдим жим:

Сен эмас экансан,

йўқ, сенга тенг йўқ!

Сув бўйида нозик ва бир бетоқат
Босилган из турар — бизникимасми?
Аммо бизнинг жойда иккита хушбахт
Ёшлар ўтирибди, биздек самимий.

Буларга висолгоҳ бўлиб қирғоқда
Катта тол бўлибди биз эккан ниҳол.
Демак, ёшлигимиз каби, бу боғда —
Такрорланмаса ҳам у севги, висол,

Ёшлар такрорлайди, топади камол!
Бу боғдек яратдик уларга иқбол!

1957, Наманган

САЛОМ, ЖЎРАЛАРИМ!

Поезд станцияга етиб тўхтади,
Вагондан отилдим,
 қуршади дўстлар —
Қўлим эмас, қалбим қўлдан-қўлга ўтади,
Соғинчдан чўғ каби ловиллар ҳислар.
Вагон жилди,

кетди мен тушган купе:

Юмшоқ диван,

ёруғ,

роҳат қучоғи...

Эслаб кетдим, бундан бир оқшом чоғи
Жўнаганимга ҳам ўттиз йил бўпти...
...Чарчаган «Максимка» зўрға жилганди,
Тор вагон қоронғи, ёнар хира шам.
Октябрь ёш эди, камчил йил эди,
Аммо юрагимиз, йўлимиз равшан.
Шу тупроқ тузини оқламоқ учун

Кетдим жанг,

меҳнатга ўзимни чоғлаб.

Ленин байроғини сақламоқ учун —
Қизил бўйинбоғим мен маҳкам боғлаб.

«Ашрақат»дан «Жуда саз» дostonигача¹

Варақлаб юксалди онгим, ўйларим.

Дарсхонадан жанглар майдонигача

Чўзилиб ётибди босган йўлларим...

Бир-биримиз зўрға танидик, чини,

Яшарибсан, шаҳрим, келинчаксимон.

Сенинг таниганинг сездим, қадрдон,

Шабаданг силагач кумуш сочинми.

Ильич чирогининг нурида оқшом

Юрдик кафтдек текис майдондан аста

Қаршиладинг янги боғинг билан ҳам,

Гўёки қўлингда катта гулдаста.

Шинам биполарни бир-бир санайман,

Йўллар, хиёбонлар қандай чиройлик.

Барибир, мен санаб улгурелмайман,

Келинг, дўстлар, яна бир кўришайлик:

— Салом, қадрдонлар, жўражонларим,

Соғинганман — меҳрим қуёш мисоли!

Салом, юксалишнинг янги тимсоли,

Салом, сенга қалбдан, эй она шаҳрим!

1957, Каттақўрғон

НАҲРИНАЙ

Салом сенга, қадрдоним,

Салом сенга, онажоним,

Тишим чиқиб тотган ноним,

Жонажоним Наҳрипай!

¹ «Ашрақат» — Алишер Навоий «Ҳазойинул маоний» сининг биринчи шеъри шу сўз билан бошланади; «Жуда саз» — В. Маяковский дostonи (*автор эскртиши*).

Қўмсаб келдим оқишингни,
Замзамали боқишингни,
Олтин ҳалқа тақишингни
Бўладими соғинмай?!

Ўзгарибсан, жоним, беҳад,
Кечир мени, моҳи талъат,
Юрт ишида ўтиб муддат
Келолмадим пайдар-пай.

Қалбга яқин қуминг, тошинг,
Олтинланиб товланишинг!
Кел, сийнамга қўйган бошинг,
Олтин сочинг бир тарай!

Эсимдадир ёшлик ҳамон,
Қалдирғочдай ташланган он,
Балиғингдай суздим ҳарён,
Севинчларим бир талай.

Гоҳ молларни ўтлардик,
Гоҳи пиёз, мош ўтардик,
Келиб сенга бир отардик,
Юпатардинг онадай.

Тўлқинингни миниб олиб,
Олтин ёлинг қўлга солиб,
Гоҳи шўнғиб, гоҳи толиб,
Чиниққандир юрак, пай.

Қирғоқларинг нурдан порлоқ,
Шинам уйлар, экин ҳарёқ.
Чаман боғлар очар қучоқ,
Кўргали келдим атай.

Зўр меҳнатга эл бўлибсан,
Қишлоқларга нур берибсан,

Азминг ошиб керилибсан,
Нур юзингдан бир ўпай.

Яйловларинг молга тўлиқ,
Файз-барака кезар қутлуғ,
Қўшигингга ниҳоя йўқ,
Умрим борича айтай.

1957, Каттақўйрон

КЕНГ УФҚЛАР

«Алижон бормагил қаллочликдан,
Тилинг тишлаб ўларсан очликдан»
(Мирий)

Бугун мана ўша «Алижон» даман,
Шу байтингни эслаб, ҳамшаҳар шоир,
Бирпас босди хаёл ўтмишга доир...
Эсладим, ачиндим юрак-жондан ман.

Кўз олдимга келди бир ночор қишлоқ:
Нураб бораётган катак уйлари,
Ҳар бир муюлишда гўнг уюмлари,
Укасин кўтарган озгин қизалоқ...

Жазирама иссиқ, чиқмас бир садо,
Билқиллаган тупроқ тиззага қадар.
Бир эшик ёнида ҳассасин қадаб:
«Ҳақ дўст! Ҳақ дўст!» дея турган бир гадо...

Меҳнатдан зўриққан, юзи заъфарон,
Ҳорғин келаётган деҳқон, қароллар,
Қулаган, қийшайган пахса деворлар;
Сўфи йиғлагандай айтади азон...

Бугун мана ўша «Алижон» даман!
Тўрт томон бепоён пахтазор дала,

Майин ел кўксингга урар барала,
Уфқларни қучиб-ётар кенг чаман.

Кенг-кенг қарталарда тракторларни
Гуриллатиб ҳайдар чайир йигитлар.
Катта гапиришар ва катта ишлар,
Шулар обод қилган дала, қирларни.

Ўзбек денгизи деб аталган кўлнинг
Суви Самарқанддан Бухорогача
Бўстонлар яратди қанчадан-қанча,
Водий шу йигитлар бағри каби кенг.

Ойнаси офтобни қучган мактабдан
Чуғуллашиб қайтар ўгил-қизчалар.
Машиналар асфальт йўл бўйлаб учар,
Йўлки, баланд ва кенг, теп-текис — кафтдай.

Кечқурун симлардан оққанда нурлар,
Колхозчилар уйин этгач чароғон,
Суҳбатларда бўлдим...
Завқ билан ҳар он —
Янги ободлардан сўзлашар улар.

Фаровон, тўқ ва шўх бу насларнинг
Қўллари қудратли, ҳар ишга моҳир.
Ўтмишда ҳақ гапни сўзлаган шоир,
Обод қишлоқларни энди кўрсайдинг...

Булар ҳали ишнинг бошланишидир,
Умид-орзуларнинг уфқлари кенг!

1957, Каттақўрғон

ВАТАН ЮЛДУЗЛАРИ

Ҳовлида
Тўшакка чалқанча ётиб,
Севардим ёшликда юлдуз санашни,
Ҳатто ой ҳам ухлаб қоларди ботиб,
Улар тарк этмасди менга қарашни.

Фақат шовиллаши келарди сойнинг,
Кўкда порлар катта-кичик юлдузлар.
Ҳар кеч бирга юрар «Етти оғайни».
Дер эдим: ажралмас дўст экан улар!

Ўйлар эдим, бундай гўзал юлдузлар
Ҳеч қайда топилмас, ҳеч қайда бўлмас.
Гоҳ кулиб одамдай ненидир сўзлар,
Гоҳ барқут осмонда ёнарди — олмос.

Хаёлимдай узун сомон йўллари,
Юлдузчалар оқар қувишиб шўх, шан.
Шоирликнинг сўнгсиз, узоқ ўйлари
Бошлангандир, балки, менда ўшандан?

Ҳамон менинг билан биргасиз, сергак,
Сизга боққан сайин қалбим қувонар.
Ахир, сизни севган чоғдан бу юрак
Ватаним ишқида сиз каби ёнар...-

Ошиқ йигитлигим ширин оқшомин
Нур билан бебади порлоқ кўзингиз.
Бу озод халқимнинг севинч ва ғамин
Содиқ торғанимга гувоҳ ўзингиз.

Юлдузлар! Оқопда, душман юртида
Найсамнинг учига нурингиз сочиб,

Дилимга солдингиз мардлик, ур-сурда
Ватан деб югурдим ёвга ўт очиб!..

Бугун, ёшлигимда ётган тўшакда
Чалқан ётиб, сизни тинч кузатаман,
Унутиш мумкинми сизни, юракда —
Ватан ишқи урса, иссиқ турса тан!

1957, Каттақўрғон

УСТОЗЛАР

Иш столим, қоғоз ва сиёҳ...
Ҳар гал бунда шеър ёзмоқ бўлсам,
Кўзим юмиб хаёлга чўмсам,
Пайдо бўлар у таниш сиймо.
У қадрдон

 пайдо бўлган он,
Уйим тўлиб кетади нурга.
Баъзан, бўлар бир нафас меҳмон,
Баъзан тонгни кутамиз бирга...
Мисра оқар тик ё

3
и
н
а
л
и.

Уқиб тушар ва дер муттасил:
— Ҳаяжон кам, пишмаган ҳали,
«ва» ортиқча,
«!» бетаъсир!

Учираман.
Яна ёзаман...
— Бунисининг маъниси сийқа!
Марвариддай сўзни тер гўзал,
Фикринг бўлсин янги
 ва қисқа.

Ўунж тўлдириб, нафас ростлайман,
Вотиб кетар манглайга бармоқ.
Шодлик, худди каптардай, бир чоқ
Талпинади юракда бирдан:
Мисра оқар —

тик

ё зинали...

— Бу чаккимас! — дейди у кулиб
Ва дер шеърим бошидан ўқиб: —
Шеъринг тугал шеър эмас ҳали.
Одам қани? Қизгин меҳнатда
Манглайдан терлари оққан?
Учган.

сузган

ва кабинетда —

Микроскопга синчиклаб боққан? —

Қарар унга қаҳрамонларим,

Қизаришар...

— Булар ўхшамас!

Ҳаётдаги тирик кишилар

Бундай қилмас,

бундай сўзлашмас! —

Мускулларим учар пирпираб,

Кўзларимдан қочади уйқу.

Гигант қомат билан туриб у

Содда, қатъий уқдиради гап:

— Бор,

жойлангил

улар

қалбига!

Шу кишилар билан ёнма-ён —

Туриб доим кул, қайғир бирга,

Мисралар ҳам туғилар осон.

Куйла, улар садоқатини! —

У, сўздамас, содиқ, бежирим.

Хулқда,

ишда —

берар ажрим

Ҳар кимнинг халқ —

юртга ҳурмати.

Куйла,

куйла —

янгилик енгар!

Тўсиқларни енгишни кўрсат:

Бюрократ,

ялқов,

ҳийлагар —

Сарқитларни айлагин ўсал!

Мўлжалга ур,

мерган сингари,

Қуруқ ваъз —

пуч,

бетаъсир,

Ҳечдир.

«Бугун

шоир қофиялари —

Мақтов,

шиор,

найза, қамчидир!..»

Ҳар гал шундай ўргатиб менга,

Садоқатим, сабрим синайди.

Катта кафтин қўйиб елкамга

Қоқар: янги шеърим тугайди.

О, катта бахт ва шоирга хос

Юрак тўла ҳаяжон, севинч...

— Раҳмат! — дейман, —

талабчан устоз,

Владимир

Владимирович!

Шундай! Ҳар гал пайдо бўлган он,

Уйим тўлиб кетади нурга.
Баъзан, бўлар бир нафас меҳмон,
Баъзан, тонгни кутамиз бирга.

КУЗАТИБ БОР ЗИЙРАК КЎЗ БИЛАН

«Хушомадгўй!» —

деб кўр-чи унга,

Ҳай! Балога қолади бошинг.

Уша замон тутақиб, сенга —

Ёғдиради маломат тошин.

Узун тили пешанасида —

Битмагани — чалгитар бизни:

Ахир,

у ҳам, бизнинг асрда,

Ўзгартирган анча ўзини...

Билмаганлар, балки, ичида

«Дуруст одам!» дея берар ном.

Ҳа, тенг кўрмас ўзин ҳеч кимга,

Сен ва менга беради дашном...

Аммо,

аммо,

у ўз бошлиғи —

Столининг оёқларига —

Чирмовиқдай олган ўралиб;

Шу пастликдан у озиқланиб.

Ҳаво олар димоғларига...

Уша ердан олар куч

ҳам руҳ,

Ахир, бўлак чораси ҳам йўқ!

(Бошлиғи ҳам билар: асли у

Қўнғироқдай ичи бўш, қуруқ.)

...Баъзан учрар мақтанчоқ, пуфак,
Ишда оқсоқ раис, мудирлар;
Бундайларга хушомадгўйлар —
Юрса — ҳасса,

тойганда — тиргак.

Булар тоймай юра олмайди,
Ишга хирессиз ва муҳаббатсиз,
Демак, ишни уддалолмайди,
Қанча танқид — бари фойдасиз!

Бир-бирини мақташар жуда,
Фидо қилар бир-бирига жон:
Бў «иноқлик» бўлган ҳар ерда
Ҳар вақт ишнинг ҳоли паришон...

Баъзан, ношуд тиргаклар, ҳатто,
Косов бўлиб кирар ўтгаям;
Ишлардаги камчилик, хато —
Йўл тополмас кўринишга ҳам.

Шунда унинг бурама тили
Ялар фақат бошлиқ танглайн:
«Иш беш — бошлиқ ўртоқ... туфайли,
Бўлаверинг унга орқайин...»

«Жоним қурбон!» дея минбардан
Йиқилса ҳам эди майли-я!
Лекин бошлиқ ҳамда ўзига —
Ёқмас,

ишчан ходим юзига
Суртиб ўтиб кетади куя...

Таниб қўяй, десанг афтини,
Ё оловдай ўткир сўз билан —
Босиб қўяй, десанг тафтини,
Кузатиб бор зийрак кўз билан
Унинг танқидини, мадҳини...

АНОНИМ

Кечроқ қайтар эдим.
Кўча жим, ойдин...
Уйигача бўлди у менга ҳамроҳ,
У билан ёшликдан биз таниш эдик,
Лекин учрашардик камдан-кам, гоҳо.

Ҳамма ёқ тинч,
Ҳамма роҳат уйқуда.
Ошнам гандираклар, ичиб олган — маст.
Ташлаб кетолмайман: гапи тугамас,
Аста ҳам гапирмас бу жимжит тунда.

«Эй, сен содда одам! — ўшқирар менга, —
Норнинг уруғини ўйнатдим бошлаб...»
Дам, завқланиб кулар у хо-хо-холаб,
Дам сўзлар, тупуги сачрар бетимга...

Ишоралар қилди мақтаниб мағрур:
Кимларнинг устидан шикоят ёзган...
Қараб қолдим кафтдай кичрайган, озган
Бетига...
Туради оёқда базўр.

Ёшликдан киргизиб мен ҳамроҳимни,
Тезгина жўнадим уйимга, аммо
Жиноят устидан чиққандай гўё
Босолмадим узоқ ҳаяжонимни...

Ёшликда «чақимчи» эди лақаби:
Сияфдошин бир-бирига ургизган,
Бурчакда бизларни кўп бор турғизган,
Қўшиб-чатишга кўп чаққонди лаби.

Тенгқурлари —

токарь,

инженер,

олим.

Бу эса, ишга ҳеч эгмайди бўйин.
Кўролмас бировнинг ўсиб-унганин,
Юқмаганди унга одоб ва таълим...

Тўғри ходим унга тўсиқ ва хатар:
Қинғир ишларига бермайди у йўл,
Шунинг учун унинг устидан нуқул
Ёзар анонимка — имзосиз хатлар.

Билар:

текширилар бизда арз тездан,
Бор гапни, рост гапни ёзса майли-я,
Топгани — ёлғону тухмат, ваҳима...
Фойдаланмоқ бўлар қонуимиздан.
Танқид қилмас очиқ ва келмас арзга,
Текширмаган раҳбар учун чоқ қазар,
Районнинг устидан областга ёзар,
Областнинг устидан ёзар марказга...

Буни, балки, ўқир ўзи ҳам, бироқ:
«Бундаги мен эмас» — дейди, албатта.
Гарчи бир ўхшашлик топса ҳам ҳатто,
Демак, чора керак унга бўлакроқ!

Кечроқ қайтар эдим. Кўча тинч, ойдин...

«ОЛҒА ЮРГИН, АММО МЕНИНГ ОРТИМДАН»

— Биринчи сўз ўртоқ Мадумаровга! —
Эълон қилди расман мажлис раиси.
Мана мен ҳам турдим, киришдим гапга,
Шундай бошлаганди консилиум баҳси.

Доктор, консультантлар ва ёш врачлар
Ултиришар. Қўлда қоғоз ва қалам.
Ҳаммаси, деярли, таниш чеҳралар,
Фанда бир-бирига ҳамкор ва ҳамдам.

Лекин

Лоқайдлик ҳам — анқовлик ҳисоб! —

Дея ўз-ўзимга қўйдим, талабни:

Сохта кулиб,

куйиб айтилган гапни —

Кейинчалик пайқаб бўлмагани хуноб!..

Худди шундай бўлди...

Текширар эдик —

Бир ёш олим янги ихтиросини.

У «идиотия» аталган дардни

Текшириб,

топибди соз давосини.

Уқиган,

ўрганган,

асослаб

билган.

Тунлар уйқу бермай бирпас кўзига.

Ихтиро! —

Бу — Ватан севгиси, халқ меҳри билан,

Юрак ўти билан чиқар юзага.

Бунга йўллар очиқ! Бор, интил юксак,

Фақат севги керак, меҳнат, қунт керак!

Булар ҳаммасидан бу ёш сиғалган,

Боғда ўзинг эккан ниҳолдай ўсар;

Ниҳол, табиийдир, ҳосилдан қолган —

Мева дарахтининг ўрнини босар...

Табриқлар, фикрлар қилинди баён,
Маслаҳат берилди — йўл ҳам кўрсатиб.
Икки олим ўзин Сино ҳис этиб,
Бирдан

ва ҳаммадан чиқди билимдон.
Бири савлат тўкиб турди,
серғурур.

Лабда сохта кулги, сўзда киноя,
«Илм ўссин, ёшлар ўссин!» деди-ю,
Ихтирони бекор қилди, ниҳоят.

Униси ҳам куйиб сўзлади чунон,
Ўйладим: ичига ўт тушди чоғи.
Тили ўткирликда жарроҳ пичоғи,
Аммо соғлом танни кесар ҳар қачон.
Буларнинг «далили» ва «исботи»ни,
Бор эди жимгина тинглаганлар ҳам.
Лекин

содиқ
ва фан истиқболини —
Севганлар — бир сўзда турдилар маҳкам.
Эътироф қилдилар:

«Ҳалол меҳнат бу!»
«Ватан, халққа хизмат
ва садоқат бу!»

Равшан бўлди — кўпнинг соф нияти ҳам...
Ва икковнинг сохта «садоқати» ҳам...
Халақит беришга уринар зимдан,
Ўзлари бир жойда депсинар, боқ-чи!
Очиқ айтолмайди улар, демоқчи:
«Олга юргин, аммо менинг ортимдан!»

* * *

Қалбимдан сўрадим:
— Мени баъзилар

Хуш кўрмас, сабабин сен баён қил-чи?
— Кўзинг — тўғрилиқнинг йўлини кўзлар,
Тилинг — ростгўйликнинг ўтқир қиличи!

ТАНҚИДЧИМГА

Коммунизм томон, қизиган пўлат —
Сингари чиниқиб, юксалар Ватан,
Аммо шамоллашдай сарқитлар баъзан
Қизғин аъзомизга етказар шикаст...

Баъзан ҳамла қилар чеккада пусиб.
Бунга қарши кураш — виждоний бурчим.
Лирика менга ҳам ўнғай, завқлироқ,
Тушунасан, ахир, ўзинг, танқидчим!

БИР ДЎСТИМГА ИККИ ОҒИЗ СЎЗ...

Нима бўлди ўзи, билмайман ҳамон,
Ҳамон сендан кўнгил узгим келмайди.
Азизим, дўст эдик худди тану жон,
Бу шоён дўстликни кимлар билмайди!

«Дўстдан кечмай десанг — дўст танла аввал!»
Халқим мақолини уқмадимми ё?
Ҳасад бу дўстликка кўз тиккан маҳал,
Унинг атрофига сад бўлдим гўё.

Тўғри, ҳаёт йўли бўлмайди текис,
Шодлик чўққилари, ғам сойлари бор.
Майли, дедик. Сизга мангу содиқмиз,
Дўстлик! Коммунизм қурувчи диёр!

Мунис ҳамдам эдик: на шубҳа, на кек,
Меҳнатимиз қайнар — қўша булоқлар.
Фикру хулқда, чоғи, бир одам эдик,
Гўё бир-бирига суянган тоғлар.

Сўзинг камтар эди ўзингдек гўё,
Кибр, сохталикнинг эдинг шаддоди,
Тенгсиз ҳуснинг эди — инсоф ва ҳаё,
Гўзал инсон эдинг; ёқимли, нодир.

Такаббур, қуруқлар кирдикоридан
Шундай кулардикки, қилардик мазза,
Кўзга ёш келарди кулганда баъзан...
Фахр этардим сендек дўстим боридан.

Ҳа, бўлдик элу юрт ҳурмат, ёдида.
Дер эдинг: камтарлик одамга ҳусн!
Аммо мақтовларнинг гирдибодиди
Бир сомон парчадай учиб йитдинг сен!:

Қадаҳда жим турган тўла маймидинг,
Жунбушга келдингу бўлдинг намоён?
Мени, йўқ, ҳаммани менсимай қўйдинг,
Бошқа эдинг, чоғи, ё шундаймидинг?
Сени излаб қолдим, йўқолдинг қаён?

Гўё бир сайроққуш учди қўлимдан,
Хайрон ҳовучимда оппоқ пат қолди.
Дерлар: у айниди дўстликдан, йўлдан,
Унда на камтарлик, на уят қолди...

Берилиб кибрга, май косасига,
Менга маломатни кўрдингми раво?
Ўзинг кулганларнинг қиёфасига
Кирганингдан бунча шодсан, ажабо?

Ёки шундаймиди бўлиш — туришинг?
Наҳотки! Тушунтир гапнинг бошидан!
Паст туш, аслингга қайт, етолса кучинг,
Қутқаз мени дўстлар таъна тошидан!

БИР ИШЕКМАС ГҮЗАЛГА

Сўзла, гўзал, йўсунинг билан,
Йўқ, севгида билмайсан ҳисоб,
Билсанг эди, сен унинг билан
Уйнашмасдинг!.. Қилмасдинг исроф...

Тўғри, тенг йўқ ҳуснингга, санам,
Ҳар ким унга фидо бўлмасми?
Сени ортиқ беғам қилган ҳам
Шу бебаҳо мулкинг эмасми?..

Туганмас деб билган бу мулкнинг
Соясида роҳатда ётиб,
Сезмаяпсан, эртанги кунинг —
Бормоқдадир бугуноқ ботиб.

Қўй, севгида даъво қилма, бас!
Уни билмас — бундай юрганлар.
Уни билар — фақат роҳатмас,
Меҳнатни ҳам яхши кўрганлар!..

ТАНИШ НОТИҚ

Сўз олди-ю, дадил чиқди минбарга.
Ёқимтой илжайди. Аммо шу маҳал
Чайқалган кемадай бир тебраниб зал,
Энсаси қотгандай эгилди ерга...

Тўғри, қаторларда унинг сўзидан —
Мамнун бўлганлар ҳам йўқ эмас эди.
Кўпчилик кўзига боқаман зимдан,
Аммо, зал ошкора сир бермас эди...

У сўзлар «таъсирчан, баъзан асабий,
Ўзга тусга кирар, турланар рўйирос,

Мана шу минбарда, ҳар галги каби,
У айёр ўз ролин ўйнар беқиёс.

Биров танбеҳ берган унга бир замон,
Ёмон хулқин тийган. Бу қилиб ханда,
Уни ноҳақ сўзлаб, қилар шарманда;
Минбар — бўлар, унга қасосга майдон.

Ё йўқотган «мансаб», ё «рақибига» —
Шама қилар — кулиб, гоҳ ғазаб билан.
Бўртдиран, тус берар, олар таъқибга,
«Мисол», «Таққос» қилар даб-даба билан.

.
«Қойил қилдим сўзни» деяр ўзича.
Яна нутқ ясар у мажлисгача.
Сезмас, қолиб борар ўзи назардан,
Баъзан қарсак қувар уни минбардан...

ЙЎҚ, МЕН ИШОНМАЙМАН

Йўқ, мен ишонмайман
Риёкор кўзнинг —
Куйиб йиғлашига, кўз ёш кўрсам ҳам,
Кўнгли оқ демайман,
Ёруғ демайман —
Манглайда ҳатто қуёш кўрсам ҳам.

Қандай ишонайин,
Менсимай ишқни
Бевафо — садоқат лофини урса,
Ким тан олар бундай —
Ошиқ-маъшуқни
Ҳатто у: «Ширинман!», «Фарҳодман!» деса?

Йўқ, мен ишонмайман,
Шаънини доғлаб,
Пок бўлиб кўринган баъзи «шоир»га:
Менинг назаримда
У лўттибоздай
Сув билан оловни қўшгандай бирга...

ОҚ МАРМАРДА ҚОРА НОМ

Истироҳат боғида, гулзор бўйида
Ноёб обида бор — оппоқ мрамардан,
Баҳринг очилади ўтирсанг бунда,
Товланар ойдинда, ёниб гавҳардай.

Биров оқ мрамарга «ТУРСУН»
Деб номин —
Қора пичоқ билан ўйиб битибди,
Аммо, англамабди: ўз аҳмоқлигин —
Тошга ўчмас қилиб ёзиб кетибди.

ЎЗ АКСИ БИЛАН УРИШГАН ОДАМ

Соқижон эрталаб соқолин қириб
Ва тоза кийиниб ойнага боқди:
Туппа-тузук одам! Кўкрагин кериб,
Ёқасини чертиб, томоғин қоқди...

Аммо юзи бирдан жиддий тус олди,
Бошини чайқади қилгандай афсус,
Бирдан ўз аксига «Расво!» деб қолди,
Салмоқлаб сўзларди, бармоғи бигиз.

Кеча ким эдингү мана бугун ким?..
Меҳмонда камтарлик — одамга ҳусн.
Бунчалик ичмасанг!.. Уятдан ўлдим...
Қанча кулги бўлдинг... Э, бетинг қурсин!..

Эви билан ич-да! — деди бурилиб,
Тўла стаканни отиб олди-да,
Аста қадам ташлаб, жиддий керилиб,
Яна қайтиб борди ойна олдига :

— Ҳеч кимга сўз бермай, ўзинг сайрадинг,
Гўё ўзинг эдинг кеча бир гапдон.
Кўпларни қойидинг... Шундай айнадинг...
Бақирдинг, чақирдинг... Бўлмадинг гумдон!

Бошқаларни қара, ёқимтой боқиб,
Ширин суҳбатлашар, бир одоб сақлаб.
Сен-чи, хунук тортиб, сўлагинг оқиб,
Дуч келгани ўпдинг стол ёқалаб.

У ёғини айтмай!.. Қўй, кечдим сендан, —
Деди қўлин силтаб Соқижон, — лаънат! —
Бир оз тўхтаб боқса, ойна ичидан
Бунга қилар экан ўз акси таъна...

Бунга чидармиди, бир мушт туширди,
Ойна чил-чил бўлди... Насиҳат ҳайф-э!
Бирдан ташқарига қараб югурди,
Энди бошланарди бугунги кайфи...

ОЛТИНЧИ БАРМОҚ

Беш бармоққа игво тўқир олтинчи бармоқ:
«Ҳазар қилмас ҳеч вақт булар ҳаром-ҳаришдан,
Гард юқмаган биргина мен», дедию пачоқ,
Четга тортар, лоқайд қараб ўзин ҳар ишдан.

Инсон учун беш азамат ишлар беминнат;
Гулзор қилар, пахта терар, ясар ракета.
Дўст қўлини сиқар, мушти — ёвига нафрат,
Бу — инсонга садоқатдан нишон, албатта.

Пачоқ ўзи арзимас-ку яримта байтга,
Аммо, қаранг, ўхшаб кетар кимгадир чунон:
Бахилгами? Қотилгами? Ёки лоқайдга?
Ҳа, лоқайдга!

Лоқайд эса
баридан ёмон!

ҚАНОТ

Қўшқанот кўтарар бургутни роса
Юксак-юксакларга,
талафот кўрмас.
Гар шоирни шеъри кўтаролмаса,
Барча кўтар-кўтар бир қанот бўлмас!

БОҒИСТОН

Боғистон, гўзал бўстон — хўб роҳат қучоғ экан,
Ҳовлию йўлақлари, кўчалари боғ экан,
Соя-салқин қирғоқлар, кўринмайди йироқлар,
Осмонини қоплаган ям-яшил япроғ экан.

Ҳавосини сув каби тўйиб шимиргинг келар,
Кўкракларинг тоғ бўлиб, роҳат танда жимирлар,
Ариқларидаги тошиб оқиб ётган шўх сувлар,
Мунча шарқироғ экан? Шифобахш булоғ экан!

Боғлар бир учи сойда, у бир учи самода,
Мевалар пишиб ётар баланд тоғда, қиёда.
Шу тоғларнинг кўксидан ғир-ғир эсган шабода —
Зап ўйинқароғ экан, сочингга тароғ экан.

Олмалар шоҳи ларзон, олмалари оқ, қирмиз,
Яқинроқдан боқ, меҳмон, улар худди дўндиқ қиз,
Сен ҳам кулиб қўясан бу ўхшашликдан, сўзсиз,
Шуниси қизиқроқ экан — ажойиб чорбоғ экан.

Шохларни бегаб турар қизил, сариқ, кўк оли,
Шундай гўзал терилган, худди маржон мисоли,
Она-ерга эгилган гўё ҳовучда боли,
Бири-ширин, бири сучук, бири нордонроғ экан.

Мева терган қизларнинг ҳуснига қойил бўлдим,
Қараганча қолибман, сўнгра ўзим уялдим.
«Тошкентдан келдингизми? Қанча кунга? Ўзиз

ким?» —

Гаплари шўхроғ экан ва нуқул сўроғ экан...

Эшиклари очиқдир, одамлари меҳмондўст,
Дастурхонлари тўкин, рўзгорлари ҳам дуруст,
Эркин меҳнат файзидан тўлар экан каму кўст,
Ҳосиллари тоғ экан, димоғлари чоғ экан.

1959, Богистон қишлоғи

ЯНГРА, РУБОБ

Рубоб! Бугун бунча торларинг янгроқ?
Акс-садо берар сенга дала, бог?

Бугун куйинг бунча жарангли, унли?
Пардаларинг бугун бунча тўлқинли?

Шодлик қуши бўлиб қанот қоқасан?
Юракларга бунча нафис оқасан?

Тилларингда ширин сўзлар ўйнарми?
Ё шўх мақомингга қизлар ўйнарми?

Бугун куйларингдан бошлар чайқалар,
Чайқалар қўлларда зумрад ҳалқалар?..

Бунчалик ҳеч қачон куйлаганмисан?
Ёки қалб торимга уланганмисан?..

Мен-ку илҳомимга асирман бугун.
Халқим шодлигига тамоман мафтун.

О, билдим, қалбимнинг асл нусхаси,
Сендан ҳам янграркан бу шодлик саси.

Кел, жўр бўл қалбимга, э майин рубоб,
Куйланг эл зафарин баланд, бобма-боб!..

Бу эл битта сўзлик ўзбек элидир.
Битта сўзлик қилган виждон, дилидир.

Бу сариқ тупроқдан олтин ундирмоқ,
Ватанни безамоқ, халқни кийдирмоқ —

Унинг улуғ бурчи! Бу сенга аён,
Бугун шу улуғ бурч ўталган айём...

Қишлоқ, шаҳарларда шодлик, тантана,
Жарангдор янграсин торларинг яна...

Кел, жўр бўл қалбимга, э майин рубоб,
Куйланг юрт зафарин баланд, бобма-боб!

1959

ТАНИШ ТУЙҒУ

Мармар узра тик турасан, Пушкин, ўйчан ва ғамнок...
Тош қотаман боққанимча, сезиб таниш хаёлинг.
Ўтмиш — ўйин битган саҳна, қулоғимда монолог:
«Сўз билан кўнглимда, Фурқат, қолди армоним
менинг!..»

1959, Москва

ЛЕНИН ХОНАСИДА

Уймакор стуллар — улуг доҳийга
Ўзбекча ҳурматнинг гўзал мисоли;
Безак бўлиб турар муборак уйга,
Ҳам доҳий ишончин ёрқин тимсоли.

1959, Москва

* * *

(Манзара)

Ёмғир япроқларни ювади тинмай,
Оппоқ ювиб, тараб, қилади манзур.
Қуёш ялт этади. Азим қарағай
Оқ қайинни қучиб қилади ҳузур...

1959, Москва

СЕНИНГ УЙЛАРИНГ

Яшнаган гул-гул юзингми, ё баҳор айёмими?
Лабми, ё бахт чашмаси, ё лоланинг ол жомими?

Порлагай кўз юсам-очсам менга қўш юлдуз мудом,
Бу хаёлим нуқтасими, кўзларинг андомими?

Кеч-кундуз айри тушма бир нафас, сўрма, гўзал:
«Сенга маъқул васли тонгим ё висолим шомими?»

Ҳар қачон, ҳар қайда ширин сўзлисан, доно, ажаб,
Бу фазилат — сенга севги ё вафо инъомими?

Сен қачон ёнимдаки, менга ҳаёт фасли баҳор,
Худди булбулдек ёнар жон, гуллат ишқ айёмими!

Тенги йўқсан, англадим; жоним юзинг парвонаси,
Э ёруғ бахт, сенга бердим умриму оромими.

Десалар «Шоир», кўзимга сену юрт келгай мудом,
Бу — ватанпарварлигу ошиқлигим унвоними?..

1960

КУЛИШГАН ҚИЗЛАРГА

Э гўзаллар, кулишиб сиз мени ҳайрон этманг,
«Кўрдимиз» денг-ку, кулиб номимни ёмон этманг...

Барибир, танлаганим, хушлаганим Раънохон,
Ушадир фикру қарорим, қанча имтиҳон этманг.

Биламан қизлар аро дўстлик ипи нозикдир,
Эҳтиёт айлангу узманг... Уни гирён этманг.

Барингиз шўх, назокатли, табиий ва гўзал,
Лекин у фикри ўйим... ҳоли паришон этманг.

Қаро кўзлар, кипригим ботса кўзингизга, демак
Соғинибман, бориб айтинг-да, гумон этманг...

Нетайин кўзларим излар уни ҳар гул юздан,
Кўрсатиб кўз қирида, ғулғулайи жон этманг.

Кулишиб, кўрсатишиб, не десангиз, денг-ку мени,
Илтимосим: уни бир ён, мени бир ён этманг!..

1960

Агар шоир кўра олмаса
Аниқ тонгдай истиқболини,
Ё қалбидан сева олмаса
Шу истиқбол, шу иқболини,

Чиқарми ўт дили-бағридан?
Кимни ёқар у айтган ғазал?
Ҳароратсиз бу мисралардан —
Карнайчининг нафаси афзал.

Агар юксак мақсадни хушлаб,
Ҳақлигига келтирса имон
Ва шу йўлда солдатга ўхшаб,
Тайёр турса бўлмоққа қурбон,
Шоир ўша,

Ҳамза ўшадир!

...Зўр инқилоб, серташвишли тонг,
У кўролди яқин, йироқни,
Бир силкитди у янграган бонг
Сукутдаги дарани, тоғни...

Озодликни куйлади ёниб,
Қадамида ташвишу хатар;
Гоҳ сўз бўлиб, гоҳи соз бўлиб,
Гоҳ ўт очди бўлиб бешотар.

Тўсиқ келса қайтмади ортга,
Ноҳақликка букмади тизин:
Асоратга, зулматга, ётга
Ханжар қилиб санчди ҳар сўзин.

Уни шу йўл, жангга чақирган
Соф виждони — Ильич нидоси.

Шу курашда ғалаба қилган
Зўр мақсади, «Яша, Шўро!» си.

Меҳнат аҳли бахтли манзилга
Етажакдир! Ишонч мустаҳкам.
У шу мақсад тантанасига
Бағишлади ҳаётини ҳам...

Шундан буён «шоир» деган сўз
«Қаҳрамон» деб қилинар талқин.
Қайси элда турса бу юлдуз,
Осмонидан ўчмайди халқин!

1961

* * *

Шоир Миртемирг а

Юзларида ҳар вақт илиқ табассум,
Кўп ичида куёв каби уятчан.
Холи кўрмадим ҳис, меҳнатдан бир зум.
Доимо серзавқ у, доимо ўйчан.

У кумуш сонларнинг қўнғироғида
Не ўйлар айланар? Кузатар тийрак.
Ва ўзин унутар: хаёл боғида
Доим суҳбат қилар шеър ва юрак...

Шу сабабдан, балки, шахсин пеш қилмас!
Бағридан ёшлару дўстлар айрилмас,
Уларга самимий йўли йўриғи,
Бор унинг на риё, на «мен», на дўқи.
Уни шоир қилган сохта шухратмас,
Қуруқ номи ҳаммас, қалби, қўшиғи!

31 август, 1961

КУБАЛИК ДУСТИМГА

Гавана соҳилига —
Аста тушади оқшом,
Йўллайман, дўстим, сенга
Ёруғ юлдуздан салом!

Денгиз тўлқинларига —
Тунда боққанда ҳушёр,
Зарра хавф солма дилга,
Дўстлар сенга мадаккор.

Озодлик осмонида —
Ғарбда ёруғ юлдуздак,
Зулматларга нур сочиб,
Тўлиб порлашинг керак!

Хўжайинлар, янкилар
Қулдек эдилар гамда.
Ерга эга бўлишдек,
Юртда озод юришдек,
Бахт бормикан оламда!

Кафтингга қордай ёгса
Юртинг шакар қамиши,
Бошингда ўйнамаса
Мустамлака қамчиси.

Алжирда, Африкада —
Озодликка жон қурбон!..
Озодлик жаллодлари
Кўтариб баъзан сурон. —

Тўпларни ишга солар,
Сотқинларни югуртар.

Сотқинлар ўз бошин ер,
Ер ютар, денгиз ютар!

Ярим асрки, улар —
Бир нарсага ишонмас,
Инонмаса-инонмас:
Озодлик сувин ичган —
Инсонни енгиб бўлмас!

Гавана соҳилига —
Тинчлик ўрнашсин мудом.
Соқоллик солдат дўстим,
Сенга самимий салом!

1961

АЙНИ ЕЗ¹

Минг товланиб ўтди шўх баҳор.
Ўтди булут, ёмғирлари ҳам,
Чақмоқлари, гумбирлари ҳам.
Бог энди тинч, осмон беғубор...

Қулоч ёзди новдалар, шохлар,
Ҳар бир ниҳол чўзди бор бўйин.
Жилва қилмас энди япроқлар,
Шабада ҳам тийган шўхлигин.

Ҳамма гуллар қийғос очилди.
Буни кўриб булбул қолди лол.
Болари ҳам кезишдан тинди,
Уясида боғлар фақат бол.

¹ Бу шеърни автор эллик ёшга кириши муносабати билан ёзган. (Ред.)

Қуёш осмон тоқига чиққан,
Чинор ости соя ва салқин,
Ҳар бир гиё кучини йиққан,
Дарёларда югурар оқин.

Тўлиб-тошиб яйрар табиат,
Орзулари ушалган каби,
Ҳали айни авжида меҳнат,
Қонган эмас ҳали матлаби.

Бу боғ менинг ўз боғим, ерим,
Кўз нуримдан унган ҳар ниҳол,
Шабнам эмас, пешана терим,
Томирларда юрак қоним бор.

Ҳа, дарак йўқ ҳозирча куздан,
Чиллакининг таъми оғизда,
Бол боғлайди ҳусайни, чарос,
Пишиқчилик бошланар тездан,
Ҳозир шундай, ҳозир айни ёз...

Сувлар сешиб боғим тўрига
Ва ланг очиб қалбим, ҳисларим,
Чақираман ҳосил тўйига
Ҳаммангизни, азиз дўстларим!

1961

ФОТО

(Ҳазил)

Сизни-ку билмайман, баъзан ўз расмим
Ўзимга ёқмайди, ҳайронман, нега?
Бўлмаса кеча ҳам, бугун ҳам асли —
Фотографларга қойилманку-я.

Бировнинг суратин кўрганам маҳал
Фотографига офарин дейман:
«Жуда ўхшатибди, жуда мукаммал!» —
Аммо кўнгил тўлмас ўзимникидан.

Мана фотом. Қаранг, тушунолмаймаман:
На тўла ўзим бор, на тўла бир сас;
Тўғри, ойнадан ҳам ўпкалолмаймаман,
Аммо —
Бу аслига ўхшар-ўхшамас!

Қисқасини айтсам, бир нарсаси кам,
Кемтик бир буюмдай кўзга урилар.
Баъзида шеъримнинг таржимаси ҳам
Шу фото расмимга ўхшаб кўринар...

1961

ЮРАГИМНИНГ АЙТГАНЛАРИ

Бу кеча хонада мену юрагим,
Баҳслашамиз оқшомдан ҳамон,
Шодлик, ҳаяжонга тўлгандан, балким,
Кўринардим бир оз чарчаганнамо.

Суҳбатдошим энди ўтди койишга,
Маҳкам тортиб сиқди жангчи камарим:
— Ҳақинг йўқ ҳоришга, чарчаб қолишга,
Ё ортда қолишга! — дейди юрагим.

— Қилай бир ҳисоб!

У қилар хитоб:

— Ёшлар ҳисобламас ўтган умрни.

Ёшингнинг ўттиздан ошиғи хато:

Туғилдинг — мен билан топишган кунинг,

Қачонки, илк севги ёндирди мени,

Қачонки, куйчиси бўлдим мен унинг.

Ҳоришга ҳақинг йўқ! Биз эски солдат,
Курашларга туққан она асримиз.

Гулдироқда ором нстама ҳеч вақт.
Курашу зафардир шон, тақдиримиз!

Ётишга ҳақинг йўқ! Коммунистлармиз,
Олам уфқида худди ёруғ юлдуз
Бедор кутмоғимиз керак тонгларни.
Қуёшимиз Ленин нури билан биз
Ювмоғимиз керак қанча онгларни.

Волга ва Амуда ёнган чироқдан
Ўрмону биёбон ёришган каби,
Ана шу шуъладан, шу ол байроқдан
Мунаввар бўлади оламнинг қалби.

Биласанки, қувват шудир орзумга,
Мен «гуп-гуп» этаман, — дейди юрагим.
Ва ана шу порлоқ коммунизмга
Сени ҳам элтаман! — дейди юрагим.

— Агар элтолмасанг?

— Агар элтолмасам —

У нур манзилга,
Солдат тутган ғолиб, шонли байроқдек,
Мен ўзим этаман! — дейди юрагим.

Жуда гўзал бўлар инсон ва дунё!
Унда бўлмас игво, ёмонлик, риё;
Меҳнатидан топар ҳар ким ўз қадрин,
Меҳнатидан топар бахтни, керагин!

Ҳоришга ҳақинг йўқ!

— Йўқ, ҳорганим йўқ,

Шунда мен ҳам, инсон қўли миннатдор —

Бўлиб қўйганидай дўст елкасига,
Кифтингга ўнг қўлим қўйиб таъзимкор,
Ёнингда бўламан, азиз юрагим!

1961

ҚУЛЛУҚ

Мен сендан кўп нарса сўрамайман, йўқ,
Ойнагимдан кирган нуринг ўзи бас,
Муаттар ҳавонгдан ололсам нафас,
Беғубор осмонинг мен учун қутлуқ.

Сенинг порлоқ бахтинг — менинг умидим,
Гулдай ҳаётингга қалбим ҳады.
Агар керак бўлса жоним, ма, дея,
Тутмоқ учун сенга тайёрман, Юртим!

Дунёга сени деб келганлигим рост;
Меҳнату ташвишинг — мен учун роҳат,
Дунёда мен учун шунинг ўзи бахт.
Бу оламда менга ўзинг беқиёс.

Беқиёс меҳримдан ҳамма қолар тонг,
Севганимдан кўзда нам кўринади,
Қанча меҳнат қилсам, кам кўринади,
Маҳкамроқ боғлайман белимни ҳар тонг.

Менга кўп нарсанинг кераги ҳам йўқ,
Мана бугун: «Ҳорма, ўғлим!» дедингми,
Қанча куч берганинг менга билдингми?
Шу бас менга.

— Бор бўл!

Минг марта қуллуқ!..

1962

* * *

Бунча шодман?.. Завқим сиғмас ҳеч ерга!
Чиқиб кетай дейди сийнадан юрак!
Шеър туғилганди... Ахир шоирга
Бундан буюк севинч бўлмаса керак!..

1962

* * *

Чуваш ўзбекка дўст, йўлдошу ҳамдам,
Табриклаб тураман бахтиёрлигин...
Кенг оламда бордир билмаганлар ҳам
Чуваш халқин ҳатто ерда борлигин?

Элини эрлари танитар элга!..
Кимсасиз фазога қўйганда қадам,
Чуваш Андриянни, тилдан тилга —
Ўтказиб, олқади уч миллиард одам!..

1962

ДОВОН

Бунча баланд бу тоғ, бунча пурвиқор?
Кибр ҳам бўларми ахир шунчалик?
Пастки тизмалардан қилган каби ор,
Бирининг саломин олмайди алик...

Кибор келбатига боққаним чоғлар,
Мен ўзимни ерда зарра сезардим,
Ҳайрон ҳам қолардим, баъзи бир тоғлар —
Оёғини ўпиб қилганда таъзим.

Ундан елка оша, кўринди Помир,
Чақирар қўлларин чўзиб мен томон:

— Унинг ҳайбатидан қўрқма, кела бер,
Менга етиш учун у паст бир доvon...

1962

* * *

Қошингдан ўзга бир ҳилол бўларми?
Юзингдан ўзга ой жамол бўларми?
Ҳар Ой қилар сенга икки бор тақлид,
Тақлидчида ҳам камол бўларми!

1962

ВИЗ ЭЛТАЙЛИК

Мен дедим: — Яшайман коммунизмда.
У деди: — Қартайдим, бўлмасман унда.
— Ҳеч бўлмаса, ахир, қўллагин бизни,
Биз элтайлик сени, севиб кўнгилда!

1962

ШЕЪР УЎҚИШ ОЛДИДАГИ КИРИШ СЎЗ

Шоир —

шеър ўқишга олди навбат, сўз,
Аmmo
зал бепарво тингламасин деб,
Шеъримга қарсакни унутмасин деб,
Кулиб ва кулдириб қилди кириш сўз..

Кириш сўзи бўлди қизиқ ва узун:
Улуғ доноларни тилига олди,
Улар сўзин халқнинг эсига солди,
Сўнгида ўқиди ўзининг шеърин.

Янроқ қарсақ бўлди...

Шоир кўзига —

Халқ уни қўлма-қўл кўтарар юксак.

Аmmo шоир билмас: бу олқиш, қарсақ

Унинг шеъригамас, кириш сўзига...

1962

КОСМИК ФАЗО БАЛЛАДАСИ

I

ФАЗОГИР ҚЎШИҒИ

Фазогирман!

Кемам тез нур, фурсатдан,

Учмоқдаман

қитъа-қитъалар ўтиб,

Бунда бошқа:

Ерда компас кўрсатган

Қуруқлигу денгиз.

Шимол ва Қутб.

Ҳамма нарса бошқа,

тонг ҳам,

кундуз ҳам.

Биз севган мовий кўк

паст чўккан ҳамон,

Космос устида

кўринди кўркам.

Қора барқут каби,

янги бир осмон.

Ҳамма нарса бошқа —

Қуёш қошимда,

Ой кумуш тоғлари

кўринар яққол.

Улугбекни кўрган

Зуҳал қаршимда —

Порлайди

самовий гулдаста мисол.
Ҳамма нарса бошқа,
фақат мен,
қалбим,
Она-Ерга бўлган
муҳаббат ўша,
Ерда —
ёруғ ҳаёт қураётган халқим,
Юртга бўлган меҳрим —
ортар жўша-жўша!
Пастда, ана,
худди нил ранг тарвуздек,
Айланиб ётибди
мовий Ер шари.
У,
кенг коинотда —
тонги юлдуздек,
Планеталарнинг
жуда гўзали!..
Унда яшар,
ўйлар донишманд Инсон,
Мен — ўғлига берди
қудратли қанот
Унга тенг йўқ!
Бўлса, Маредан ҳам осон
Учмасмиди Ерга
бир парча ҳаёт.
Тенг йўқ! Гўзал унда кунлар, кечалар.
Қуёшу Юпитер
ҳаммаси олқар.
Унда ўрмонлару
боғлар, чечаклар
Одамзод зеҳнига
беради сайқал...
Тенг йўқ!
Яна севдим она-Еримни,

Сайёралар ичра

кўркам ва қутлуқ.

Нега,

портлатишга шошилар уни,

Шу ер неъматидан

қутурган махлуқ?!
Иўқ!

Иўқ!

Очсин Ер барча

юлдузлар сирин,

Қучоқ очсин унга

қатма-қат осмон.

Бутун сайёралар

бахти учун мен

Қўриқлайман Ерни —

самовий посбон!

II

САМОВИЙ ЖИМЛИҚДА

Чарх ураман

яна ва яна.

Жимлик...

жуда даҳшатли жимлик...

Шунда билдим:

инсон фақатгина —

Ер шовқини,

дўст билан тирик.

Жим сўзлашар

юлдузлар унсиз.

Қилишади

имо-ишора.

Гўё

гумбаз ичра Ой, юлдуз —

Сурати-ю,

чиқмас ибора.

Танҳо,

жимлик тарозисида —

Қолмас экан

зарра вазмининг,

Ер шовқини,

дўст овозидан

Озуқланар экан ақл,

зеҳнинг.

Ерда

излаб сокинлик, омад.

Койитамиз

баъзида дўстни.

Учирамиз

қулоқдан бевақт

Ер овозин...

ўйлаймиз ўзни...

О!

Учаман яна ва яна...

Жимлик...

Жимлик...

Самовий жимлик...

Шунда билдим: инсон фақатгина

Ер шовқини

дўст билан буюк!

О, қайдасиз,

Ерим шовқини?

Қаҳқаҳалар,

куйлар,

қайдасиз?

Юрак истар дўстлик шавқини,

Қалб зарбига

экан далда сиз!

Шунда

келди қулоққа бирдан

«Салом, Лочин!

Соғмисан, дўстим!

Таранг уч, тўш уриб уч,
Излаб ўт қирғоқларни.

Қоши йўнган қаламдек,
На бир хат ташлаб ўтар?
Чўғдай ёниқ кўзлари,
Уйласам, жоним ўртар.

Ширин кулиб сўзлаши
Доим кўз қароғимда,
О, ёқимли овози
Жаранглар қулоғимда...

Гуллар гўзал очилмиш,
Тонгда бундан ўтгандир?
Шабада бунча хушбўй,
Сочларини ўпгандир?

Кўрган япроқ унутмас,
Сўраб ўт, синчиклаб ўт:
Баҳор сувлари куйлар,
Қўшиқларин тинглаб ўт.

Ёримдан хабар топсанг,
Келиб қўн қўноғимга,
Шойи қанотинг ўпиб,
Суртайин қобоғимга.

1963

ОЛТИН КУЗ

Қип-қизариб — отар тонг ҳар кун,
Қип-қизариб — ботар ҳар оқшом,
Фақат осмон кўм-кўк, нилигун,
Боғлар ёнар оловга ўхшаб.

Олчазорлар алангасини
Акс эттирган сувлар ойнаси.
Зағчаларнинг шодон баҳсини
Жим тинглайди фалак гумбази.

Ва ариқлар кумушдай эриб,
Куннинг олов лабин сўроқлар.
Уни ҳамон сочи оқариб,
Қучиб ётар заррин қирғоқлар.

Олтин хўроз патидай елда
Тўзғир барглар, ишком енгиллар.
Қўлга тушар барглар қўйнида —
Яширинган олтин шингиллар.

Ойсиз кеча ёнган юлдузлар
Каби гуж-гуж боғларда беҳи.
Пахтазордан қайтади қизлар:
«Хо-хо-хо-хо» ва «хи-хи-хи-хи».

Деҳқон тинмас, бўлмас хотиржам
Қолса бир дон ё битта чаноқ,
Тинмас, қаранг, учган зағча ҳам,
Тумшуғида энг сўнгги ёнғоқ.

1963

* * *

Қалб шаклига ўхшаб кетади рубоб,
Шодлик, қайғуни ҳам қалб каби англлар.
Буларнинг зарбига беролмаса тоб,
У, қалбга ҳамоҳанг бўлиб жарангллар.

Ҳаёт овозига ўхшайди рубоб,
Унда ғалаба ҳам алам талқини,
Бу жангномани у ўқир бобма-боб,
Торлар, пардаларда унинг ёлқини...

Қайғуни ҳеч кимга кўрмайман раво,
Лекин холи эмас ҳижрондан гулшан,
У инсон жигарин қонидай даво,
Баъзан ақл кўзин қилади равшан.

Рубоб нусха қалбим нағмаларини,
Айб этма, эшитсанг қайғули тусда,
Ҳаётнусха рубоб пардаларини
Бежиз пасту баланд қилмаган уста.

1963

ЮЛДУЗЛАР

Кавокиб сайрини шаб то саҳар бедор
ўландан сўр
(Фузулий)

Ёруғлик ҳақида гап борган ерда
Номдор юлдузларни мадҳ этар сўзлар.
Аммо буни тинглаб, кавкаб сайрида,
Жимгина сузади митти юлдузлар.

Номдор юлдузлардан ёруғлик кўрган
Она-ер қилади ҳақли ифтихор.
Аммо ёритишда, ўша жим турган
Юлдузларнинг қўшган улуши ҳам бор.

1965

ҲАЁТ ЗАВҚИ

Токи соғман, тирикман, дўстлар,
Ниятларим дилда кўп ҳали.
Нима келса қўлимдан агар,
Шошиламан сизга чўзгали.

Меҳрим менинг очиқ қалбимдан
Ташна лабга тутилган коса:

Нима ҳожат тириклигимдан,
Бир инсонга фойдам тегмаса!..

Мендан инсон ёрдам олиши —
Тўкин боғдек — ҳотамий одат,
Дўстнинг лаҳза мамнун кулиши —
Менинг учун буюк саодат.

Йўқ, мен азим дарё эмасман,
Шилдираган ариқ бўлсам ҳам,
Қирғоғимга келганлар билан
Кўргим келар томчини баҳам.

Совға-салом мўл-кўл бу юрда
Тансиқмикан чопон, кўйлагим.
Аммо инсон сақлайди ёдда
Мушқулида берган кўмагим.

Ачинаман бу ҳисдан маҳрум
Баъзиларга, ҳаётим ҳаққи,
Яшар улар узоқ, лек бир зум
Билмай ўтар тириклик завқин.

Ифтихорим, фаҳрим ўшандан:
Мендан тегди кимгадир кўмак.
Бу мусаффо, тирик гулшандан
Озиқланар, завқланар юрак.

1965

ТИМСОЛ

Бахт юлдузи мисоли бўлиб,
Учар эди ёшлик эрмагим:
Энди, парвоз тимсоли бўлиб,
Тушларимга кирар варрагим.

1965

Шоир ёш шоирнинг достонин ўқиб,
 Юзин тириш қилиб, излайди нуқсон.
 Унинг бор бисотин йиғиб ва ёқиб,
 Кўкка совургандай бўлар бу достон.

«Наҳот?» «Бу мумкинмас!» — одатича,
 Мажлис, саҳифада унинг шовқини.
 Ўзидан ўзгани севмас, унингча,
 Ҳалиги ёш қотма камтар йигитча
 Эгишга туғилган унинг шохини...

Дардин очиқ айтмас, гоҳо қўрқитиб,
 Ва гоҳо пинҳоний излайди чора.
 Йигит ҳам камтарлик энди тарк этиб,
 Гурур билан боқар унга тобора...

...Гапирмоқчи эдим Лутфий ҳақида,
 О, кимни кўрмади бу назмий бўстон,
 Ранг олди шеъримиз унинг нақлидан,
 Таъзим қилди унга Эрон, Хуросон.

Ва шоир Алишер туғилган пайтда,
 Йўргаклаб олган ҳам шу Лутфий эди.
 Бор бисотин унинг бир илк байтига
 Бахш этган муҳтарам шу Лутфий эди.¹

Шеъримиз қасрига бўлолган сутун
 Ҳассага суянган, шу қад букик чол.
 Демакки, Лутфийимиз келмаса устун,
 Маддоҳликда қолиб, топардик завол.

¹ Лутфий ёш Алишер газалидан бир байтни алоҳида таъ: «Вутун ижодимни шу байтингизга бахш этардим», эди (автор эскартиши).

Йўқ, шеърий наҳримиз Амудай жўшқин,
Ҳар қандай тўсиқни ювишга тайёр,
Лек, тириш юзларни кўрганда бугун,
Дўстим, узоққа ҳам кетади хаёл.

1965

ИШОНЧ

Тошкентда 26 апрель тонги

Бўлса ҳам ҳамшаҳрим ташвишли, бедор,
Туну кун лабида аския, ханда.
Билишади, тоғдек суянчиғи бор,
Комил ишончи бор улуғ Ватанда.
Кўпга келган тўйнинг гинаси йўқдир,
Зилзилами, бўрон, ёнғинми, тўфон.
Бундан ҳам имтиёз излаш хунукдир,
Кемадаги каби бир танмиз, бир жон.
Яшар экан, улуғ қардошлик бугун,
Биолар тиклайди билаклар кучи.
Қурамиз кўчалар ва уйлар дуркун,
Гул билан туташар ундан бу учи.
Амин бўлки, шаҳринг бўлади кўркам,
Хонадонинг тинчдир ва яшнар тугал.
Майли, сепин ёзиб бу йилги кўклам,
Мафтун қилолмади бизларни бу гал.
Лекин мавсум кетмас боғлардан буткул,
Кўмилган ариқлар оқар шарқираб.
Бугун бепарвороқ сайраган булбул
Яна ишқимизни куйлайди шарҳлаб...
Ёмғир ювган янги хиёбонларда
Янги гулзорларда кезганинг маҳал,
Бугуннинг ғубори қолмас жонларда,

Шаҳримиз кўринар бундан ҳам гўзал!
Хатчўп солиб қўйгин, турсин бу ғазал.

1966, апрель.

ТОШКЕНТ ТУПРОҒИ

Бу азиз тупроқни
Қанча машина
Узоқ-узоқларга
Ташийди ғиз-ғиз.
Тўхтаб тур, шофёрим,
Бир ўпай, ошна,
Бу тупроқда бордир қанча қутлуғ из,
Гўзал ёшлигимнинг ғубори унда,
Илк ҳижрон шоида тўкилган ёшим,
Товонидан, —
Олтин танга йўсинда,
Изларин қолдирган у қалам қошим,
Юлдузлардай беҳисоб порлар,
Дўстим билан босган излар тупроқда,
Эзгу ниятлари шўх латифалар —
Акс-садо берар ҳамон шу хокдан.
Қанча мардлар кечди ол байроқ осиб,
Қанча зеҳн шамдин нури бор унда.
Қутлуғ жангга кетдик шу хокни босиб,
Сулҳ имзоланди шу пок заминда.
Қанча неққадамдан қолган из — булар,
Яхши ишлар учун —
Босилган тетик.
Фақат яхшилиқни шаҳрига улар
Мангу сепиб кетган самовий нурдек,
Зилзила тупроғин
Қанча машина —
Узоқ,
Узоқ жойга
Ташийди ҳадеб,

Тўхтаб тур, ҳой!
Эзгу изларни, ошна,
Янги Тошкентимиз —
Тупроғига сеп!
Яхши изларга бу — пойдевор бўлсин,
Яхши излилардан — бир ёдгор бўлсин!

1966

Шабада ва япроқлар

Туркумдан

ФАСЛЛАР

(Муқаддима)

- Ажратмагин, баҳор, ўзингдан?
 - Қолдираман, деди, ёз билан!
 - Уптириб кет лола юзингдан?
 - Йўқ, кечикдинг!..
- Кетди ноз билан.

Ташлаб кетди мени бу боққа,
Сўқмоқларда кўзларим қолди.
Қарамайин мен қайси ёққа,
Кўнглим олди, хаёлим олди.

Олтин тупроқ, бахмал майсалар,
Кўк япроқлар
Куйлаб,
Чалиб соз,
Боғда ҳамма,
Ҳамма нарсалар
Деди менга:
— Ёз, ёз, ахир ёз!

— Илк қўшигим мен битгунимча,
Келди-кетди баҳор-гўзалим.
Мана, қолдим мафтунлигимча,
Қўлда гулим,
Дилда ғазалим.
Фаслларга югуриш — одат,

Боғда эсан шаббода мисол.
Япроқларга тўлиш саодат,
Гўзал ҳаёт ва бода мисол.

— Гўзалларга шошилиш — одат!
Фаслларга чопиш — муддао.
О, шоирим, бўлгин саломат,
Биз қоламиз қишгача танҳо, —
Деди менга боғда дов-дарахт.

Бошларимиз оқарар оппоқ,
Яшил барглар қолмас бутоғда.
Қўшиқ-куйга тўлар ҳамма ёқ,
Ҳосил тўйи янграйди боғда.

Гўзалларга шошилиш — одат!
Фаслларга чопиш — муддао.

БЎТАКЎЗ

Киприкларинг нозик ва узун,
Кўзларингнинг оташи зилол.
Худди сенга ўхшаган сузгун,
Хумор кўздан менда рашк, хаёл.

Ўтганларга ташлайсан назар,
Борлигингда шўхлик ва ҳусн.
Улар нима ўйлар, алҳазар,
Сен билмайсан, ўйлари қурсин...

Хуморимга ўхшайсан, чечак,
Кўрдим кўзинг келганда тўқнаш.
Булбул шундан қиларми «чах-чах»?
Наволари навомга ўхшаш?..

ҲАВАС

Мақсуд акага¹ ҳурмат билан бағиш лайман

Зарғалдоқлар баҳслашар боғда,

Бири сўрар:

— Ким у Шайхзода?

Бири дейди:

— Менман Шайхзода!

— Са-а-а-н?

Ўзларидан сўрасак?

— Йўқ, мен Шайхзода!—

Бу тортишув тонгдан қулоқда.

Кўшганим йўқ бирор сўз, дўстлар,

Ё бир оҳанг қуш таъбирига.

Не таажжуб

Сайроқи қушлар —

Ҳавас қилса доно шоирга!

ЁЗ

Кеча мрамор эди олчалар,

Бугун ёқут юзи, лаблари.

Очилибди тамом ғунчалар,

Тўкилибди хушбўй барглари.

Оппоқ инжу эди узумлар,

Шаҳлоланиб ёнади чарос,

Кўринг, энди боқса у кўзлар,

Асир қилиб олади, холос.

Шохларида ларзон олмалар,

Шабада ҳам дам олар андак.

¹ Севимли шоир Мақсуд Шайхзода билан Дўрмондаги боғда бир ёз бирга дам олдик, бу шеърлар ҳам шунда ёзилган ва бутун туркум поэзия секцияси анжуманида Шайхзода раислигида муҳокама қилинган эди. Ўзига бағишланган бу шеър уни анча шод этган эди (*Автор эскартиши*).

Оташ каби сийму тан ёнар,
Ёндирганда осмону фалак.

Чапак чалиб, қутлар тераклар,
Боғ қўйнида минг бир жилва бор.
Хушбўй сочар гуллар, чечаклар,
Чорлар шомда салқин бедазор.

...Шошилма кўп, шошилма, э ёз,
Шу зайлда, майли, тўхтаб қол:
Кўзларингда минг ишва, минг ноз,
Лабларингдан томиб турсин бол...

ЖИЛВА

Сурнай нусха намозшомгуллар,
Чаман ичра кечки салқинда,
Сокингина порлайди улар
Савсар ёниб яшил ёлқинда...

Холдай кичик шу нуқта билан,
Камол топган боғда бу лавҳа.
Бир газалки, ўқиб тўймайсан,
«Узоқ умр» — лойиқ сарлавҳа.

Лавҳадаги нафис бу жилва.
Табассумдай ёнувчи бу ранг,
Бир нигоҳки, қилади телба...
Афсус, бир шом яшайди аранг...

Эрта яна бошқа ҳар жило,
Ва ҳар лавҳа — ҳаммаси оний.
Шундан балки, гўзал дилрабо,
Бу боғларнинг тонги, оқшоми.

НАЙ САЙРАЙДИ БОҒДА, КЕЧҚУРУН

Най сайрайди боғда. Кечқурун.
Мафтун бўлиб тинглар дов-дарахт.
Коинотда чуқур бир сукун,
Гўё олам бу завқдан карахт.

Тинглар тўрда —
Қатор терилиб,
Салобатли кекса чинорлар,
Гўё тўйда —
Қўшиқдан эриб,
Тебранади даврада чоллар.

Сувлар тўхтаб солмоқда қулоқ,
Қушлар тинглар,
Тинглар инсу жин.
Тинглар дарё,
Тинглайди булоқ,
Куй уфққа сингар ёғиб жим.

Най жаранглар майин, нолавор,
Жимирлайди бир ҳис тан-жонда:
«Улиш, сўниш тугади зинҳор,
Қолди гуллаш, яшаш жаҳонда!» —
Деган каби най янграр шомда.

УСТА ФАРМОН ИСБОТЛАДИ...

(Ҳазил)

Уста Фармон боғда ёлғиз,
Сув бўйида ўтирар,
Гоҳ йўталар, гоҳо кулар,
Гоҳо боши хам — мудрар.
Шабаданинг елпигичи
Юзларин силар аста,

Дақиқалик мизгиш уни
Қилар ёш, камарбаста.
Томоқ қириб, мўйлов бураб,
Атрофига алаанлар,
Гўё унга тенг келолмас
Ёшлар, йигит-яланглар.
Буни фақат тан олмайди
Ҳамон Гулсун холамиз,
Шу сабабдан иккисининг
Ўртасида кўп «жиз-биз»:
«Сен бўлмасанг қарар эди
Ҳар қанақа санам ҳам...»
«Ким қарайди? Қўйсангиз-чи,
Сомсани хом санаманг...»
Исботламоқ бўлар Фармон,
Қилар аммо андиша,
Хола унинг қариганин
Пеш қилади ҳамиша.

Жон-танидан ўтиб кетар
Бу таъналар, дашномлар,
Ёлғиз қолса, қийнар уни,
Эзар ойлар-айёмлар...
Аммо уста йигитлиги
Ўтган эди сал шўхроқ,
Шунинг учун Гулсун хола
Билар уни қинғирроқ.
Бўш келмайди ҳали-ҳали
Пайти келганда уста,
Енгил-елпи баъзиларга
Ҳазил ҳам қотар аста...
Боғ тўрига қараб қолди
Мана бугун ҳам Фармон,
Қаранг, девор бузуғидан
Мўраларди бир жонон.
Сариқ атлас кўйлагини

Шамол юлқиб ўйнайди.
Йўталса ҳам, чўчитса ҳам,
У қарашин қўймайди.
Кетмонини қўлга олиб,
Қулоқ солиб борди чол,
Мўйловини бураб аўйиб,
Ёшлардай кутди висол.
«Ана. Ким ҳам қарарди-миш,
Мана, кўриб қўй, Гулсун,
Менга қилган таъналаринг
Энди эсингда турсин!»
«Қани, тезроқ ўтақолинг,
Ҳеч ким йўқ боғимизда,
Қўрқманг, ҳеч ким халал бермас
Учрашув чоғимизда!»
Товуш чиқмас. Девор оша,
«Йигит»ча боқди ҳайрон:
Кунгабоқар салом бериб,
Тебранар ларзон-ларзон...
Кетмонини лой-шиббага
Инқиллаб урди Фармон,
Бедазорга ариқ тўла
Бўтана оқди равон.

БОҒ ЭШИГИДАГИ ХАЁЛОТ СКАМЕЙКАСИДА

(Хотима)

Ўтирибман бунда суюниб,
Қадам нари —
Кетган пахтазор
Уфққача яшил товланиб,
Бир дунёки, хаёлимча бор.

Унда йигит сув тарар секин,
Чаккасида очилган пахта.

Далалар ҳам, демакки, тўкин,
Эл-юрт яйрар шундай вақтда.

Достонини куйлаганим боғ —
Оддий боғмас, шеърхон,
Улкан —
Бир боғистон, айланаси тоғ,
Бу боғистон — каттакон ўлкам!

Сен бу ердан кенг водийга боқ
Ҳў, кўкўпар мирзатераклар.
Сукунат ва хаёлот ўртоқ,
Шеър билан телар юраклар.

Хаёл учар бу кенг оламга,
Кабутардай эркин, ўйноқи.
Югураман боққа, хонамга,
Дафтаримнинг тўлди варағи.
Ҳозир ҳам у хаёл
Бўстонлар —

Осмонида айланиб қолди.
Бирор нуқта банд қилди,
Онлар —
Бургут каби бойланиб қолди...

Гул-чечакка талпинар у жим,
Шавқу завқдан куйлар қалб аста...
Қабул этинг, азиз ўқувчим,
Бинафшадай кичик гулдастам!

Достонини куйлаганим боғ —
Оддий боғмас, шеърхон,
Улкан —
Бир боғистон, айланаси тоғ,
Бу боғистон — каттакон ўлкам.

1966 йил, июль-август, Дўрмон

Вафотингиз, наҳот, тонгги ҳақиқат?
 Наҳот,
 Келди навбат Сизга ҳам етиб?
 Тилимиз лол қилди, бу оғир кулфат,
 Дўстлар айтолмайди
 Ҳатто «Кетди...» деб.
 Бу сўз майдонида урдингиз жавлон
 Гулдурос фил каби —
 Салобат билан.
 Ҳунарингиздан —
 Танг қолур жаҳон
 Нақш чизсангиз
 Назокат билан.
 Наҳот, шўх умрга ҳам хотима бор?
 Ҳазил-мутойиба талаб —
 Дўстлар, йиғлар зор?
 Қийқириқ давраси қолар ҳувиллаб?
 Боладай югуриб,
 Тинмай шўхликдан
 Бунча шошилдингиз бу дамга, устод?
 Ургатмангиз эди
 Кулгига обдан,
 Ташлаб кетаркансиз бизларни ношод.
 Мушоира боши,
 Бизнинг отахон,
 Етим қофиялар кўзида савол.
 Ойбекда бу ғамдан
 Оғир ҳаяжон,
 Бошингизда Шайх ҳам жавобсиз ва лол.
 Не тонг,
 Эрта чиққан карвонингизга
 Бу сўнгги йўлда ҳам қиламиз таъзим.
 Партия нўр сочди жаҳонингизга

Бу жаҳон мангудир,
Шоири азим!

1967

СУЗ АЛШИГА

Севимли адабимиз Абдулла Қаҳҳорга

Нурли чехрангизда бари намоён —
Чеккан машаққату, меҳнату роҳат.
Бу хурсанд кунингиз, э дўст-меҳрибон,
Ўучиб табриклагим келади беҳад.

Сўзнинг ҳам чўққиси ва зўр сеҳри бор,
Ҳар бир ишда, гарчи, мусаххар инсон,
(Ҳар сўзни, юлдуздай ўзга жилвадор)
Аммо ром қилолмас ҳар чечан осон.

Шуни забт этдингиз,
Алпсиз,
Боқсангиз, сўзларни босар ҳаяжон:
Истасангиз — сўздан ясаб замбарак,
Истасангиз — сўздан тизасиз маржон.
Камгап болайдингиз,
Сарсон-саргардон —
Оила қисмати сизга ҳам қисмат,
Темирчи дамани босиб саҳардан,
Ҳаётдан ўқибсиз шунчалар ҳикмат.
Ва қалам аҳлига бўлдингиз мезон,
Шунга мос ва маъқул тўқилади сўз;
Ижод дафтарига, муаллимсимон,
Югуртиб тургандай Сиз «тўнғиллаб» кўз...
Ўжар Қаландаров келди ўзига,
Коммунист Саида кирганда тилга.
Сайқал ҳам бердингиз ўзбек сўзига,
Ҳалол тер тўкдингиз она юрт, элга,

Бўлмас асримизда жойиз, илтифот —
Бошу қоши оқни мўйсафид демоқ,
Меҳнат, садоқатдан — юксак мукофот!
Бу чўққининг олтин жигаси — порлоқ!

Қутлайман юракдан, муҳтарам устод,
Сўзингиздай яшанг қувноқ, умр узоқ!

1967

ИНҚИЛОБ БЕРГАН ҚАЛАМ

(Октябрь қўшиғи)

Инқилоб мазлумга эрк —
Берди адолат юртга ҳам.
Қўшчига берган еридек,
Менга тутқазди қалам.

«Сен, деги, дилларни эт пок,
Чўлни қилгандай эрам!» —
Қанча юз, чўли ғазабнок,
Қанча тошлоқ бунда ҳам...

Ортди фаҳрим, ҳақ-ҳуқуқим,
Қочмадим заҳматданам.
Қисматим қилди муқим —
Гоҳ ғазаб, гоҳо карам.

Бўлди юрт бахтин улуғлаш.
Касби корим муҳтарам,
Яъни ҳур инсонни куйлаш
Бефигону беалам!

Қувноқ оҳангга юракни —
Қайрадиммикин, то бу дам:
Оҳу афғондан бўлакни
Ёзмаган аҳли қалам...

Куйладим мардона халқни
Олга қўйгач некқадам.
Кўрди олам; яна завқли —
Куйламоқ кўрмоқданам!

Инқилоб йўлини такрор
Тўсди игво, фитна, ғам.
Найзага санчилди маккор,
Қилса ким жабру ситам.

Ёзгани ҳаққу адолат!
Қанча мушкул бўлса ҳам,
Чекмади ҳеч вақт хижолат,
Қилмади ё бошни хам!

Номус-орим, ифтихорим,
Касбу корим муҳтарам,
Ҳам қуролим, иқтидорим
Инқилоб берган қалам.

Сўнги дам маълум эмас, лек
Маълум у аҳду қасам:
Ўртамизда нурли дўстлик
Сўнмагай то сўнги дам!

1967, октябрь

АСЛИ ЛИРИКЛИККА МЕНДА ҲАМ ҲАВАС...

Бирор муттаҳамни ҳазрати Гоголь
Этганда расо-ю; радди-малоҳға,
Ҳамма муттаҳамлар ҳар ёқдан нуқул
Демаган: «Эй балли! Раҳмат, жон ака!»
Бирор фирибгарни қилса сазойи,
Сўккан экан, албат, ҳамма фирибгар
Бир тўрани урса у азбаройи,

Лек бари гижранган нам тортиб, жигар...
Хушомадгўй билан иғвогар қачон
Кулги ойнасида кўрса қиямишин,
Улуғ ҳажвчига, тутақиб чунон,
Еғдирган иғво-ю, маломат тошин.
Хуллас, Чичиковлар буюк сатирикка
Солганда дағдаға пинҳон ё ошкор,
У деган баъзида, қўрқибмас, тикка:
«Лириклар нақадар тинчу бахтиёр...»
Сатириклар қадим аҳволи букун
Юз хавф жонида-ю, хитлик димоғда.
Яхшиям, Чичиков авлоди букун
Томирдан қуриган, кучи палағда.
Бундайларни керак тамом тамомлаш!
Аммо лекин улар бўш келмас ҳамон.
Тўғрисиғни айтсам, қинғирни ростлаш
Ҳали ҳам шоирга эмас кўп осон.
Мен ҳам лирикларга қиламан ҳавас:
«О, оқил дўстларим, тинчсиз, бахтиёр!» —
Дейману қинғирни кўриб қолсам, бас,
Қамчилагим келар ва беихтиёр...
Асли лирикликка менда ҳам ҳавас!

1967

ЕШЛИК ЧОҒИМ — ОЛТИН ЧОҒИМ

(Она қалби)

3 парда,
7 кўринишли шеърий драма

Қ А Т Н А Ш У В Ч И Л А Р

Эркин — Ёш ҳайкалтарош, студент.

Фазилат опа — Унинг онаси.

Фозилжон — Отаси, композитор.

Алишер — Укаси.

Саломат опа — қўшни хотин.

Толибжон — Унинг ўғли.

Дилбар — Таниш қиз.

Инобатхон — Унинг онаси.

Саттор — Эркиннинг ўртоғи.

Мурод Муродович — Унинг отаси.

Мирвали

Одил

Қамбар

— Сатторнинг ўртоқлари

Эргашвой

Сирож

— Колонияда тарбияланувчи болалар.

Абдуллаев — Ҳайкалтарош. Республика халқ
рассоми.

Гулчеҳра — Аввал ўрта мактаб ўқувчиси, кейин
педагогика институти студенти

Иигитлар, қизлар, тарбиячилар ва
бошқалар.

БИРИНЧИ ПАРДА

БИРИНЧИ КЎРИНИШ

Боғли ҳовли. Эрта баҳор. Дарахтлар гуллаган. Гулзорларда ранг-баранг гуллар очилиб ётибди. Тўғрида ўртача айвон, унда столлар, диван. Айвондан ичкари уйларга кириладиган эшик. Айвон ёқалаб кетган йўлак охирида кичкина кўча эшик.

Кеч кирапти. Уфқларда қип-қизил шафақ. Гулларни парвариш қилиб юрган Ф а з и л а т о п а чарчаб, супачага келиб ўтиради.

Радиода бир майин куй чалиниб туради. Охирида қуйидаги шеър ўқилади:

Онажон! Кўрмадим нурли висолинг,
Аммо унутмадим бир дам, меҳрибон.
Ўйимда яратиб жонли тимсолинг,
Қалбимда муқаддас сақлайман ҳамон.

Фазилат опа ҳаяжонланиб қулоқ солади.

Эрта ташлаб кетдинг... У иссиқ бўсанг —
Тафтидан лабларим айрилди бехос,
Аммо оналарин бағрида ўсган —
Ўғиллардан ортиқ қўйганман ихлос!

Сен туфайли кўрдим қуёш, оламни,
Сен туфайли бахтим ва шодиёнам.
Сутинг, меҳринг билан бор этдинг мени,
Сенгадир, аввало, раҳматим, онам!

Бу ихлос самимий виждон жонимда,
Ўтайман фарзандлик бурчим, меҳрибон!
Шундай ўғиллар ҳам борки жаҳонда,
Тирик оналарин койир беомон...

Чин фарзанд ўзида жуда муқаддас —
Она меҳри учун берар, ҳатто жон,
Бор менда муқаддас қўшиққа ҳавас,
Шу кўкимда балқи, эй нурижаҳон!

Ф а з и л а т

Менинг дардим ёзибди шоир..
Қани, Эркин бўлсайди ҳозир,
Бу гапларга қулоқ солсайди,
Она қадрин билиб олсайди!

(Радиони такрорлайди.)

«Шундай ўгиллар ҳам борки, жаҳонда,
Тирик оналарин койир беомон...»
Жуда тўғри, жуда тўғри гап!
Айтинг, бунга нимадир сабаб?
Кеч ҳам кирди. Йўқ ундан дарак,
Уни ўйлаб зирқирар юрак.
Она дардин билмаскан бола,
Билиб кўзга илмаскан бола...
Ким боласин ёмон бўл, дейди?
Менинг кўнглим тушунса эди...

Шу маҳал ерга қуш полапони йиқилиб тушади. «Чий-чий»
лай бошлайди. Олапар югуриб келиб, унинг тепасида думини
ликиллашиб туради. Фазилатхон югуриб бориб, Олапарни «кет!»
деб ҳайдайди. Қуш боласини қўлига олиб эркалайди.

Қўрқма, майна, қўрқма жонивор,
Олапарга бермайман зинҳор.
Айт-чи, ширин, қаёқдан келдинг?
Боғлардами, қаёқда эдинг?
Нима қилиб юрибсан бунда?
Кутмайдими онанг уйингда?..
Ё билдирмай, ундан сўрамай,
Кенг боғларга учай дедингми?

Катталардай яйрай, кайф сурай,
Гулни тезроқ, қучай дедингми?

(Овозини ўзгартириб.)

Ундай қилма, ташла бу ишни,
Онанг сени интизор кутар.
Қандай юриш, қандай учишни
Вақти билан сенга ўргатар.

Қуш полапонини инига қўяди. Кўча эшик очилиб, қўлида
папкаси, А л и ш е р киради.

А л и ш е р

Салом, ойи!

Ф а з и л а т

Салом, жоним; кел!
Бўйларингга сатқадир ойинг.
Бугун бунча шодсан, хурсандсан?

А л и ш е р

Уйга келсам, сиздай ойим бор,
Қани айтинг, нима ғамим бор?

Ф а з и л а т

Мен айланай сенинг ақлингдан,
Келар бахтим, умидим сендан.
Ўзим шундоғ сўрадим. Шод бўл,
Умринг хушвақт ўтсин, ўйнаб-кул.

А л и ш е р

Химиядан «беш»га топширдим.

Ф а з и л а т

Шунга хурсандман, дегин. Шерим?

(эркалатмоқчи бўлади)

Бир келишган кўзинг ва қошинг,
Борми экан сенинг ўхшашинг?

А л и ш е р

(ўзини олиб қочади)

Боринг-эй... ёш боламанми?

Ф а з и л а т

Вой, айланай бўйингдан сени?
Ҳали менга гўдак каби сен,
Мен сен билан, сен билан хурсанд.

А л и ш е р

Ойи, нима бор?

Ф а з и л а т

Овқатинг тайёр.

А л и ш е р

Аммо қорним очди жуда ҳам.

Ф а з и л а т

Мана, жоним, мана ол, бўтам.
(овқат қўяди)

Яхши еб ол, дейман эрталаб,
Шошиласан, тингламайсан гап.
Агар шундоқ оч юрсангми ҳар кун,
Касал бўлиб қолишинг мумкин.

А л и ш е р

(бирпас овқат ейди)

Ойи, бунча овқатиз ширин?

Ф а з и л а т

Жоним, бунга қўшилган меҳрим!
Киши меҳнат қилгандан кейин,
Мошхўрда ҳам бўлади ширин.
Бундан олгин, мана юмшоқ нон,
Сенлар учун жонгинам қурбон.

А л и ш е р

Ойи, акам келмадими?

Ф а з и л а т

Йўқ.

(Авзойи бирдан ўзгаради.)

Билолмайман, қорни очми, тўқ?
Қаёқларда юрар уззукун?
У жонимни ўртади бутун.

А л и ш е р

(четга қараб)

Афсус, уни бекор сўрадим.
Яна бирдан ғамга ўрадим.
Уни ўйлаб битган тинкаси,
Бу саволим яна нимаси?

(ўрнидан туриб кетади)

Акам бизни қўйди таънага,
Парвойи йўқ уйга, онага.
Уйимизда ҳар кун шу ташвиш,
Унда санқиш, онада койиш...

(ғазаб билан)

Ҳозир борсам, уни қидирсам,
Ёқасидан бураб кетирсам,
Рассом эмиш, рассом бўлармиш,
Ҳайкалтарош!.. Эй, унга бу бир туш.

А л и ш е р

(онасига)

Ойи, қаттиқ бир уришмайсиз,
Дадамга ҳам айтиб бермайсиз?
Ўтакетган асабий, баджаҳл,
Сўзлари-чи, ўзидан қўпол.

Ф а з и л а т

Яхши ҳамки, бахтимга сен бор
Бутун олам бўлар эди тор..
Сени кўриб топаман таскин,
Нега сенга у ўхшамаскин?
Йўқ, йўқ, у ҳам яхши бўлади,
Тузалади, ҳа... тузалади!
Қараб тургин...

Алишер

Йўқ, тузалмайди!

Фазилат

Акасига ундоқ демайди

Алишер

Мен дадамга ўзим айтаман!

Фазилат

Йўқ, йўқ. бунга аралашма сен,
Даданг билан унга ўзимиз
Гапирамиз, сигар ҳаддимиз,
Сен билан ҳам у ўчакишар,
Ўртангизга совуқлик тушар.

Алишер

Сўнгги пайтда кеккайиб қолди...

Фазилат

Ундоғ дема, қўя қол, бўлди.

Алишер

Яхши эмас ўртоқлари ҳам,
Билишимча, бари — муттаҳам.
Келиб юрган Дилбар ҳам Саттор...
Бир-биридан совуқ ва айёр!
На ўқишар ва на ишлашар
Нима ўйлар, нима деб яшар?

(Қўл силтайди.)

Қўй, ойижон!

Ф а з и л а т

Қалбим толади!..

А л и ш е р

Ташвишланма, келиб қолади.

Ичкари уйга кириб кетади. Она ёлғиз. Осмонда юлдузлар чарақлайди.

Ф а з и л а т

Яхши бўлсин десанг болангни,
Нега эзар юракпорангни?
Яхши бола бунақа бўлмас,
Яхшисидан кўзларинг тўймас.
Яхши бола — уйингнинг кўрки,
Қилади у бирингни икки.
Юрагинг тинч, ота-она шод,
Маҳалла тинч, хонадон обод.

(Пауза.)

Буларни деб не ташвиш кўрдим,
Жонни ўтга, сувга ҳам урдим.
Бундан фақат менинг муродим,
Оналигим ва эътиқодим:
Ўссин дейман соғу солومات,
Топсин элда обрў, саодат.
Мурғак жонни катта қилгунча,
Чопқиллатиб йўлга солгунча,
Аямадим қалбим, қувватим,
Шулар дедим, шодлигим, бахтим!

(Пауза.)

Тўнғич жуда тантиқ бўларкан,
Бутун қалбинг эгаллар экан...
Эрка ўсди... қайнатди ёшлик.
Қизиқтирди ҳайкалтарошлик.
Тушларида уни кўрарди:
«Ҳайкалимни ишлолмаяпман,
Ойи, буни билолмаяпман»,—
Деб уйқудан йиғлаб турарди...
Яхшиликка буни йўярдим:
Яхши одам бўлар, деярдим.
Йўқ, ўзгарди... ва ўсди ёши,
Ўзи билан ўсди ташвиши.
Кўз олдимда ўзгарди бирдан.
Нима юқди, кимдан, қаердан?
Билолмайман! Энди нетайин?
Бу сиримни кимга айтийин?
Эркалатсанг ёшдан болани,
Келтираркан бошга балони...

(Пауза.)

Топганимни бердим мен унга,
Дард тегмасин дердим мен унга.
Кўприк қилиб бердим қалбимни,
Ўтсин шундан ҳаёт ичига.
Алам қилар экан кишига,
Меҳрим, севгим менинг айбимми?

Кўча эшикдан қўшни хотин С а л о м а т о п а киради.

С а л о м а т

Фазилатхон, бормисан, қўшни?

Ф а з и л а т

Келинг, келинг, Саломат опа!

(Елка қоқиб кўришишади.)

С а л о м а т

Ташвиш қилма, жонгинам, қўй-қўй!
Меҳмонманми, ўз уйим-ку бу?

Ф а з и л а т

Азиз меҳмон ҳам азиз кишинг —
Яхши қўшнинг бўлиши керак!

С а л о м а т

Баракалла! Бу гапинг — ҳикма!

(Тўрга ўтиб ўтиради.)

Ф а з и л а т

Юрибсизми соғ ва саломат?
Камнамосиз?

С а л о м а т

Э, жоним нисор,
Ҳар калланинг ўз ташвиши бор.
Фозил аканг уйдами?

Ф а з и л а т

Ҳа, йўқ!
Нима эди? Тинчликми ўзи?

С а л о м а т

Тинчликка-ку тинчлик-а, синглим,
Айтар гапим ўзингга маълум;
Ўқишни ўғлим Толибжон
Мана бу йил тугатяпти.
Доктор бўлди, кўп яхши доктор...
Биласан-ку, ишига ўтқир!
Омон бўлгур ўқиди аъло,
Олти йилки, юрмади чакки,
Бир одамдан емади дакки...
Биласан-ку, ахир, ўзинг ҳам,
Ота шўрли жангда қўйди бош,
Хабаринг бор, ўзим қолдим ёш,
Ишлаб-тишлаб шуни ўқитдим,
Топганимни қўш қўллаб тутдим.
Мана энди кўргилигим бу:
Мирзачўлга кетар эмиш у!..

Ф а з и л а т

Қайда бўлса, соғ бўлсин, қўйинг,
Ўғлиз яхши! Хотиржам бўлинг!

С а л о м а т

Фозилжонга маслаҳат солай —
Деб киргандим ўзим, айланай.
Ўғлинг қандоғ?

Ф а з и л а т

У ҳам яхши...
Ҳайкалтарош бўлай деб қолди...
Ҳеч кимда йўқ унинг ҳунари..

С а л о м а т

Шундоғ дегин! Соғ бўлсин бари!

Кўча эшик очилиб Эркин, Саттор, Дилбар, Қамбар пайдо бўлади. Ҳаммаси ичган.

Д и л б а р

(ёнидагиларга секин гапиради)

Саттор, чиқиб кетинглар секин,
Тиши! Тиши! Ҳеч ким билмасин!
Менинг ўзим...

(Эркинни суяб боради.)

Юр-да, арзанда!

(Фазилат опани кўриб қолади.)

Вой, ойинг бор экан айвонда.
(Кўчага қочиб чиқиб кетади.)

Ф а з и л а т

(Эркин, Саттор ва Қамбарни кўриб)

Вой, шўргинам, бу қанақаси?

С а т т о р

Мана буни олинг, онаси!

Ф а з и л а т

Нима бўлди?

Қ а м б а р

Маст бўлибди-да.

(Эркинни стулга ўтқазади.)

С а т т о р

Хола, аммо айб йўқ бизда!

Ф а з и л а т

Айб кимда?

С а т т о р

Айб ўзида!

Ким зўрлади бунча ичсин деб,

Қолар эди кўчада ётиб.

Олиб келдик уйига мана...

Бунча тергов? Айбимиз нима?

Ҳанг-манг бўлиб турган Саломат она бирдан, «Вой, шўрим-қурсин!» деганича югуриб чиқиб кетади.

Қ а м б а р

(Сатторга)

Юр, кетдик, ҳой!

Э р к и н

Саттор! Саттор, қайт!

С а т т о р

Дамингни ют-эй! Хизматга туҳмат!

Ким қўйибди ўйнашни сенга?
Қулоқ солгин хўжайинингга!
Кетдик, Қамбар!

Қ а м б а р

Кетдик, юр ўртоқ!

С а т т о р, Қ а м б а р чиқиб кетади

Э р к и н

(бир оз ўзига келиб)

Ишларимиз бўлибди чатоқ!..

Ф а з и л а т

(бир чеккага қараб оғир сўзланади)

Бу нима ҳол? Тушимми, ўнгим?
Шундаймиди йиллар орзуим?
Йўқ, тилагим терс ўгирилиб,
Кўзларига отган ўқ бўлиб,
Жонли ғамдай турибди, мана!
На чорам бор, на бир баҳона.

Э р к и н

Қўй, ойижон, хафа бўлмагинь.

(Онасига сурканиб эркаланади.)

Ф а з и л а т

(бепарво ва совуқ)

Бас, гапирма! Адо бўлдим мен.

Эркин

(бақиради)

Адо бўлган манми ё санми?
Гапир, қани!..

Фазилат

Овқат ейсанми?

Эркин

Йўқ, емайман, керакмас овқат!

Фазилат

Келтирасан бизларга уят.
Яхши бола раҳмат келтирар,
Ёмон бола лаънат келтирар!..

Эркин

Нима уят? Ичиш уятми?
Биров билан ёқалашмасам,
Биров чўнтагига тушмасам,
Тўғри юрсам сенга иснодми?

Фазилат

Болагинам! Гапга қулоқ сол!
Жоним, бевақт топмагин завол!
Авайлагин ёшлик чоғингни,
Барбод қилма олтин чоғингни!..

Ёмонликнинг боши — ичкилик:
Биров билан ёқалашмоқ ҳам,

Бузилмоқ ҳам, ҳаддан ошмоқ ҳам,
Ҳар жиноят — каттами, кичик.

Эркин

Тўғри...

Демак, ўгит қиласан?

Фазилат

Ёшлигингни нобуд қиласан!
Яхши эдинг... нима бўлдинг, сен?

Эркин

Нима ҳозир ёмонманми мен?

Фазилат

На ўқишим бор деб ўйлайсан?
На ишингга қўлинг урасан?

Эркин

Ишлай берсин анов одамлар!

(Ўзини кўрсатиб.)

Бошқа одам бўлар рассомлар!
Настраения керак, настраения!

Фазилат

Шуми энди настраения?
Институтдан ҳайдаса борми?

Эркин

Мени? Мендай санъаткорними?..
Бўлди, қўй-чи!

Фазилат

Нега қўяман!

Эркин

Хўп деяпман, тавба деяпман...
Ҳеч ичмайман энди, ойижон!
Охирги сўз... Сўзимга ишон.

Фазилат

Субут борми сўзингда сира?
Хароб бўлар бу йўлда киши.
Ёмон кунинг кўргандан кўра,
Болагинам, ўлганим яхши.

(Пауза.)

Қайда эдинг?

Эркин

Вечерда эдим.

Фазилат

Қандай вечер?

Эркин

Вечер-да — танца.

Ф а з и л а т

Танца майли, ичишганинг ким?
Бўлмайдими ичмай ўйнаса?

Э р к и н

Ўртоқларим...

Ф а з и л а т

Қандай ўртоқлар?
Фикру зикри ўйин, ичкилик?
Ажралмасанг улардан агар,
Оқибати бўлади хунук!

Э р к и н

Ўртоқларим яхши жудаям,
Ўз лафзига тикади жонни.

Ф а з и л а т

Ҳали ёшсан, соддасан, болам,
Ажратмайсан яхши-ёмонни.

Алишер чиқиб ҳайрон қолиб туради.

Э р к и н

(Алишерга)

Бунча менга тикилдинг ҳадеб?
Турибманми маймун ўйнатиб?

А л и ш е р

(кулади)

Ҳозир ўзинг маймундан қизиқ...

Э р к и н

Кўрсатайми қизиқни?..

(Ўрнидан турмоқчи бўлади.)

Ф а з и л а т

Ҳай, йўқ!

(Алишерни уйга киритиб юборади.)

Отанг кўрса бу аҳволингни,
Кўп яширдим сир-асрорингни,
Адабингни берар, қараб тур,
Мана, энди ўз-ўзингдан кўр.

Эркин инграниб диванга чўзилади. Кийимларини ечмайи ботинкали оёғини ёстиққа қўйиб хуррак торта бошлайди.

Ф а з и л а т

Тур, жойингга кириб ёт, беғам,
Тунда ҳаво бўлар бунда нам.

(Эркинни суяб уйга олиб кириб, ётқизиб чиқади.)

Ф о з и л ж о н эшикдан кириб келади, столга ўтиради.
Хафа.

Ф а з и л а т

Нима? Биров хафа қилдимми?

Ф о з и л ж о н

(уф тортади)

Йўқ, ҳеч нима! Эркин келдимми?

Ф а з и л а т

Келди. Уйда. Тоби қочганроқ...
Биласиз-ку, ўзи заифроқ...
Ҳа, тинчликми? Нимайкан, қани?

Ф о з и л ж о н

Кўриб қолдим деканини.

Ф а з и л а т

Хўш?

Ф о з и л ж о н

Ёмон эмиш унинг ўқиши.

(Ўйлаб)

Ҳар куни бир янги ташвиши.
Иш қилайми, ижод қилайми?
Ўғлим билан бирга юрайми?
Ҳаммасига сиз сабаб, ҳа, сиз,
Мана энди эпланг ўзингиз!

Ф а з и л а т

Шўрим қурсин!

Ф о з и л ж о н

Тушунинг ахир,
Айтдим сизга неча юз топқир:
Эркалигин, шўхлигин тийсин,
Эл-юрт билан бирдай кийинсин.
Нима бўлса бола-да кўпроқ,
Шуни, сўзсиз, қилади исроф;
Ортиқча пул болани бузар,
Ўқиш, ишдан совур, ўзгарар...

Ф а з и л а т

Қанақа пул?

Ф о з и л ж о н

Шоҳли-бутоғли пул...

Ф а з и л а т

Ҳа, гапингиз шунақа нуқул.
Уни бузган пул эмас.

Ф о з и л ж о н

Нима?

Ф а з и л а т

Ҳали ёш-да! Тузалиб кетар!

Ф о з и л ж о н

Тузалармиш? Кундан-кун баттар!

(четга қараб)

Ҳамма таъна қилгандай менга!..

Ўй ичидан ака-уканинг тўполони ва Эркиннинг бақиргани эшитилади. Алишер уйдан қочиб чиқади. Ота ва она бир-бирларига қараб қолишади. Фозилжон уйга отилади, Фазилат опа унинг йўлини тўсади.

Ф а з и л а т

Қўйинг, ўзим гапирай унга...

П а р д а.

ИККИНЧИ КЎРИНИШ

Биринчи кўринишдаги ҳовли. Эрталаб. Айвонда рояль турибди. Ҳовлининг бир чеккасида Эркиннинг мастерскойи. Катта-кичик холстлар тортилган рамкаларнинг баъзилари деворларга осиб қўйилган, баъзилари суяб қўйилган. Булар ичидан табиат манзараси ишланган бир расм аниқроқ кўриниб туради Бурчакда бир этак пахта кўтарган «Қаҳрамон пахтакор» бюсти ва бошқа битмаган, чала расмлар, ҳайкаллар. Мастерскойдаги этюдниклар, кистлар, пичоқлар ва бошқа нарсаларнинг ҳаммасини ҳам чанг босиб ётибди. Афтидан, мастерскойга кўпдан бери ҳеч ким кирмаганга ўхшайди. Елкасида сочиқ, уйдан Эркин айвонга чиқади. Эгнида пижама. Айвондаги нарсаларни кўздан кечиради.

Э р к и н

Ҳамма нарсам ювилган оппоқ,
Дазмолланган, тоза саранжом.
Ҳар кун тоза дастрўмол, пайпоқ,
Гулдай қўлинг бор-да, ойижон!
Булар учун унга бир марта
Айтганим йўқ бирор илиқ сўз.
Алишер ҳам кўп яхши бола,
Ақлли ва ювош, очиқ юз.
Фақат битта ўзим бемаза,
Кеча, қаранг, ичибман роса...
Нима фойда кўрдим мен, қани?
Қақшаб оғрир бошим, баданим,
Бас, ичмайман, юрмайман энди,
Барча ишга ҳафсалам сўнди.

Қим бўлмоқчи эдим?
Машҳур уста — бир ҳайкалтарош!

(ўйлайди)

Нима бўпти? Йўқ, мен ҳали ёш.
Урганаман, ўқийман фақат,
Шу санъатдир мендаги мақсад!..
Аммо уйда ўтирган билан,
Яхши бўлиб кўринган билан,
Нима қилай келмаса илҳом?
Йўқ бўлади талант, вассалом!

(Папирос тутатади. Ишхонасига киради.)

Фазилатопа бир кичик гиламни ҳовлига олиб чиқиб,
тозалайди.

Эркин

(ишхонасида)

Шу уйга ҳеч киргим келмайди.
Илҳом ҳам йўқ... иш ҳам бўлмайди.
Оҳо! Пуф-пуф, бу чангни қаранг.

(Ўтиради. Афтини бужмайтиради.)

Ҳеч маза йўқ, маза. Бош гаранг...
Шу дадам ҳам миямни ейди,
Меҳнат, меҳнат! Эй, жонга тегди.
Холматни ол, катта санъаткор,
Доимо маст, доим кайфи бор.
Ичиб юрса илҳом келармиш,
Талантли-да, иши доим «беш!»
Талант бор-ку ахир менда ҳам,
Ҳали ёшман, нима бунча ғам?
Санъаткорга эркинлик керак,
Ичсанг, юрсанг, қайнайди юрак...

Ўвлига қўлтигида картон кўтариб Гулчеҳра киради.

Гулчеҳра

Салом, Фазилат опа!

Фазилат

Гулчеҳраҳон, кел, айланай!

Гулчеҳра яқин келиб елкасини тутади. Фазилат опа унинг елкасига қоқиб қўяди.

Ҳа, тинчликми? Ойинглар қалай?

Гулчеҳра

Раҳмат! Ойим салом айтдилар.
Бизникига келсин, дейдилар.

Фазилат

Раҳмат. Ўзинг нега келмайсан?
Кўҳликкина қиз бўлиб қобсан!..

Гулчеҳра

(уялинқираб)

Эркин акам уйда бормилар?

Фазилат

Бор, бор, қизим, мастерскойда.
Кир, бор! Хурсанд бўлади жуда.

Гулчеҳра мастерскойга қараб юради. Фазилат опа унинг орқасидан ҳавас билан қараб қолади, сўнгра гиламни кўтариб уйга кириб кетади.

Гулчеҳра

(мастерской эшигини қоқади)

Мумкинми?

Эркин

Ҳа!

Гулчеҳра

Салом, Эркин ака.

Эркин

(совуқ)

Салом!

Гулчеҳра

Сизга халал бермадимми мен?

Эркин

Одам ишлаётгандан кейин...

Гулчеҳра

Кечирасиз!..

Эркин

Хўш, нима экан?

Гулчеҳра

Бир илтимос билан келувдим. Шанба куни бизнинг мактабда, ўнинчи синфни тамомловчиларга бағишланган катта кеча бўлади. Мен ҳам ўнинчини битирипман, Эркин ака, шунга деворий газета чиқармоқчимиз... *(Картонини ёза бошлайди.)* Шунга бир чиройли расм ишлаб беринг. Ўзимизда ҳам ёш расомлар бору, аммо тузукроқ бўлсин, тарихда қолади ахир?

Эркин

Ҳеч вақтим йўқ!

Гулчеҳра

Ҳа, ташлаб кетай,
Анча жойдан келувдим атай.

Эркин

(қўли чўнтакда)

Ҳеч тоқат йўқ, бунақа ишга.

Гулчеҳра

Кела қолинг!

Эркин

(дўқ уриб)

Ишонасизми кишига?

Гулчеҳра картонини олиб чиқиб кетади, ташқари, а
эшик олдида кетгиси келмай туради.

Гулчеҳра

Ўзгарганми? Бунча кўнгли зиқ?
Яхши бола эди-ку? Қизиқ!..
Мен нималар ўйлаб юрибман?
У юзимга қарамайди ҳам...

Гулчеҳра тез юриб чиқиб кетаётганда, кўчадан Дилбар
кириб келади, иккаласи тўқнашади, бир-бирининг орқасидан
кузатади.

Эркин

(мастерскойда)

Хафа бўлди мендан Гулчеҳра!
Яхшигина қиз бўптими-а?
Нега бунча қўполлик қилдим?

*(Орқасидан ҳовлига югуриб чиқмоқчи бўлади, аммо
остонада Дилбарга дуч келади.)*

Келинг, келинг!

Дилбар

(зарда билан)

Бу қанақаси?

Ҳа, ёлғончи...

Эркин

(гангиб қолади)

Иўқ, а, а, қайси?

Д и л б а р

Қайси эмиш? Не бало урди?
Кута бериб тинкам қуриди...
Тушмоқчийдик кинога ахир?

Э р к и н

(«Аста!» дегандай уйга ишора қилади.)

Ҳозир!
Йўқ, Дилбархон, мен боролмайман,

(расмларни кўрсатиб)

Ишим ҳам кўп. Дарс тайёрлайман.

Д и л б а р

Шунақами? Ваъдаси ёлгон?
Гапни қаранг, ҳей, қўрқоқ қуён!
Майли, кетдим!

Э р к и н

Йўқ, тўхтанг бир оз...

Д и л б а р

Ҳеч вақтим йўқ. Бўлди! Жуда саз!

Э р к и н

Тўхтанг, майли, борамиз бирга,
Ишми? Хайр, битар эртага.

Д и л б а р

(эркаланиб)

Уқиш, чизиш — шу ҳам ишмиди?

Китоб очсам, бошим оғрийди.

Эркин дарров кийиниб чиқади, иккаласи югуришиб кўчага чиқиб кетишади. Фозилжон аста-аста хиргойи қилиб айвонга чиқади. Узи бугун ижод қилган «Баҳор» куйини роялда машқ қилади. Хурсанд.

Ф о з и л ж о н

Бугун мана, янги куй тайёр!

Янгра, янгра, эй гўзал «Баҳор!»

(Чалади. Аста-аста бутун оркестр қўшилади.)

Баъзи ёшлар буни англамас,

Эгни бутун, қорни тўқ-да, бас.

Мана, Эркин.

(Қўлини силтаб ўрнидан туриб кетади.)

Уни эсласам,

Дилни босар ташвишу алам!..

(Уғлининг мастерскойига киради. Қўли орқада, нарсаларни кўздан кечиради.)

Мана, уни шунчалик севиб,

Қўли пишсин ва чиниқсин деб,

Қуриб бердим устахонани.

Аммо у-чи, юз баҳонани

Рўкач қилиб, қадам босмайди,

Насиҳатга қулоқ солмайди.

Ҳайкалларин ётар чанг босиб,

Лой, пичоғи ётибди сасиб.

(Деворга осилган бир расм ёнига келади.)

Лавҳа анча дуруст ишланган,
Эркин ўзи ишлаганмикан?

(Узоқ қараб қолади.)

...Анҳор бўйи. Бахмал майсалар,
Ҳид сочмоқда хушбўй ялпизлар.
Бу кўм-кўк тол унган қирғоқда,
Шохларини шамол эгмоқда...
...Тўлқинларда қуёш шуъласи,
Қирғоқларда ялтирар акси...
Чўққиларда оқ булут кезар...
Боқсанг, кўнглинг бир шодлик сезар.
Кенг Ватандан бир парча бу жой,
Она тупроқ гўзалликка бой!
Унда анча уқув, талант бор,
Лекин бари кетмоқда бекор.

(Ўз-ўзига)

Талант нима? Ялтироқ олмас,
Аммо ҳар ким уддалай олмас!
У кўп нозик, тез дами қайтар
Ўз ўрнига урмасанг агар,
Талант, у бир топилмас мато,
Исроф қилган — қилажак хато.
У гўёки, учар асов той,
Қизгинлиги худди ёшликдай.
Эпложмасанг, учиб йитади,
Ярим йўлга ташлаб кетади.

(Залга яқинроқ келади.)

Талант нима? Бир ишни севиш,

Ушани деб ўқиш, ўрганиш,
Монтёрликми, слесарликми,
Агрономлик, инженерликми —
Ҳаммасига шу севги керак,
Бунга лозим чидам ва юрак,
Таланту бахт! Аммо билиб ол:
У, меҳнатда топади камол.
Талант — битта сенинг мулкингмас,
У каттакон жамиятга хос,
Исроф қилсанг, бузилса ният,
Жамиятга бўлар хиёнат.
Бу ерда-чи?

(Ўглининг мастерскойини кўрсатади.)

На қут, на меҳнат!
Меҳнатсиз йўқ талант ва санъат!

Эшикда Ф а з и л а т кўринади.

Келинг, келинг, меҳрибон она,
Ишхонами, бу қандай хона?..

Ф а з и л а т

Ҳа, бунчалик? Бунча дўқ урмоқ?

Ф о з и л ж о н

Ҳой, боланинг раъйига бормоқ
Оқибати яхши бўлмайди.

(Чанг босиб ётган нарсаларни кўрсатади.)

Қаранг, ахир, булар нимаиди?

Нима қилдим? Ахир ўз болам...

Ф о з и л ж о н

Менда меҳр йўқми, жонгинам?
Эркалатса онаси,
Талтаяди боласи!..

Ф а з и л а т

Тузалмайди қуруқ дўқ билан.

Ф о з и л ж о н

Ким севмайди ўз боласини,
Табиатда қайси махлуқот?
Ахир, қўнғиз ўз қорасини
Ошпоғим дер, биз-ку одамзод.
Она меҳри — боқмоқ, кийдирмоқ,
Қуруқ севмоқ эмас. Булар кам.
Ҳаёт тупроғида айни чоғ,
Кўқартирсин уни чинакам!
Кўпин кўрдим эркатоиларнинг
Югурик ҳаёт арафасида,
Келолмади бири уларнинг
Ортдан тушиб қолдилар аста.

Ф а з и л а т

Сиз отаси, мен она бўлсам!
Болам дея емайсиз ҳеч ғам!

Ф о з и л ж о н

Юз мақомга соласиз мени,

Айттирмайсиз унга гапимни.
Адабини берайин дейман,
Сиз қўймайсиз, кулиб қарайман.
Удда қилинг энди ўзингиз,
Ўтсин, қани, унга сўзингиз?

Ф а з и л а т

Қаттиқ тегсам, ўзим куяман,
Нима қилай, болам, севаман!..

Ф о з и л ж о н

(залга)

Фақат силаб бағрингни очсанг,
Нима деса, бошидан сочсанг,
Бола шундан қилади ҳисоб,
Нима бўлсин, қилади исроф,
Тўкар, сочар — емас сира ғам —
Ҳатто ота-она меҳрини ҳам!..

Ф а з и л а т

Сиз доим банд. Битди бардошим,
Қай бирига етсин бир бошим.

Ф о з и л ж о н

Минг бор айтдим, раъйига борманг,
Уйнасин деб пулни совурманг!
Айтганимни қилганингиз қани?
Пул бузади ахир болани!

Ф а з и л а т

Пул бузгани йўқ, ўзи бузилди.

Ф о з и л ж о н

Яширасиз?

Ф а з и л а т

Бўлганича бўлди!..
Музикада фикрингиз эрта-кеч..
Очиқ айтсам, бу гап энди кеч.

Ф о з и л ж о н

Бир синфда икки йил қолди,
Эсизгина бир йил йўқолди.
Нима ташвиш бор ахир унда?
Бир ўқишми, қилсин-да уdda.

Ф а з и л а т

Майли, келсин, гапиришиб кўринг,
Қаттиқ тегманг, эҳтиёт бўлинг.

Ф о з и л ж о н

Юмшоқ гаплар фойдасиз, жоним,
Вақти ўтган. Кескин гап лозим!

Ф а з и л а т

Йўқ, керакмас дўқу пўписа,
Ўзим айтиб қўяй бўлмаса.

Ф о з и л ж о н

Мен айтсам-чи?

Ф а з и л а т

Қаттиқ тегасиз.
Мен борман-ку, ахир, нега сиз...

Ф о з и л ж о н

Нега мени гапиртирмайсиз?
Ҳақим йўқми?

Ф а з и л а т.

Йўқ, йўқ, сиз,
Оғритасиз... дилга олади,
Безиб уйдан кетиб қолади...

Ф о з и л ж о н

(Ҳайрон. Пауза.)

Кетиб қолади? Шундайми? Нега?
Ота уйин ташлаб? Қаерга?..
Йўқ, йўқ, бу мумкин эмас!
(югуриб ҳовлига чиқади)
Шунча тоқат қилганим ҳам бас!
Қани, Эркин? Ҳе, Эркин! Эркин!

Ҳеч ким жавоб бермайди. Супада бошини ушлаб ўйланиб
қолади.

Ф а з и л а т

(мастерскойда ҳайкалларнинг чангини артиб)

Нима қилсам? Болам ҳали ёш,
Ундай десам бўлмоқда бевош...
Мени қўйгани жой тополмасди,
Бир сўзимни икки қилмасди,

Меҳри тошиб, мени гоҳида,
Бошдан-оёқ ўраб шоҳига,
Машҳур одам бўлган замони
Кездирмоқчи эди дунёни!..

П а у з а

Бузди буни сатанг қиз Дилбар,
У энгилтак, ҳаёсиз Дилбар,
Болам айнимоқда кун-кунда,
Ажратмоғим керак мен ундан!
(Эшикка қараб юради.)

Йўл қўймайман пўписа-дўққа,
Жоним қалқон отилган ўққа!

Ҳовлига чиқади. Шу вақтда кўча эшикдан Саломат
опа киради.

Ф а з и л а т

Келинг, келинг!...
(Елка қоқиб кўришишади.)

С а л о м а т

Фозилжон борми?

Ф а з и л а т

Борлар, борлар. Мана бу ёққа!
(Саломат опани Фозилжон ёнига бошлаб боради.)

С а л о м а т. Салом, Фозилжон!
Ф о з и л ж о н (дарров ҳаяжонини босади). Э,
келинг, Саломатхон! Омон-эсон юрибсизми? Уй-ичи-
лар тинчми? Хўш, хизмат?

С а л о м а т. Хизмат шуки, Толибжон институтни тамомлаб, Мирзачўлга кетаман, деб бел боғлаб турибди. Шуни шаҳарда қолдиришга ёрдам берсангиз, деб кирувдим.

Ф о з и л ж о н. Э, унинг раъйини қайтарманг, шаҳарда нима иш қилади? Шаҳарда врачлар етарли. Қўйинг, Мирзачўлга бораверсин. У ерларда ҳам сиз-биздақа одамлар яшайди, улар ҳам сиз-бизга ўхшаб, баъзан касал бўлади, врач уларга ҳам керак-да. Ўзингизни олинг, тобингиз қочиб қолган вақтда, врач бирор соат кечикиб келса, қанча хафа бўласиз.

Ф а з и л а т. Тўғри!

С а л о м а т. Тўғриликка-ку тўғри гапингиз. Бирор ойдан кейин келиб, сизни ҳам кўчириб олиб кетаман, дейди. Бориб бўпман Мирзачўлига.

Ф о з и л ж о н. Э, омон бўлинг, Саломатхон! У сиз эшитган Мирзачўллар ўзгариб кетган. Ҳаммаёқ боғу гулзор, пахтазору экинзор. Канал-канал сувлар оқиб ётибди, йўллар кафтдай текис, машиналарнинг кети узилмай юриб турибди.

С а л о м а т. Ё тавба! Шунақа бўлиб кетганми?

Ф о з и л ж о н. Бораверинг, жуда хурсанд бўласиз. Ўғлингиз қобил ва оқил бола! Сиз ундан ёлчигансиз.

С а л о м а т. Айтганингиз келсин! Хўп деяверайми-а? Кетаверсинми? Яхши бўлиб кетганми ростдан ҳам эски чўллар?

Ф о з и л ж о н. Э, у ёғидан хотиржам!

С а л о м а т. Хайр, майли. Раҳмат, Фозилжон! Яна бир гапириб қўраман, агар «хўп» деса яхши, бўлмаса нимаям қилардим. *(Чиқиб кетади.)*

Ф о з и л ж о н *(таъсирланган ҳолда)*. Одамларнинг кўзлари ўғли туфайли келган бахтдан қамашади, биз билан сиз эса, қуюқ туман ичида қолганга ўхшаймиз... *(Хаёл суриб ўтириб қолади.)*

Кўча эшикдан А б д у л л а е в киради.

Абдуллаев. Мумкинми?

Фазилат. Келинг, марҳамат!

Абдуллаев. Менга Фозилжон ака керак эдилар?

Фозилжон. Мен!

Абдуллаев. Салом!

Фозилжон. Салом!

Абдуллаев. Яхшимисиз?

Фозилжон *(керишади)*. Раҳмаг! *(Утиришга клиф қилади.)*

Абдуллаев. Мен ўглингиз Эркиннинг ўқитув-исиман. У институтда менинг мастерскойимда ўқийди. Ўглингиз жуда талантли бола. Ажойиб санъаткор бўлиши кўриниб турибди. Бундай болалар бизда кам. Аммо кейинги вақтларда у, нима учундир, ижодий ишдан совий бошлади. Дангаса бўлиб қолди. Бизнинг ҳайкалтарошликда, рассомликда қўлни совутиш асло мумкин эмас. Ҳар кун, ҳар соатда машқ қилиб туриш керак. Лекин у яхши ўқимаяпти, тузук ишламаяпти. Нима бўлди ўзи?

Фозилжон. Биз ҳам онаси билан унинг жанжалини қилиб турган эдик. Биз ҳам ҳайронмиз.

Абдуллаев. Ундан кейин ўглингизнинг характери ҳам бузилди.

Фазилат. Йўғ-э, ундай деманг... *(Мастерскойни кўрсатиб.)* Мана, қанча ҳайкаллар, қанча расмлар ишлаб қўйди.

Мастерскойга киришади.

Абдуллаев. Мана бу бюстни қаранг, жуда нозик ишланган. Ажойиб! Пахтакорнинг қаҳрамонлик характерини берган. Жуда гўзал! Ўглингизда қобилият бор. *(Бошқа расмни кўриб қолади.)* Мака энди буни кўринг. Бу ҳам санъатми?! Йўқ! Бу капиталистик ғарбнинг айниган санъатига тақлид. Бўёқ чалпиб ташлангану ҳеч нарса тушуниб бўлмайди.

(Фозилжонга) Ваъзи ёшлар кийинишдаям, хулқдаям ғарбий мешчанларга эргашиб, ўзларини расво қиляпти.

Буларга иш бўлмаса, тайёр ош бўлса; масхара-бозлардай кийинса, эсингизда борми, бизларнинг ёшлигимизда масхарабозлар бўлар эди, уларни кўриш билан кула берар эдингиз, ўшаларга ўхшаб кийинса, сочини бошига хўроздай қилиб, кўнгли нима хоҳласа, шунинг орқасидан югуриб юрса, на бир ўй бўлса, на бир мақсад; бунақа ёшларнинг бизга кераги йўқ! Бу касалдан ҳамма ота-она ўз боласини сақлаши керак.

Мастерскойдан чиқишади.

Кўпдан бери келмоқчи эдим, вақт бўлмади. Шунингизга айтиб қўймоқчи эдим.

Фозилжон. Раҳмат, раҳмат!

Абдуллаев. Мен ҳам уни яхши кўраман. Бўладиган бола. Ҳозир унинг олдини олмасак, ёшлик чоғини бой бериб қўяди. Бу — сиз билан бизнинг бурчимиз!

Фозилжон. Тўғри. Қани, уйга кирайлик!

Фазилат. Чой тайёр!

Абдуллаев. Раҳмат! Союзда правление мажлиси бор, шошиляпман. Хайр!

Чиқиб кетади. Фозилжон юрагини чангаллаб қолади. Фазилат опа уни суяб столга ўтқазади. Сув ичиради.

Фозилжон

(бўшашиб)

Бир ёт оғриқ кирар жонимга,
Чидолмайман. Ўнгми ёки туш?
Йўқ, йўқ, бу тинч хонадонимга
Кириб келар бегона ташвиш!
Қолдим бутун мушкул ғуссада,

Бир дард бағрим ўяётгандай,
Дунёда энг севган нарсангдан
Биров маҳрум қилаётгандай!..
Ношуд бола қиларкан мулзам,
Қолмас экан ҳаловат, ором,
Сендан битта кичик қалбини ҳам
Юлиб олар экан батамом!

П а р д а

УЧИНЧИ КЎРИНИШ

Дилбархонларнинг уйи. Бекаму кўст ясатилган: чиннилар, вазалар, графин ва катта-кичик рюмкалар тўла буфет, гардероб, пианино. Полда қалин гилам. Диван, креслолар. Деворга дутўр осиглиқ. Бир столча устида телефон. Шифтда қангил-Эшикларда духоба нарда. Дилбар ойнага қараб нардоз қилмоқда. Ёнида Эркин.

Д и л б а р

Эркин ака, бир саволим бор?

Э р к и н

Нима экан?

Д и л б а р

Оддий бир савол.

Орзу қилар ҳар ким ҳар ҳолда,
Орзуйингиз нима дунёда?

Э р к и н

Орзуйимми? Орзуйим катта.
Бор орзуйим менинг санъатда.
Ҳайкалтарош бўлмоқчиман мен!

Д и л б а р

Ҳайкалтарош? Зиқ иш, эгов иш...

Бошқа ҳунар қуриб кетдими?
Эрмак қилиб юрибсиз дерман,
Унда қандай топим бор экан?

Эркин

Топими йўқ унинг ортиқча,
Аммо завқи тамом бўлакча!..

Дилбар

(Эркиннинг ёнига келиб ўтиради)

Оббо! Завқи? Сурат, ҳайкалдан
Завқ топмадим сира азалдан.
Йўқ, унутинг, ёқтиролмаман!

Эркин

Асло, асло унутолмайман!
Бу қанчалик муқаддас ҳунар,
Кўнгил қўйиб ишласанг агар,
Улуғлардан бўласан улуғ,
Гап шундаки, биласанми, йўқ?
Рембрант деган бир рассом ўтган,
Буюк одам...

Дилбар

Ҳа, эшитганман.

Эркин

Шундай севган ўз санъатини,
Писанд қилмай молу давлатни,
Жавоҳирлар яратганки у,

Миннатдордир одамзод мангу!
Аmmo ўзи пировардида,
Куч, соғлиғи йўқолганида,
Кўча-кўйда юрган тиланиб,
Санъатидан кетмаган совиб...

Д и л б а р

Бундай одам менга керакмас,
Олим, рассом ёзувчими бас,
Булар кўнгли бўлади зиқна,
Ўйин, кулги, маишат нима? —
Билишмайди. Бир гала китоб
Ўртасига кўмилиб, хуноб,
Диққат бўлиб юрар эрта-кеч,
Одамларни ёқтирмайди ҳеч.
Шунақаси эр бўлса сенга...
Шўринг қураp!

. Э р к и н

Нима деяпсиз?
Мен айтганим Рембрант деган,
У уч юз йил илгари ўтган...

Д и л б а р

(Ўрнидан туриб кетади.)

Менинг орзум... Бой эрим бўлса,
Гўзал бўлса, бежирим бўлса,
Ўйи бўлса хонама-хона,
Пул, давлати кўп бўлса яна;
Истаганинг олдингда бўлса,
Кийим тўлиб шифонер турса,
Арзимаган бир кўйлак учун
Ўйламасанг ёниб неча кун!

Кулги билан кечирсанг кунни,
Маишатда ўтказсанг тунни.
Шунақалар йўқми? Бизда кўп!
Ишни ойим биладилар хўп...
Ойимланики маза бир умр,
Ишнинг кўзини билади қурғур
(Қотиб-қотиб қулади.)
Нариги уйга чиқамиз тулинг!
Яна кўйлак тиккиздим, кўринг!

Чиқади. Ётоқхонасидан И н о б а т х о н чиқади. Узун сариқ атлас халат кийган, елкасида сочиқ. Телефон трубкасини олади.

И н о б а т

Алло! Алло! Салом, жонгинам,
Яхши уклаб турдингизми, бекам?
Хи-хи-хи.

(Кулади.)

Мен ҳам гаранг, бош оғрияпти,
Шампандан кўп ичибман афти?..
Ҳи-ҳи-ҳи.

(Кулади.)

Маишатми?.. Бўганда қандоқ?..
Шу қолади дунёда, ўртоқ.
Ҳи-ҳи-ҳи.

(Кулади.)

Эрингизми?.. Хафа бўвотти?..
Қуриб кетсин шу эркак зоти!
Меники мазза... Терговчим ҳам йўқ,
Эрим ҳам йўқ, эгачим ҳам йўқ...
Хо-хо-хо-хо.

(Кулади.)

Менга қаранг, ҳа, Санобархон,
Бугун бизга бўлинглар меҳмон.
Келсин, майли, куёв йигит ҳам.

Д и л б а р эшикда пайдо бўлади. Гапга қулоқ солиб ноз-
ланади, чиқиб кетади.

Дилбархон ҳам зериккан, бекам,..
Кечикманглар... соат еттида.
Улфатхон келади. Ҳа-да!..
Ҳа, ҳозирми? Ухлайман пича.
Ҳи-ҳи-ҳи.

(Кулади.)

Хўп дедим-ку. Хайр кечгача.
*(Келиб диванга ўтиради, яна ирғиб туриб, пианино
чалиб ашула айтади.)*

Олмани отдим отганга,
Сим калавотда ётганга.
Аччиғингиз келмасин...

Д и л б а р киради. У роса пардоз қилган, бир ёққа бор-
моқчи.

Битта ўйна, қани, Дилбархон,
Бир кўзингга ўн йигит қурбон.

Д и л б а р

Қўя қолинг, шошилапман.

И н о б а т х о н

Гапни қаранг... ўйна деяпман...

Д и л б а р

Нима қилай, настраенам йўқ!

И н о б а т х о н

Шунақами? Бўпти, пул ҳам йўқ!

Д и л б а р

Бера қолинг.

И н о б а т х о н

Аввал ўйнагин.

Пианино чалиб, ашула айтади. Дилбархон ўйнайди.

Оқ гулим, оппоқ гулим, очилгину қадрингга ет,
Йўлларида оқ урадир бир неча барно йигит.
Сен униб-ўсган бу ерлар боғу бўстон, айланай,
Шода-шода марваридлар сенга эҳсон, айланай.
Қоп-қора қўй кўзлим, жонлар фидо бўлсин сенга,
Жонидан тўйган йигитлар ошно бўлсин сенга.

(Тўхтайди.)

Бир дурустроқ ўйнолмайсанам,
Дуторни ол, бундоғ ўйнагин.

Дилбар истар-истамас дутор чалади, Инобатхон ўйнайди
ва бирдан ўйин тўхтайди.

И н о б а т х о н

Менга қара, сўнгги вақтларда
Нега бунча ҳолинг паришон?
Жаҳлинг доим бурнинг устида?
Бирор нарса «сираб» қолдингми?
Хо-хо-хо.

(Кулади.)

Д и л б а р

Сизга фақат кулги бўлса-а?

И н о б а т х о н

Бўлмаса-чи? Ким ўзи, айт-чи,
Ёки анав чимпионингми?
Вой-вой, вой-вой, кўрсатмагин-а!
Сўрраймагур! Қаерлик ўзи?
Тушиб кетар оғзидан сўзи...

Д и л б а р

Нима ташвиш, сизга бунча ғам?
Бор ўзимнинг ҳайкалтарошим,
(Нариги уйга ишора қилади.)
Ундан ҳеч вақт ортмайди бошим!

И н о б а т х о н

Нима дейди ҳайкалтарошинг?

Д и л б а р

Нима дерди! Уқирмиш ҳали.

И н о б а т х о н

Аммо, бахтинг очилсами, ҳай,
Қўлдан берма, жуда яхши жой.
Отасининг топими катта,
Ўзи ҳам пултопар, албатта!

Д и л б а р

Ўқишини тамом қилмасдан
Рози бўлмас ҳали онаси!

И н о б а т х о н

О, онаси! Нима қиларди?
Тақдир шу деб жўнар, қараб тур!
Лочин бўлгин бунақа пайтда,
Олдирмагин, чангал сол шартта!
Хунаринг йўқ, қизим! Шошилтир!
Ноз қил, дўқ қил; сувга, ўтга сол!
Ота-онаси боқар бемалол...

Д и л б а р .

Кутиб қолди Эркин. Беринг пул!

И н о б а т х о н

Пул, пул! Сомондай соврилади пул!
Қанча экан у қуриб кеткур?

Д и л б а р

Ўттиз сўм.

И н о б а т х о н

Ўтган куни олдинг-ку туфли?

Д и л б а р

Бу антиқа! Ола қолай, хўпми?

Дилбар эркаланади, Инобатхон сумкасида чикариб пул
беради.
Эркин киради.

Э р к и н

Қани, бўлинг!

Д и л б а р

Ҳозир.

И н о б а т х о н

Эркинжон!

Ғилолмадик, сизни ҳам меҳмон.

Э р к и н

Ҳечқиси йўқ! Мен меҳмонмидим?

Бу ер — менинг ўзимнинг уйим.

И н о б а т х о н

Эркинжон, сиз анча пишиқсиз,

Шунга танланг туфли ўзингиз!

Э р к и н

Хўп бўлади, жоним билан-да!

И н о б а т х о н

Кечикманглар, Дилбархон!

Д и л б а р

Ладно!

Д и л б а р, Э р к и н шошилиб чиқиб кетишади.

И н о б а т х о н. Ғизи тушмагур, ўқишини ҳам йиғиштирди шекилли? Уни институтга жойлаштиргунча ўлиб бўлувдим. Ҳа, қиз бола; ўқисаям бир, ўқимасаям. Қиз болага ҳусни жамол керак, ҳусни жамол! Қизимнинг чиройда сира камчилиги йўқ; ой деса ойдаи, кун деса кундай! Қошу кўзини айтмай-

сизми? Худди ўзим, ўзимнинг ёшлигим... Кўчадан ўтсам, ҳамма қараб қолар эди. Қаршимдан келувчи кўзини олмай қарар эди, орқамдан келувчи қувиб ўтиб ҳам қарар эди. Хо-хо-хо. Хайр, мен еттинчи синфни битириб, очдан ўлибманми? Қайта, олий маълумотлилардан яхши турибман. Ўн йил отасидан катта-катта алимент олдим. Ҳозир катта артелга директорман.

Телефон жиринглайди.

Я слушаю. Ҳа, нима бўлди? Бир соат ишда бўлмасам, артелнинг тўполонини чиқариб юборасизлар. Бугун боролмайман, юқорида совешания бор. *(Трубкани жаҳл билан жойига қўяди.)* Шу иши ҳам жонимга тегди. Кейинги вақтда артелда бирор иш қилиш ҳам қийин бўлиб қолди. Чиқарилган янги қонун ҳам шунинг белига тепди. Худо кўрсатмасин, байбай!.. Бир-икки нобоп одамлар бор, босган қадамингга кўз тикишади, гапиришган одамингни текширишади-я... Яхшиямки подержкам бор, бўлмаса... ўзим ҳам бўш келмайман!

Эшик тақиллайди. Ф а з и л а т о п а кўринади.

Ф а з и л а т

Мумкинми?

И н о б а т х о н

Ҳа.

(Нотаниш хотинни кўриб ҳайрон қолади.)

Кимда ишиз бор?

Ф а з и л а т

Кўпдан бери кўришга хумор

Бўлиб юрган эдим мен, синглим,
Эркинжоннинг ойисиман мен...

И н о б а т х о н

*(Узини йўқотиб қўяди. Тахмонни бузиб диванга кўр-
пача солади.)*

Келинг, келинг, хуш кибсиз.

Ф а з и л а т

Раҳмат!

Менинг учун чекманг азият.

И н о б а т х о н

Азияти борми, опажон.

Қадамингизга минг-минг ҳасанот.

Бунга сабаб болалар?..

Ф а з и л а т

Шундоғ!

И н о б а т х о н

Иккаласи топишган иноқ!..

Бир-бирини кўрмай туролмас,

Қўш олмадай бир-бирига мос.

Ҳозиргина чиқиб кетишди,

Эркинжон ҳам шу ерда эди.

Ф а з и л а т

Шундамиди?

И н о б а т х о н

Кўнглингиз бўлсин тўқ.

Ф а з и л а т

Мен тун бўйи ухлаганим йўқ.

И н о б а т х о н

• Меҳмондайдим. Жуда кеч қайтдим,
Бамаҳалда кетманг деб айтдим.
Уйимиз кўп, ташвиши нима?

(Пауза.)

Оталари композитор-а?
Музикага ўч-да қизим ҳам,
Санъатчиман, опа, ўзим ҳам.
Жуда мосмиз икки оила.

Ф а з и л а т

Мослигимиз... хўп яхшику-я!
Ҳали ёш-ку?
Ичишганлари,
Ҳар кун бевақт юришганлари,
Ўйлайманки, ҳали ножўя.

Ота-она кўп ташвишдамиз,
Адо бўлдим, ишонинг, синглим.
Ҳар кимники ўзига азиз,
Менга ўхшаш сиз ҳам онасиз...

И н о б а т х о н

Ҳа, бундоғ денг, гап бу ёқда денг,

Ялинмаймиз, харидоримиз кўп,
Ҳа, пулингиз чўнтагингизда!

Ф а з и л а т

Пул? Сизлар ҳамма нарсани
Шу пул билан ўлчайсизлар-да!

И н о б а т х о н

Ҳа, пул бўлса — чангалда шўрва!
Пулсиз мушук офтобга чиқмас!

Ф а з и л а т

Бу гапингиз ҳеч тўғри эмас,
Дилни, обрў ҳамда номусни
Пулга сотиб олиб бўлмайди!

И н о б а т х о н

(жаҳли чиқиб кетади)

Ўз-ўзидан нима деяпсиз?
Бунча қолоқ хотин экансиз?
Насиҳатга келдизми ҳали?
Ўйнаб олсин ёшлик маҳали.

Ф а з и л а т

Дилбархон ҳам гап-сўз бўлмасди,
Бирор ёқдан очилар бахти...

И н о б а т х о н

Қизим нега гап-сўз бўларкан?

Гапга қаранг... Ҳа, она бўган...
Тутиб олдимиз сиз бир ерда?
Уят-пуят борми ҳеч сизда?
Боринг, жўнанг келган йўлизга
Илинжим йўқ композиторга.

(Ўрнидан туриб папирос тутатади.)

Ф а з и л а т

Хўп, кетаман, мени қайдаманг!

(Ўрнидан туради.)

И н о б а т х о н

Уяти йўқ, эй боринг, жўнанг!

Ф а з и л а т

(жиддий ва салмоқдор кесатади.)

Бизда уят нима қилади?
У сизда-да, сизда, сингилжон.
Мен ким, сиз ким, эл-юрт билади.
Аммо бола менга ширин жон.

(Эшик олдига боради.)

И н о б а т х о н

Болангизни еб қўйганим йўқ.

Ф а з и л а т

Еб қўйдингиз!..

И н о б а т х о н

Менга урманг дўқ.

«Болам, болам...» Ҳей қуриб кетсин.

Ф а з и л а т

Сиз таннозлар қаёқдан билсин?

Билар фақат бола деб юрган,

Уни севган, бола — кўз нури.

Уйингизга мени келтирган

Яна ўша боланинг меҳри...

Қизни бузган сиз экансиз, сиз!

Берган экан сизга қошу кўз,

Кўҳликкина фарзанд ҳам! Аммо

Қилманг унинг бахтини қора!

И н о б а т х о н

Қайдан келди бошимга бало?

Нима қилдим бунга?

Ф а з и л а т

Ажабо!

Сиздай она туққан фарзандин

Сева олмас... Севиши гумон.

Ва бошқанинг билмайди дидин,

Аммо уни айнитгани-чи,

Бузгани-чи? Ундан ҳам ёмон!

И н о б а т х о н

Нимани буздим?

Ф а з и л а т

Билмайсизми? Ўзингизни!..

Уйингизни! Ҳа, қизингизни!
Бошқани-чи? Йўқ, бузолмайсиз!
Болам — менинг тандаги жоним,
Мендан уни сиз ололмайсиз!

И н о б а т х о н

(Ўтириб қолади)

Войдод! Ким бор? Ким бор?

Фазилат жаҳл билан чиқиб кетади.

О, боплади! Боплади! Бўғди!

(Пауза.)

Нима бўляпти ўзи? Бир вақтлар бу гапларни одамлар орқамдан гапириб юришарди. Энди остонамга келиб, бетимга айтишяпти! Фақат артелда десам, уйимда ҳам тинчлигим бузиляпти... Оқибати нима бўлади... (Бошини икки тирсаги орасига туширади.)

П а р д а.

ИККИНЧИ ПАРДА

ТҮРТИНЧИ КҮРИНИШ

Биринчи кўринишдаги сахна. Эрталаб. Айвонла Алишер, Эркин ва Саттор. Алишер китоб ва дафтарларини папкасига жойлаб, ўқишга шошилмоқда. Эркин эғнида ҳар нарсаларнинг суратлари солинган кўйлагини кийиб, ойнага қараб турибди. Ака-ука қаттиқ уришмоқда.

С а т т о р

(Эркинга)

Қўрқасанми? Оғзига бир ур!
Машинамиз кутиб қолди. Юр!

(Алишерга)

Жим бўлсанг-чи, бас-да, тирранча!

А л и ш е р

Сенга нима? Чиранма бунча?

С а т т о р

Бир ураман, э, афтинг қургур!

А л и ш е р

Ҳали сенми? Қани, уриб кўр!
Зўрлигингни отангга қил, бор!

С а т т о р

Ҳой, мен кетдим.

(Зарда қилиб чиқиб кетади.)

Э р к и н

Тўхта, ҳе Саттор!

А л и ш е р

(Эркинга)

Шеригингни топибсан энди.

Э р к и н

Хўш, акаси, сенга нимайди?
Оғзингни юм, бас қил, билимдон,
Хўп, сен яхши, майли, мен ёмон.
Сен отангга яхши кўрин, бор,
Хушомадгўй...

А л и ш е р

Чиранма бекор.
Қадамингни ўйлаб, билиб бос,
Қилмишларинг англагин бир оз.
Бу хулқингдан қайтмасанг ишон,
Яхши одам бўлишинг гумон.

Э р к и н

Сенинг ўзинг ким бўлар эдинг?
Бунча менга насиҳат қилдинг!

Катта олим бўлиб кетдингми?
Мени аҳмоқ гумон этдингми?
Сен нимани тушунар эдинг?
Ўзингга қил, укам, ўгитинг,
Қанча бўлса, ўзингга фойда...
Санъат қайда, агроном қайда?!

А л и ш е р

Мумкин буни тушунмаслигим,
Тинч сақламоқ ўсган хонани,
Рози қилмоқ ота-онани,
Тушунаман, ҳаётини бурчим!..

Э р к и н

Бориб сабзи, картошкангни қаз!

А л и ш е р

Бунчалик кўп чиранма, хўроз!
Картошкасиз, нонсиз — ҳеч бўлмас!
Санъаткорга илҳом ҳам келмас!
Бемехр у санъаткор ўғил
Она учун бўлса оғир ғам,
Агроном бўл, тракторчи бўл,
Яхши бўлсанг, хурсанд она ҳам...

Э р к и н

(Борган сари жаҳли ошади).

Бўлди, жаҳлим чиқарма, аҳмоқ.
Бир меҳрибон сен экан! Бироқ,
Ким бўлмагин, укам, ойимни —
Севолмайсан менингдек уни.

Сен бунақа сева олмайсан,
Сенда бўлмас бунақа юрак.
Сен ўзингни доно англайсан,
Йўқ, нодонсан, сен ҳали гўдак!

А л и ш е р

Бу гапларинг ҳаммаси ёлғон,
Нега эса юрасан ёмон?
Куйдирасан ичиб ойимни,
Ишонтирмоқ бўласан кимни?
Ачинаман фақат ойимга,
Сен кечиккан кунлари унга
Боқиб бўлмас!

Ғам уни ейди,
Сени севар. О, билсанг эди...
Йўлингдан қайт, ҳаддан ошма, бас,
Ичкиликка қўймагин ҳавас!

Э р к и н

Кимнинг нима бўлишини ҳам
Кутгин эрта биламиз, укам!

А л и ш е р

Сиртинга кўп бермагин пардоз,
Ичингни ҳам безагин бир оз...

Жаҳл билан чиқиб кетади. Кўча эшикдан она киради
Қўлида катта сумка.

Ф а з и л а т

Ҳа, айланай, нима бўлди, айт?
Сенга қаймоқ олиб келдим, қайт.
Нега бунча бузуқ авзойинг?

Чой ичиб кет, ўргилсин ойинг.
Нима гап, гиргиттон?

А л и ш е р

Ҳеч гап, ойижон!

(Онасининг пешонасидан ўриб, кўчага чиқиб кетади.)

Ф а з и л а т айвонга киради.

Ф а з и л а т

Бирор нарса дедингми унга?

Э р к и н

Нима дердим у билимдонга.

Ф а з и л а т

Ҳа, билимдон, Камситма бундоғ,

Бўлсанг эди ўзинг ҳам шундоғ.

Эндиги йил олади диплом,

Болагинам бўлар агроном.

(Уғлининг кийинишини кўриб.)

Яна бугун кетиш, қаяққа?

Э р к и н

Бу оёқлар етказган ёққа!

Ф а з и л а т

Яна ўша Дилбарникига?

Э р к и н

Ёқтирмайсиз уни сиз нега?

Чиройликда тенги бормикан?

Онасин кўр, қизин ол, деган...
Кўзинг бор-ку, ахир бундай боқ,
Қоши кўзи ҳаммаси бўёқ.
Гулчеҳрани кўргин, қиз у-да!
Ақл, маъно бор сўзи, кўзида...
Дилбар эмиш... Ҳали уни ман...

Ф а з и л а т уйга кириб кетади. Кўча эшикдан Т о л и б ж о н киради.

Т о л и б ж о н

Салом, Эркин!

Э р к и н

Э, салом, салом!
Врачларга шону шарафлар!

Кўришишади.

Бу дунёда бормисан, ўртоқ?
Ёқиб қолди шекилли қишлоқ?

Т о л и б ж о н

Ёққанда-чи! Маза қишлоқда.
Тоза ҳаво, ҳаммаёқ кўм-кўк,
Ҳаммаёқ сув...

Э р к и н

Мирзачўлда-я?!

Т о л и б ж о н

Ҳа, Мирзачўлда! Одамлари-чи?

Қандай яхши, қандай меҳрибон!
Фақат сендек кадрлар зарур,
Мактабингни тугатиб, бизга юр!

Э р к и н

Э, қўйсанг-чи, жимжит қишлоқ-да!..
Қишлоқ қайда, шаҳар қаёқда?

Т о л и б ж о н

Тўхта, тўхта, бундог айлангин,
Антиқа-ку кийган кўйлагинг?
Орттирганинг шуми шаҳарда?

Э р к и н

Дид ҳам бир хил бўлмас ҳаммада.
Қишлоқилар буни тушунмас.
Врачларга шону шарафлар!..

(Масхаралаб кулади.)

Т о л и б ж о н

Бўлганингча бўлибсан, дўстим!
Билмадим-да, нима бўлар? Хайр!

Э р к и н

Утирсанг-чи, ҳо, профессор.

Т о л и б ж о н

Совуқ бўлиб кетибсан, ўртоқ,
Турқинг чатоқ, сўзларинг чатоқ!

То либ жон чиқиб кетади, Эркин уни маехара қилганича орқасидан кулиб қолади.

Елкасига сочиқ ташлаб уйдан Фозилжон чиқади. Эркин оғзида папирос, ойнага қараб галстук тақмоқда. Фозилжон газаб билан қараб туради. Уғлининг ёнига бориб, папиросини олиб отиб юборади, кўйлагининг суратларига қарайди, қўлидаги узугига кўзи тушади.

Фозилжон

Бу нимаси?

Эркин

Ҳеч нима, узук.

Фозилжон

(нима дейишини билмайди)

Нима дединг? Ҳеч нима? Тузук!..

Эркин

Нима бўпти? Ҳамма тақади.

Фозилжон

Ҳамма?! Кимлар?

Эркин

Ким бўларди, ёшлар, тенгқурлар.

Фозилжон

Ёшлар?! Ёшлар бусиз ҳам кўркам!

Ўхшамайсан уларга ҳеч ҳам.

Забт этмоқда фазони улар,

Улар шундай оқил ўғиллар!
Мана, ўқи, бу газетани.
(Газетани ўглининг олдига, стулга ташлайди.)
Расво қипти сени... ва мени...

Эркин газетани ўқийди. Отасига анграйиб қолади. Яна ўзини тутиб олади.

Шунча айтдим, қулоқ солмадинг,
Машҳур бўлди оламга отинг...
Сочинг қилиб бошингга сават,
Кўйлагингда жин-ажин сурат,
Нима деган бу дайдиб юриш?
Хаёлингда борми ўқиш, иш?

Эркин

Нима бўпти? Сиз тушунмайсиз!

Фозилжон

Тушунаман мен ҳам сенчалик,
Еш бўлганман мен ҳам, бироқ
Узук эмас, манглайни ажин,
Бармоқларни безаган қадоқ!
Билим, ҳунар ўрганайлик деб,
Мактабларни қурган ўзимиз.
Ёвгон ичиб, юпун кийиниб,
Ёв билан ҳам жанг қилдик тенгсиз.

(Эркиннинг узук таққан қўлини олиб.)

Бу қўллар-чи, бу нозик қўллар,
Йўқ, меҳнатга беролмас бардош.
Ҳаёт силлиқ эмас, қирра тош!
Ундан ҳақин узолмас булар.
Сен сингари баъзи ёшлар бор.
Уларда бор на мақсад, на ор!..

На каттани ҳурмат қилади,
На қичикни иззат қилади...

Э р к и н

Эски гаплар...

Ф о з и л ж о н

Эски гап эмас,
То инсон бор — бу гап эскирмас!
Кўзингни оч, бўлма бепарво!

Э р к и н

Ўйнамоқ ҳам керак-да, гоҳо.

Ф о з и л ж о н

Ҳар кун-ку? Бас ўйнаганинг!
Чала ётар расминг, ҳайкалинг.

Э р к и н

Настраения керак бу ишга.

Ф о з и л ж о н

Настраения боғлиқ кишига!
У туғилар севгидан, ишқдан!
Ўйинданмас, меҳнатдан, машқдан!
Эгаллаб ол аввал ҳунаринг.
Санъат билки, у жуда серрашк,
У хоҳламас юракнинг ярмин,
Барин унга беришлик керак!
(сал ўзини босиб олади)

Ўқи, ўйна ўз вақти билан,
Ёш эмассан, унутма, ўғлим.
Шу вақтда изла, белгила,
Эгаллай бор ҳаётда ўрнинг!
Олтин ёшлик ўтар, разм сол.
Бир кун бориб вақти келганда,
Ортга қараб назар қилганда,
Порлоқ изинг ўзинг кўра ол!
Боқ атрофга, боқ илгарига,
Ўзгаларга бўлгин елкадош.
Соядаги нимжон гулларга
Келиб нурын сочмайди қуёш...
Қанча кучли севсанг Ватанни,
Шунча ёнар санъатда юрак.
Ора йўлда қолдирмас сени
Интилишинг бўлса, соф, юксак...

Ф а з и л а т ч и қ а д и .

Э р к и н

Ҳаммасини ўзим биламан,
Мен ҳам энди ёш боламасман.

Ф о з и л ж о н

Билганингни? Институтда
Қилолмабсан ўқишни уdda.

Э р к и н

Туҳмат!

Ф о з и л ж о н

Туҳмат?! Йўқ, туҳмат эмас,
Сени ҳайдар.

Эркин

Ҳайдаса ҳайдар!..

Фозилжон

Ундай ўғил менга керакмас!

(Пауза.)

Фазилат

Тур, жонгинам, ишхонангга кир!

Юр, тозалаб берай ўзим, тур!

Эркин, айвондан ҳовлига чиқиб, мастерскойнинг яқинига боради аммо қўлини силтаб, кўчага қараб юради.

Фазилат

Менга қара, ойинг ўргилсин?

Эркин чиқиб кетади. Она ўтириб қолади.

Хафа бўлди... Шўргинам қурсин!

Фозилжон

Айб ўзимда. Қўйдим унутиб,

Газетага тушдим уни деб.

Кўп бақирманг дедими менга?!

Отасига?! Бу қандай одоб?

Тушунмас эмишман мен унга?

Юрган экан у мени алдаб!

(Залга яқин келади.)

Қарамаймиз. Баъзан боламиз —

Билан бўлар узоқ орамиз.

Важ қиламиз вақтни, ишни;

Бир кун бирдан ҳайрон қоламиз,
 Сезиб унда бегона ҳисни.
 Булар худбин, ялқов, асабий,
 Серхаражат ва ўйинқароқ.
 Гоҳ ўйлаймиз нима сабаби?
 Уни излаб топмаймиз бироқ,
 Ана шунда, кутмаган они.
 Ота кўрмас, йўқ кўз қароғи,
 Баъзан эса, шўрлик онани
 Куйдиради фарзанднинг доғи.

П а р д а.

БЕШИНЧИ КЎРИНИШ

Мурод Муродовичлар уйи. Меҳмон кутадиған катта зал. Ба-
 давлат безатилган. Узун столда ҳар хил шаклдаги ичимлик
 шишалари. Бир бурчакда телефон. Стол атрофида саккиз-ўн
 чорли йигитлар. Баъзилари (Саттор, Эркин, Дил-
 бар) стилига кийимларида. Сатторнинг йигирма ёшга тўлиш
 именинасини ўтказишмоқда. Саттор узун бўйли, бакенбард
 қўйган. «Буги-буги» ўйинини ижро қилишаётганда парда
 очилади. Ўйин ва музика бирпасгина давом этади. Эшикдан
 Мурод Муродович киради, ёнида шофёри.

Ҳ а м м а. Эй, келсинлар, келсинлар, Мурод Му-
 родович!

Мурод Муродович. Раҳмат, раҳмат! Сиз-
 лар бемалол кайфларингни сураверинглар. Мен
 трестда совешания чақирганман. Саттор, ойинг ҳам
 меҳмонга кетганга ўхшайди.

Дилбар. Келин ойимлар бизникида, амаки. У
 ерда ҳам катта зиёфат!

Қ а м б а р. Қани, меҳмонлар! Рюмкалар тўла-
 тилсин. Мен бу тостни Сатторжоннинг севиқли дада-
 си, мана шу дангиллама хонадоннинг эгаси, саҳий
 ва ҳурматли оталардан бири бўлган Мурод Муродо-
 вичнинг соғликлари учун кўтаришларингни сўрай-
 ман.

Ҳ а м м а. Саломат бўлсинлар!

Мирвали. Бунақангни оталар камдан-кам топилади!

Мурод Муродович (*Туради. Ҳамма туради.*) Хўп бўлмаса! Қани, ҳожим!

Шофёр. Лаббай, хўжайин?

Мурод Муродович. Сиз ҳам олинг бўлмаса!

Шофёр. Йўқ, эй! Мен рулга ўтираман-ку? Хайр, юз грамм ҳеч нарса бўлмас...

Мурод Муродович. Хўш, меҳмонлар! Мен сизларга нима гап айтишим мумкин? Мен дунёда бирор нарсадан ташвишланган одам эмасман. Ташвиш одамни тез қаритади... Одам деган парвойи фалак бўлиши керак. Ҳамма иш ўз йўли билан бўлиб кетаверади. Менинг гапим шу! Сатторжон менинг яккаю ягона ўғлим. Шунинг соғлиги учун, у туфайли сизларнинг соғлиқларингиз учун!..

Ичишади.

Энди бизга рухсат. Сизлар баҳузур ўйинларингни давом эттира беринглар.

Саттор. Дада! Машинани тезроқ қайтариб юборинг, менга керак бўлади. Шу ерда турсин.

Мурод Муродович. Хўп, ўғлим, хўп!

Чиқишади.

Саттор. Менинг дадам ишлаб чарчамайдиган одам-да!

Мирвали (*Сатторга*). Даданг сен учун ҳам ишласа керак-да!

Кулги

Саттор. Албатта! Шундай отам бор, ҳали иш-лашни ўйламасам ҳам бўлади.

Кулги

Қ а м б а р. Азиз ва ҳурматли меҳмонлар!
Ҳо, такасалтанглар! Бир жимлик бўлсин.

Ҳамма жим бўлади.

Юбиларни, яъни бугунги кечамизнинг айбдорини
табриклаш учун навбатдаги сўз Эркин Фозиловичга!
Ҳ а м м а. Эшитайлик, эшитайлик.

Эркин ширакайф.

Биз Саттор билан жуда эски оғайнимиз. Шун-
догмасми, Саттор?

С а т т о р. Шундоғ, шундоғ. О кэ!

Э р к и н. Мен дўстимнинг йигирма ёшга тўлган
кунини табриклашдан олдин, унинг билан бирга қил-
ган қизиқ ишларимиздан биттасини айтиб бермоқ-
чиман...

М и р в а л и. Ахир, оғайнингнинг йигирма ёшга
тўлган именинасини ўтган ҳафта шу ерда ўтказган
эдик-ку?

Қ а м б а р. Қўявер. Саттор ҳар ҳафтада бир ёш-
га киради. Ҳадемай юзга киради.

Кулги

Д и л б а р. Мурод Муродович амакимлар соғ
бўлсинлар, дадасининг давлати соясида Саттор ҳар
куни бир ёш ўсиб, ҳар куни именина ўтказса ҳам ар-
зийди.

Қ а м б а р. Жим турсанглар-чи, биров гапира-
ётганда.

Э р к и н. Биз Саттор билан жуда антиқа ишлар
қилганмиз. Бир куни Саттор Дилбархонларникида
Мирвали билан карта ўйнаб, буд-шудини ютқазиб
қўйди. Эсингдами, Мирвали?

М и р в а л и (*ширакайф*). Қайси карта ўйинини
айтяпти бу? Ҳа, гапира берсанг-чи! Эсимда! (*Чўнта-
гидан карта чиқариб, ёнидагига сузиб бера бошлайди.*)

О д и л. Э, қўйсанг-чи, шу ерда ҳам картами?
Уйда карта, скверда карта. Чойхонада карта! Энди
тўйда ҳам картами?

Мирвали дарров картани чўнтагига солади.

Э р к и н. Аммо бор-йўгидан ажраса ҳам ҳали
отаси айтгандай, парво қилмади. Умидсиз бўлмади.
Мен дўстимнинг шу характериға қойилман. Қани, ўр-
тоқлар, мардлик учун!..

Қ а м б а р. Менга қара, унинг умидсиз бўлмаган-
нининг бир сири бор. Сен дўстингни яхши билмай-
диганга ўхшайсан. Уша куни Дилбархонларникидан
чиқиб, троллейбус остановкасига келдик. Шун
Саттор сумка кўтарган бир хотинни кўрсатиб, менга
ишора қилиб қўйди. Троллейбусга чиқдик. Юрагим
уриб кетди. Қўлга тушиб бир расво бўлмаймизми,
дедим. Саттор тикилинча ҳалиги хотиннинг линжи-
га суйкалиб бора берди. Бир вақт қарасам, у эшик
ёнига бориб қолибди. Троллейбус тўхташи билан мен-
га бир қаради-да, тушиб кетди. Мен улгуролмай
қолдим. Троллейбус жўнаши билан ҳалиги хотин
дод-фарёд қилиб қолди. Ҳаммага қараб йиғлайди.
Кимни тутишини билмайди. Менга ёпишган эди,
зўрға қутулдим. Тушиб Сатторни топдим. Санаб кўр-
сак, бир юз эллик сўм пул, ҳаммаси ўнталик. Уша
куни роса ичдик.

Ҳ а м м а. Боплайди у, боплайди.

М и р в а л и. Шу ҳам қахрамонлик бўлибдими?
Қамбар, кечаги воқеани айтиб берайми?

Қ а м б а р. Айтиб бер, айтиб бер. Қани жимлик,
ўртоқлар!

М и р в а л и. Кеча кечқурун кўчага чиқсам, чой-
хонада Қамбар учраб қолди. Жур, оғайни, жуда зери-
киб кетдим, бир эрмак топ дедим. Шундоғ Парашюг-
ний кўчада, Анҳор бўйидан кетаётсак, бир қиз кел-
япти, Толзор, қоронғи. Белимдан реминимни ечиб,

худди тўппончага ўхшатиб, шундоғ бурнининг устига тўғриладим. Дир-дир титрайди. Соатни еч, дедим. Соатни ечиб берди. Янги олтин соат... Яна қўлига қайтариб бердим. «Ҳазил-ҳазил! дедим. Ростдан ҳам ҳазил қилган эдик, роса куддик-да, ўзимиз ҳам.

О д и л. Ҳазилдингни қара-я! Бировнинг боласининг юраги ёрилиб кетса нима қилар эдинг? Қиз бола-я?

Кулги

М и р в а л и. Э, юрагига ўйнаб қўйдим, шунга ҳам ёрилиб кетса!

С а т т о р. (туриб). Бу ишларнинг ўзининг бир шити бор. Бўлмаса, дадамга қанча пул десам дарроз беради-ку. Мирвали ҳам битта соатга зор эмас-а?

Ҳ а м м а. Текин пул-да, у текин пул.

О д и л. (ўрнидан туриб, кетмоқчи бўлади). Ўртоқлар, менга рухсат беринглар, жуда зарур ишим бор. (Зўрлаб ўтқазиб қўйишади).

Шу вақт бирдан Фазилат она пайдо бўлиб қолади. Утирганлар ичидан Эркинни излайди.

Д и л б а р. Эркин ака!..

Э р к и н (ўрнидан туриб). Ҳа, нима қилиб юрибсиз?

Ф а з и л а т. Юр, ойинг ўргилсин, уйга кетамиз.

Э р к и н. Бирпас ўтириб, ўзим бораман, ўзим...

Ф а з и л а т. Йўқ! Ғалати туш кўриб, уйқумдан уйғониб кетдим. Кўчада қанча кутдим сени... Бир ўртоғинг олиб келиб қўйди. Айнанай, юр кетамиз...

Қ а м б а р. Ойи, хавотирланманг, қўрқса, ўзимиз олиб бориб қўямиз.

О д и л. Ҳой, жавоб беринглар, оймиз келибди ахир, кетсин.

С а т т о р (Фазилат онага). Келинг қўйинг, мишайт берманг, бирпас ўтирсин. Қиз бола эмас, йигит-ку?

Э р к и н. Одамни шарманда қилманг, боринг, кетаверинг деяпман!

Саттор (*Фазилат орани эшиккача олиб боради*).
Боради, боради, ҳеч ғам еманг, бир бурда нонни кам
еманг!

Ф а з и л а т. Эркинжон!

Чиқади. Саттор эшикни ёпади.

С а т т о р. Бунақа оналар ҳам бор экан-а?

Э р к и н (*ўрнидан туриб*). Мен оймни уйга олиб
бориб қўйиб келай, ёлгиз қўрқади.

С а т т о р (*йўлни тўсади*). Қўйсанг-чи, ўтир. Ёш
боламиди қўрқиб?

Д и л б а р. Шунча жойдан қўрқмай келган одам,
қайтиб кетишда қўрқадими? Ўтирсангиз-чи!

Зўрлаб ўтказишади. Музыка чалинади. Саттор муқом қилиб
ўйнаб. «Я версегил девунку» ашуласини айтади, Дилбар Эр-
кинни ўйинга таклиф қилади. Ҳамма маст. Пойма-пой гаплар
давом этади.

М и р в а л и (*ёнидагига*). Мен Аҳмадни ёмон кўра-
ман. Шоир бўлар эмиш.

Б и р и н ч и й и г и т. Эй, уни қўйсанг-чи... Собит-
ни айтмайсанми одамга қўшилмайди. Темир йўлда
инженер бўлган эмишлар. Хо-хо-хо!

М и р в а л и. Мен ҳеч нарса бўлмайман, тўғрими,
Қамбар?

Қ а м б а р. Тўғри. Парво қилма, оғайни, яқинда
мен ҳам Мурод Муродовичга ўхшаб, бир трестга на-
чальник бўлмоқчиман, шунда сени ўзимга шофёр қи-
либ оламан, «ЗИЛ»да ҳалиги Ҳожимга ўхшаб, ёнимда
маза қилиб юрасан!

О д и л. Ҳай, кетайлик, эртага дарс бор ахир... Мен
кетдим! (*Зўрлашларига қарамай, чиқиб кетади*).

С а т т о р (*Одилнинг орқасидан*) Кетсанг кетавер.
Бор-э, сен ҳам одам бўлдингми!

Қизлар йигитларни ўйинга таклиф қилади. Шовқин ку-
чаяди. Виллагага қизил боғлаган иккита йигит киради.

Йигит. Бу ерда нима гап ўзи?

Саттор. Кимда ишингиз бор, яхши йигит?

Йигит. Сизда ишим бор. Соат икки бўлди. Маҳалла аҳолиси ухляпти. Ҳамма эртага ишга боради, сизларга ўхшаган бекорчи эмас.

Қамбар. Ким бекорчи?

Саттор. Биласизларми, бу Одилнинг иши. ҳозир бу ердан чиқиб, бориб айтган. Сизни ким чақирди бу ерга? Нега рухсатсиз кирдингиз? Қани, туёғингизни шиқиллатиб қолинг.

Йигитни ўраб олишади.

Йигит. Жамоат тартибини бузувчиларни тартибга чақириш учун ҳеч қандай рухсатнинг кераги йўқ!

Мирвали. Ким бузувчи? Тўхта, тўхта!

Дилбар. Обрўйингиз борида кетаверсангиз-чи, амаки.

Саттор (*йигитни эшикка томон итаради*). Туёғингни шиқиллатиб қол деяпман!

Йигит. Қўлингни торт, эркатой! Мени ҳайдаб чиқаролмайсан!

Саттор. (*кайфи кўтарилиб боради*). Ким эркатой? Ким эркатой?

Йигит. Сен эркатой! На ўқишингнинг тайини бор, на ишингнинг! Ҳар кун базму ишрат... Бутун маҳалла додга келди-ку! Ҳозир милицияга телефон қиламан. Хулиган

Мирвали. Эй, ҳой, Саттор, нега индамай турибсан?

Саттор. Ким хулиган?! Ким хулиган?!

Бирдан чироқ ўчади. Саттор жаҳл билан югуриб бориб, йигитга яширин равишда пичоқ уриб ярадор қилади. Йигит полга йиқилиб тушади. Қий-чуз бошланади. Чироқ ёнади. Ҳамма бирдан қотиб қолади. Қизлар кийинга бошлайдилар.

Қамбар. Ким пичоқ урди? (*Югуриб бориб эшикни қулфлайди.*)

Ҳ а м м а. Саттор, Саттор урди!..

С а т т о р. *(қўрқиб қолади)*. Мен урганим йўқ.
Мирвали урди, Мирвали.

М и р в а л и. Эй, ана уни қара! Ҳой номард! қил-
гиликни қилиб қўйгандан кейин, бўйнингга ҳам ол-да.

С а т т о р. Эркин урди. Эркин...

Э р к и н. Мен одамга пичоқ уриб, эсимни еганим
йўқ! Гапини қара, э, бетинг қурсин!

Қ а м б а р *(полда ётган йигитнинг кўкрагига қу-
лоқ солади)*. Жони бор! Хайрият, жони бор?

Дружиначи йигит телефонга бориб ёпишади. Қамбар унинг
қўлини ушлайди.

Қ а м б а р. Ҳей, ўртоқлар, менга қаранглар! Сир
шу ерда қолсин Ҳеч ким ҳеч нарса билмайди! Гап бит-
та!.. *(Иккинчи дружиначи йигитга алинади)*. Жон ўр-
тоқ, сиз ҳам бир одамгарчилик қилинг: гап шу ерда
қолсин! Бунга ҳозир «тез ёрдам» машинасини чақира-
миз!

Дружиначи уни итариб юборади. Шу вақт ташқаридан
эшик тақиллайди. Ҳамма жим. «Эшикни оч! Оч! Эшикни!» де-
ган овозлар эшитилиб туради.

П а р д а

УЧИНЧИ ПАРДА

ОЛТИНЧИ КЎРИНИШ

Орадан олти ой ўтган.

Меҳнат колониясининг бир чеккаси. Узоқда баланд деворлар устидан тортилган тиканли симлар кўринади. Биринчи планда катта хона. Ишдан сўнг турли машғулотлар ўтказиладиган жой. Унг томонда бир чеккада Эркин қайқалга лой ёпиштирмоқда. У жуда хафа. Сочи олинган. Колония кийимида.

Эркин

Қандай кунга қолдим мен энди?
Ким эдим, ким бўлдим мен энди?
Ўқишимдан ажраб қолдим мен.
Сувсиз чўлдай қақраб қолдим мен.
Нима қилиб юрибман бунда?
Тушимдами ёки ўнгимда?..

(Пауза.)

Ким деб билдим машъум Сатторни?
Дўстим дебман жинояткорни!
Аниқланди бугун у ифлос!
Бўлсам тезроқ бу ердан халос!

(Чуқур пауза.)

Оҳ, онажоним, қадринг билмадим.
Айтганларинг нега қилмадим?..

(Уйлаб қолади. Хаёлида онанинг овозини эшитгандай бўлади.)

О н а о в о з и

Болагинам! Гапга қулоқ сол,
Жоним, бевақт топмагин завол!
Авайлагин ёшлик чоғингни,
Барбод қилма олтин чоғингни!
Ёмонликнинг боши ичкилик,
Биров билан ёқалашмоқ ҳам,
Бузилмоқ ҳам, ҳаддан ошмоқ ҳам,
Жиноятдир — катта ё кичик?

Э р к и н

Ўртоқларим?..

О н а о в о з и

Қандай ўртоқлар?
Фикр-зикри ўйин, бузуқлик?
Ажралмасанг улардан агар,
Оқибати бўлади хунук!
(жим бўлади.)

Э р к и н

Сўзларингни англамабман ҳеч,
Барин билдим... Аммо энди кеч!..
О, онажон, ўғлингни кечир!
Шу эдимки мақсадим ахир?
Ўқиб, билиб ва қилиб бардош,
Бўлмоқчийдим мен ҳайкалтарош!
Қандай севдим ёшлик паллалар,
Ҳайкаллару гўзал лавҳалар

Тушларимдан аримас эди,
Кўнглим ундан айрилмас эди...

Кулишиб, гапиришиб, итаришиб икки-уч чоғли катта-ки-
чик ёшдаги болалар киради. Базилари шахмат, домино
ўйнай бошлайдилар.

Б и р и н ч и б о л а

Ҳа, Эркинбой, не гап, оғайним?
Ўйланганинг ўйланган доим?

И к к и н ч и б о л а

Ўилғиликни қилибди ошнам,
Энди ҳар кун бўлар пушаймон...

Э р г а ш в о й

(Эркиннинг ёнига боради.)

Соғинибди онасин Эркин,
Маминаси! Маминасин!
(Масхара қилади. Ҳамма кулади.)
Яхшиямки, мамам йўқ...

Б и р и н ч и б о л а

Қаёқда?

Э р г а ш в о й

Ким билади, жуда узоқда,
Ташлаб кетган отамни қўрғур,
Отам ўзи жуда ароқхўр.
У мен билан иши йўқ, мабодо;
Ойда-йилда кўриб қолганда,
«Ҳа, Эргашвой, бормисан», — дейди.
«Борман!» — дейман.

Кулги.

Энди-чи, энди,

Кетгим келмас колониядан
Қиш келаман, ёзда жўнайман.

Кулги

Буни қаранг, жуда ҳайронман,
(Эркинни кўрсатади)

Ўйлагани ўйлаган нуқул...

Ҳамма кулади.

Эркин

(Жаҳли чиқиб, ўрнидан туради.)

Нарроққа бор... ўз ишингни қил.
Тенг қилмагин менни ўзингга!

Эргашвой

Ҳой, қаранглар бунинг сўзига,
Сен ким ўзинг?

Эркин

Сенга ўхшамас!
Ўғри эмас, хулиган ҳаммас!
Қилган ишим ўзим биламан...
Гуноҳим йўқ! Чиқиб кетаман.

Эргашвой

Гапни қара! Чиқиб бўлибсан!
Шу кунга ҳам бўлавер хурсанд.

Эркин

Сеники маъқул. Бориб тур нарроқ!

(Итаради.)

Биринчи бола

Ҳой, Эргашвой, бу ёққа юр, ўртоқ.

Нарига олиб кетади. Елкасига сумка осган Сирож киради.

Сирож

Хайр, жўралар, биз кетдик!

Ҳамма

Қайга?

Сирож

Уйга!

Ҳамма уни ўраб олади. Сирож бир-бир қўл сиқиб хайрлашади.

Биринчи бола

Энди дўкон кассасига
Кўз олайтириб юрма, оғайни!

Сирож

Гап ундамас. Мен умр бўйи,
Иш — меҳнатга эгмадим бўйин,

Хунарим йўқ, чайқовчи бўлдим,
У ишларнинг баридан куйдим.
Мана уч йил, сизга эмас сир,
Бўлдим бунда яхши слесарь
Бир заводга кириб ишлайман.
Хайр, Эркинжон!

(Эркиннинг қўлини олади.)

Кўп хафа бўлма,
Сенинг ишинг ўнгай ўқинма,
Тез оқланиб кетасан, укам!

Ҳ а м м а

Бунда узоқ қолмаймиз биз ҳам.

Сирож хайрлашиб чиқиб кетди. Ташқарида гала-говур бошланади. «Қўйвор мени!» деган овоз эшитилади. Эшикда С а т т о р кўринади. У газаб билан Эркинга ўшқиради. Болалар маҳкам ушлашади.

С а т т о р

(Эркинга)

Хали мени сотдингми, номард?
Бўлган ишни айтдингми, номард?
Одам қилган сени мен эдим,
Йўл кўрсатдим, мулим едирдим!..
Омон бўлса отам, чиқарман,
Ҳаммангни ҳам гўрга тикарман.
Аввал бошлаб сўяман сени.

Э р к и н

Кўролмайсан бир умр мени!

«Торт-торт» қилиб С а т т о р н и олиб чиқиб кетишади.

Сеҳрланган одам сизгари
Эргашибман сояси каби...

Хулқада шунга тақлид қилибман,
Менинг учун ўрнак шу, дебман.
Оқ сут берган онам йиғлаб зор
Гапирганда, берибман озор.
Оҳ, онажон, билган экансан,
Ўғлиниг учун куйган экансан.

Тарбиячи Гулчеҳрани бошлаб киради.

Т а р б и я ч и

Эркин! Сизга меҳмон келди.

Э р к и н

(Ҳайрон бўлиб қараб қолади).

Гулчеҳра!..

Г у л ч е ҳ р а

Эркин ака!

Бирпас жим қолишади.

Нима бўлди сизга? Бу иш қандай юз берди?
Юриш-туришингиздан қўрқар эдим-а!

Э р к и н. Э, Гулчеҳраҳон! Фалокат одамнинг
оёғи остидан чиқар экан...

Г у л ч е ҳ р а. Оёқ остига қараб юриш керак!

Э р к и н. Тўғри, баъзан тумшугинг кўтарилиб,
оёқ остини кўролмайдиган бўлиб қолганингни
ўзинг билмай қолар экансан.

Г у л ч е ҳ р а. Бундай вақтда ойнага тез-тез қа-
раб туриш керак бўлади. Ойна деганим, у энг яқин
кишинг, деганим. У ойнага ўхшаб, ҳаммаёғингиз-
ни аниқ кўради ва ўзингизга ҳам кўрсатади. Нима
айбингиз бўлса, яширмай айтиб беради. Сиз эса,

яқин кишиларни ёнингизга ҳам келтирмайдиган бўлиб кетган эдингиз.

Эркин. Тўғри айтасиз. Ҳатто ота-она гапига қулоқ солмай, улардан кўра ўзимиз яхши биламиз, дер эканмиз. Ваҳоланки, ҳеч нарса билмас эканмиз.

Гулчеҳра. Ойингизнинг аҳволлари жуда оғир. Кеча касалхонадан олиб келишди. Сизни деб куйиб кетди бечора.

Эркин. Агар шу ердан омон-эсон чиқиб борсам, бутун умримни ойим учун сарфлар эдим.

Гулчеҳра. Қачон чиқасиз, айтишмадими?

Эркин. Билмадим. Ҳар ҳолда, ҳеч гуноҳим йўқлиги аниқланди, деб ўйлайман.

Узоқдан тарбиячи кўринади. Гулчеҳра ўрнидан туради.

Гулчеҳра. Хайр, бўлмасам, менга ярим соатгина вақт беришувди. Тезроқ чиқинг!

(Хайрлашиб чиқиб кетади.)

(Эркин ёлғиз.)

Эркин. Гулчеҳра... Мен нималардан юз ўғирганимни энди англаяпман. Дилбар қорасини кўрсатмай қўйди. Бу эса, мени кузатиб, азоб чекиб юрибди. Мана, оқибатли киши!

«Эркин ака, сизга хат! Эркин ака, сизга хат», деб бир бола киради. Хатни бериб чиқиб кетади. Эркин ёлғиз.

Алишердан! О, аканг айлансин!.. *(Конвертни ўнади. Хагни очиб ўқийди.)*

«Ойим сенинг ғамингга чидолмай, оғир касал бўлиб ётибди. Мана, олти ойки, кун-кундан баттар. Ўзинг билар эдинг, у фақат сен билан тирик эди.

Уйга ким кирса, «Эркинжонимни кўрмадингизми?»
деб сўрайди. Кеча касалхонадан олиб келдик. Унинг
соғайишига энди умид йўқ...» (Хатнинг охиригача
ўқиёлмайди.)

«Соғайишига энди умид йўқ!..»

Оҳ, ойижоним! Азиз, жоним,

Кечир, кечир, о меҳрибоним!

Йиғиб олдим энди эсимни,

Йўқ! Улгани қўймайман сени!..

(Чўнтагидан онасининг расмини олиб, узоқ қараб
гапиради).

Кўзим ўхшар эмиш сенинг кўзингга,

Ухшашлигим бормиш фаҳмим, тусимда.

Кўзим ўхшар эмиш сенинг кўзингга,

Демак қалбинг тепар менинг кўксимда.

(Пауза.)

Йўқ энди мен асло хафа қилмасдим,

Ғамга қалқон бўлиб тутардим сийнам.

Умринг узайтсин деб ҳар бир нафасим

Қалб бўлиб турардим олганингда дам

Кўзларинг бесабаб мени кутмасди.

Толган юрагингга бўлардим ёлқин.

Ташвишим манглайинг чизиб ўтмасди.

Боиси бўлмасдим сочларинг оқин...

Хижолат тортмасдинг мен туфайли, рост!

Бу катта онамиз — она Ватан ҳам!

Ахир, бу бахт — ҳамма оналарга хос,

Ҳаёт маъноси ҳам шу бир сўзда жам!..

Жим бўлиб қолади. Т а р б и я ч и ва А б д у л л а е в ҳамда
и н с т и т у т к о м с о р г и к и р а д и.

Т а р б и я ч и. Эркин Фозилов!

Эркин (бошини кўтаради ва ўрнидан ирғиб ту-
ради). Лаббай!

Т а р б и я ч и. Республика халқ рассоми ўртоқ
Абдуллаев яна сен билан кўришгани келибдилар.
Марҳамат, ўртоқ Абдуллаев!

Э р к и н. О, устозим!

А б д у л л а е в. Салом, укам! Аҳволинг қалай?

Э р к и н. Раҳмат!

А б д у л л а е в (*Эркин ишлаётган бюстга бирпас қараб қолади*). Бошлабсан-ку! Ўзинг бўладиган бо-
ласанку-я!. Хўш, ўтган сафар келганимда сенга
берган ваъдамни бажардим. Жинкой ишинг билан
танишиб чиқдим. Суд бузилди. Жиноятчи аниқлан-
ди. Ёшлик ва келажакнингги ўз қўлиниг билан барбод
қилиб юборишингга сал қолган экан. Мен сенинг
талантингга ачинаман. Институт коллективи ҳам
сен учун қайғурмоқда. Мен сени кафилга олдим.

К о м с о р г. Ўтган куни институтда комсомол
мажлиси бўлди. Сенинг масаланиги муҳокама қил-
дик. Сени танқид қилганлар ҳам бўлди, мақтаганлар
ҳам бўлди. Аммо кўнчилик, сенинг қобилиятингги
ҳисобга олиб, кафилга олишга бир оғиздан қарор қа-
бул қилди ва кафил бўлишга ўртоқ Абдуллаевдан
илтимос қилди.

А б д у л л а е в. Мен сени кафилга олдим.

К о м с о р г. Келажакда бизни ерга қаратмас-
сан?

Э р к и н. Ҳеч қачон!

А б д у л л а е в. Мени ҳам хижолатга қўймасан
деб ўйлайман!

Э р к и н

Асло! Мени кутар битта йўл:
Ўқиш, ҳунар ўрганиш менга.
Оиламга, халқим, юртимга —
Бўлажакман муносиб ўғил!

Т а р б и я ч ى

Қани, гашиқарига марҳамат!

Ҳамма ёнига тўлиқ ёради.

П а р т а

ЕТТИНЧИ КҮРИНИШ

Орадан икки йил ўтган. Биринчи картинадаги саҳна. Ҳана, Ҳана айвон, Ҳана уйлар. Лекин ҳаммаси биринчи ишда кўрсатилади. Айвонга туташиб кетган уйнинг девизини катта очик, ундан Фозилжоннинг сенинг-сенинг роля чалаётгани кўриниб турибди; унинг икки чаккасидаги сочлари сал оқарган, анча қуюлган. Айвон тўрига бўйи икки метрча келадиган «Она» ҳайкали, бир қўли тўрига чўзилган, ёнида узоқда тивилган бир ўспирин бола. Ҳайкал ивдесталига биринчи гулдаста қўйилган.

Ф о з и л ж о н (*уйда*). Яна баҳор келди. Табиат ясанди. Гулларнинг бошидан капалаклар чарх уриб айланмоқда. Боғлар тепасида қушлар жавлон урмоқда. Ҳар нарсанда минг музика бор, ҳар нарсанда минг оҳанг!.. Анави иккита мусичани қаранг, баҳор шодлиги билан бир-бирини табриклагоқда. Ана, биттаси учиб дарахт шохига қўнди, иккинчиси ҳам ёнига чиқиб олди. Бир-биридан ажралгиси келмайдди. Айрилиқ оғир! Айрилиқ оғир!.. (*Роля чалади.*)

Э р к и н, Г у л ч е ҳ р а чиқади.

Г у л ч е ҳ р а

(*айвонда*)

Эркин ака, рост айтсам сизга,
Қойил бўлдим санъатингизга.

(*Ҳайкал ёнига боради.*)

Худди, худди Фазилат опам.

Жуда гўзал!..

Эркин

Ҳа, ҳали бу кам...
Икки йилки, уни бир нафас
Унутмадим, десам лоф эмас.

Гулчеҳра

Қайрилма, қош, бодом қовоқлар,
Доим кулиб турган ёноқлар,
Худди ўзи, қуйиб қўйгандай,
Кўз олдимда тирик тургандай...

Эркин

Мен ҳам худди шундай ўйлайман,
Мен ўлгани уни қўймайман!
Санъатимда яшайди доим!

Гулчеҳра

Ҳақиқатан! Дидингизга қойил!
Ростдан ҳалол меҳнат қилибсиз!..

(Кулади.)

Эркин

Мени ортиқ мақтавордингиз,
Менга мақтов ёқмас...

Гулчеҳра

Мақтовмас.

Эркин

Талтаяман — кетаман...

Гулчеҳра

Бу рост!

Эрка ўстирганмиш онангиз,
Бечорани кўйдирганмишсиз?

Эркин

Қўйинг энди буни, Гулчеҳра,
Эсга олгим келмайди сира.
Сўзларига қулоқ солмабман.
Она қалбин ҳис этолмабман.
О, шафқатсиз берибман озор,
Умр бўйи қолдим гуноҳкор...

(Нарса кўтариб уйга кириб кетади.)

Гулчеҳра

Хафа қилдим шекилли уни,
Бугун унинг энг шодлик куни.

Эркин чиқади.

Гулчеҳра. Эркин ака, менинг ҳайкалимни ҳам ишлайсизми?

Эркин. Жоним билан. Институтни битирган кунингиз, совға қилиб олиб борар эдим.

Гулчеҳра. Унда, биласизми, мен сизга нима дер эдим?

Эркин. Нима дер эдингиз?

Гулчеҳра. Раҳмат, Эркин акажон!— дер эдим.

Кулишади.

Эркин. Аммо сизнинг бу гўзаллигингизни тўла чиқаришга талантим етармикин?

Гулчеҳра. Мен гўзал эмасман. Сиз ҳали гўзалларни кўрмабсиз. Бизнинг филология факультетимиз-

да шундай чиройли қизлар борки, кўрсангиз оғзингиз очилиб қолади.

Эркин. Гўзаллик фақат сиртқи чиройда эмас экан, Гулчеҳра. Кўринишда эртактларда тасвирланган парилардай гўзал, аммо ичи қуруқ, қилган иши касофат бўлган қизларни ҳам кўрганман. Сиз ҳуснингиз билан ҳам, юрагингиз билан ҳам гўзалсиз.

Гулчеҳра. Эй, сиз ҳам мақтовга уста экансиз-ку? Мени ҳам унча мақтаманг, талтайиб кетаман.

Эркин. Сиз талтаядиган қизларга сира ўхшамай-сиз.

Гулчеҳра. Эркин ака, сизга бир савол берсам, хафа бўлмайсизми?

Эркин. Қандай савол экан, марҳамат!

Гулчеҳра. Сиз билан Дилбархон деган бир қиз юрар эди... (Кулади.)

Эркин. Хўш, хўш? Нега куласиз?

Гулчеҳра. Уша қиз эсимга тушса, кулгим қистайди. Уша қиз сочини ўрмай, сочвондай елкасига ёзиб ташлаб, тор шим кийиб ёки зонтикка ўхшаган, пружинали юбка кийиб кўчада юрарди. Қош-кўзига бўёқни чаплаб, оёғига пайпоқ ҳам киймас эди. Биз, қизлар уни кўрганда «жинни-пинни бўлиб қолганми» деб кулишардик. Шу ошнангиз кўринмай қолди, қаёқда?

Эркин. Оббо сиз-эй! Жуда синчи қиз экансиз-а? У қиз, сизга айтсам, менинг бошимга тушган кулфатларнинг сабабчиларидан биттаси. У қизни мен ҳам икки йилча бўлди кўрганим йўқ. Онаси артелда расратрат қилиб, ишдан олинди кетибди, деб эшитдим. Ўзини билмадим.

Гулчеҳра. Ўзини бир гастроном директорига турмушга чиқиб, Чимкентга кетиб қолган дейишади.

Эркин. Ўзингиз мендан яхши билар экансиз-ку? Қўйинг энди шунақа саволларни. Кўтаринг, бу столни

Ҳам уйга олиб кирайлик, меҳмонларнинг келадиغان вақти ҳам бўлиб қолди.

Стolni кўтариб уйга кириб кетишали. Кўча эшикдан совга-салом кўтарган Алишер киради. Деразадан Фозилжон кўриб қолади ва жуда қувониб кетади.

Фозилжон. Ўғлим Алишер! Бормисан, жоним!

Алишер. Салом, адажон!

Орқасига қайтиб отаси турган уйга киради. Фозилжон ўғлини бағрига босади.

Фозилжон

Ўғлим, бунча соғинтирмасанг?
Ҳар ҳафтада бир келиб кетсанг
Бўлмасмиди?

Алишер

О, кўклам пайти...
Тинчлик борми селекционерга?
Ўзим топган янги нав чигит
Бу йил энди экилади ерга.

Фозилжон

Раҳмат, ўғлим! Кел бир табриклай!
(Қўлини қисиб, елкасига қоқади.)
Қани, онанг бўлсайди аттанг!
Еру кўкка сизмас эди у,
Шу кунларни қилганди орзу!..
Нон-тузимга розиман, ўғлим,
Сенлар билан қувонар кўнғлим.

Алишер

Аввал сизни тибраклаш керак,
Оперангиз жуда ҳам юксак.
Куйларингиз ҳаммага маъқул,
Ҳамма жойда куйлашар нуқул.

Фозилжон

Ҳозир, ўғлим, овунчоғим ҳам,
Улфатим ҳам, шодлик чоғим ҳам
Шу музыка.

Алишер

Ҳақиқий ижод!

Фозилжон

Фикри зикрим шудир умрбод.
Йўқ, булар кам. Қонмайди кўнглим,
Ҳали кўп куй ёзаман, ўғлим.

Кўча эшикдан Абдуллаев ва яна Эркиннинг ўртоқлари—йигитлар, қизлар киришади. Кўплари гуддаста ва совғалар кўтаришган.

Фозилжон. Меҳмонлар келишди, чиқайлик, ўғлим.

Ҳовлига чиқишади.

О! Азизим, Раҳматжон!

Фозилжон Абдуллаев билан кучоқлашиб кўришади. Эркин билан Гулчеҳра ҳам ҳовлига чиқишади. Алишер Эркин билан ўпишиб кўришади. Эркин Алишернинг гуддастасини она ҳайкаlining пьедесталига ўяни, Гулчеҳра ҳам бошқа гуддасталарни олиб шу жойга тиради.

Азизим, бормисиз?

А б д у л л а е в. Ўзингиз соғ-саломат юрибсизми, Фозилжон ака? Ўзингизни кўрмасак ҳам, музикаларингизни маза қилиб эшитиб юрибмиз.

Ф о з и л ж о н. Раҳмат! Биз сиз билан Эркинжон туфайли танишиб, қадрдон дўст бўлиб қолдик. Унинг катта ҳаёт йўлини топа олишида, менинг вазифамнинг ярмини бажардингиз.

А б д у л л а е в. Унчалик бўлмаса ҳам, ҳар қолда кичкина ёрдамим текканидан хурсандман. Раҳматни мана бу комсомолларга айтишимиз керак. (*Ёшларни кўрсатиб.*) Эркинжонни ҳалокат ёқасидан мана шу дўстлари қутқазиб қолди. Хайрият, юзимни ерга қаратмади. Ҳали бундан умидимиз катта! (*Эркиннинг елкасига қоқади, унинг қўлини қисиб табриклайди.*) Катта ижодий муваффақият билан табриклайман! Сенинг виставкада «Она ҳайкали» асаринг юқори баҳо олганини радиолар кечадан бери гапирмоқда. Газеталар ҳайкалнинг суратини ва у ҳақда мақолалар босмоқда. Иш бундоқ бўлибди-да! Бу сенинг дастлабки ижодий муваффақиятинг. Аммо энди эсанкирама! Катта ҳаёт йўлига эндигина қадам қўйдинг.

Ф о з и л ж о н ва Э р к и н. Раҳмат, раҳмат!

Ф о з и л ж о н. Қани уйга марҳамат қилинглار, меҳмонлар!

А л и ш е р (*ҳайкал олдида бирпас қираб туради ва залга юзини ўгиради*). Ойим!..

Шу вақтда Т о л и б ж о н ва унинг хотини ҳамда онаси С а л о м а т о п а л а р кириб келишади.

Ф о з и л ж о н. Э, келинглар, мирзачўлликлар! Бормисизлар?!

Т о л и б ж о н. Салом-алайкум!

Кўришишади.

Ф о з и л ж о н

Саломатхон, Мирзачўлларда
Тиниб-тинчиб кетдингиз дейман?

С а л о м а т

Мирзачўллик бўлиб кетдик биз,
Икки йил-а, ўйланг ўзингиз!
Танишинглар, мана келиним.

Кўринадилар

Ф о з и л ж о н

Ишлар қалай, Толибжон, ўглим?

Т о л и б ж о н

Яхши! «Ленин» колхозида мен
Касалхона бош врачиман.

(Хотинини кўрсатиб.)

Бу киши ҳам ўша колхозда,
Ўқитувчи.

Ф о з и л ж о н

Қандай яхши-а!

С а л о м а т

Бекормасман мен ҳам у ерда,
Соғувчиман катта фермада.

Фозилжон

Бошда сизга айтмадимми ман.

Саломат

Бекор уйда ётган эканман,
Ошиб кетди қадрим-қимматим,
Яшартирди қайта, меҳнатим!

Айвонга қараб юришади.

Фозилжон (*айвонга чиқиши билан Гулчеҳрага кўзи тушади*). Эй, қизим, сен ҳам шу срдасан! Кўп яхши, кўп яхши! Қадамингга ҳасанот! Биз отаиң билан ёшликдан қадрдон дўстмиз. Шундай келиб тур, қизим. Сен билан ҳовлимиз тўлиб кетганга ўхшайди.

Ҳамма айвонга чиқади. «Она» ҳайкали атрофига тизилиб қарашадилар. Эркинни ижодий муваффақиёт билан бир-бир табриклашадилар.

Абдуллаев (*ҳайкални кўрсатиб*). Мана бу ижодий камолотнинг бир намунаси!

Бир йигит (*Эркинга*). Эркинжон, устозингизга ҳам етай деб қолибсиз.

Эркин. Йўт-э!

Абдуллаев. Майли, мендан ўтиб кетса, яна хурсанд бўламан. Унинг ўлмас асарлар яратиб беришига ишонаман. Олган бу темаси ҳам энг юксак, энг шарафли темадир: Она! Ким онасини севмайди! Инсонга онадан яқин киши борми дунёда! «Она!» — дунёда бу бизнинг биринчи ўрганган сўзимиз ва бундан сўнг ҳам ўз миннатдорчилигимизни айтқадиган азиз кишимиздир! Мен онамдан жуда ён қолганман... Бир шоирнинг «Она» деган шеърини ёд олганман. Шунини доим ўқиб юраман.

(Уқийди.)

Эсимда, боласин қўшни оналар
Тиззасига олиб эркалатганда.
Қўзим суқли боқар, юрагим ёнар,
Ажиб бир жимишлаш кезарди танда.
Кимнидир излардим — топа олмасдим,
Кимнидир кутардим — бўлмасди дарак.
Йиллар ўта берди, ўсди бўйи бастим,
Англадим: беҳуда бўлмоқ жонсарак.

(Пауза).

Уйимда яратиб жонли тимсолинг,
Қалбимда муқаддас сақлайман ҳамон.
Аммо шундай фарзандлар ҳам борки жаҳонда
Тирик оналарин койийди ёмон... ва
қоказо.

Ҳаммада жонланиш,

Эркин

Тўғри, тўғри, ҳаммаси аён!

Гулчеҳра

(ҳайкални кўрсатиб)

Бари — бу ерда қилинган баён!

Эркин

Раҳмат, сизга, дўстларим, раҳмат,
Мақсадим ҳам шу эди фақат.
Тирилтирдим меҳрибонимни,

Ювай дедим ўз гуноҳимни!
Бари шунда: ақлим, зеҳним ҳам,
Она — юртга бўлган севгим ҳам!

С а л о м а т

(ҳайкал яқинроғига боради. Қараб қолади.)

Ҳақиқатан онангнинг ўзи;
Очиқ юзи, меҳрибон кўзи,
Қарашлари, табассумлари...
Ўғлим, тўғри йўлга кирибсан,
Ва онангни тирилтирибсан!

Э р к и н

Мен ўлгани қўймайман уни,
Тирик дерлар уни ҳар куни,
Турганича дунё ва башар
Мендан сўнг ҳам у турар, яшар.

(Аста музика чалинади.)

Ф о з и л ж о н

Балли, ўғлим!
Қулоқ солинг, азиз фарзандлар!
Гулдай нозик онанинг қалби,
Қалтис шўхлик уни тўздирар,
Бўрон каби, қаттиқ дўл каби.
Ёшлик чоғим — олтин чоғим. Ҳа!
Барбод берган куяди мутлақ!
Она — ёшлик посбонидир,
Ҳаётимиз юрак, жонидир!

(Залга.)

Севинг, севинг, сидқидил қалбингиз билан,

Унга озор бермангиз зинҳор.

Соғлиқ, мардлик, бахтингиз билан

Бўлар у ҳам шоду бахтиёр!

Эркин. Қани, уйга, азиз меҳмонлар! Қолган
гапни стол атрофида гаплашамиз.

Ҳ а м м а уйга томон боради

П а р д а

МУНДАРИЖА

Ш. Одил. Юрт шайдоси	5
--------------------------------	---

Шеърлар

Гулбарра	13
Бобом армони	14
Дўмбира тилидан	15
Испан қизи — Сильва	17
Ватан шаънига	20
«Занжирланган шер»	21
«Баҳор айёми»	22
Сўзларинг сенинг	23
Жанговар дўст	24
Ҳофиз	24
Ёр суратига	25
Қайтганимда	26
Ёшларга	27
Шоир ва умр	28
Архитектор дўстим билан саёҳат	30
Ўтади бетиним йиллар, асрлар	32
22 июнь 1941 йил	33
«Оқин борар, қуёшга оқин!»	35
Ленин	40

«Эрон дафтари» туркумидан

Мен у ерда бўлганман	45
«Лозазор» хиёбони	46
Сув ва нон	48
Қора чодралилар	51
Эрон гилами	53
Ҳусейн	56
Бир баҳор куни	58

Ҳаёт боқий	62
Ворошилов номидаги заставада	64
Аму соҳилида	66
Чегара столбаси	68
Грек рассомига дўст орзулари	70
Дўстимга	72
«Қуёш нури тўла мовий осмонда»	73
Бахт қўшиқлари	74
Тилак	75
Украина	77
Ана шундан гўзаллигинг ҳам	77
Лирик	79
Шоир қалби	80
Меҳнат	81
Раҳмат, китобхон	82
Она меҳри	84
Дафтарим	84
Янги йил ниятлари	85
Ёшлик изидан	87
Салом, жўраларим	88
Наҳрипай	89
Кенг уфқлар	91
Ватан юлдузлари	93

Садоқат ҳақида шеърлар

Устозлар	95
Кузатиб бор зийрак кўз билан	98
Аноним	100
«Олға юргин, аммо менинг ортимдан»	101
«Қалбимдан сўрадим»	103
Танқидчимга	104
Бир дўстимга икки ориз сўз	104
Бир ишەқмас гўзалга	106
Таниш нотик	106
Йўқ, мен ишонмайман	107
Оқ, мрамарда қора ном	108
Ўз акси билан уришган одам	108
Олгинчи бармоқ	109
Қанот	110
Боғистон	110

Янгра, рубоб	111
Таниш туйғу	112
Ленин хонасида	113
«Ёмғир япроқларини»	113
Сенинг ўйларинг	113
Кулишган қизларга	114
Шоир	115
«Юзларида ҳар вақт илиқ табассум»	116
Кубалик дўстимга	117
Айни ёз	118
Фото	119
Юрагимнинг айтганлари	120
Қуллуқ	122
«Бунча шодман»	123
«Чуваш ўзбекка дўст»	123
Довон	123
«Қошингдан ўзга бир ҳилол бўларми»	124
Биз алтайлик	124
Шеър ўқиш олдидаги кириш сўз	124
Космик фазо балладаси	125
I. Фазогир қўшиғи	125
II. Самовий жимликда	127
Оқ каптардан илтимос	129
Олтин куз	130
«Қалб шаклига ўхшаб»	131
Юлдузлар	132
Ҳаёт завқи	132
Тимсол	133
Лутфийни эслаб	134
Ишонч	135
Тошкент тупроғи	136

«Шабада ва япроқлар» туркумидан

Фасллар	138
Бўтакўз	139
Ҳавас	140
Ёз	140
Жилва	141
Най сайрайди боғда кечқурун	142
Уста Фармон исботлади	142
Боғ элигидаги ҳаёлот скамейкасида	144

Марсия	146
Сўз алпига	147
Инқилоб берган қалам	148
Асли лирикликка менда ҳам ҳавас	149

Шеърӣ драма

Ёшлик чоғим—олтин чоғим (<i>Она қалби</i>)	151
--	-----

На узбекском языке

МАМАРАСУЛ БАБАЕВ

КРАЙ САДОВ

Стихи

Драма в стихах

Редактор *М. Жалилов*

Рассом *В. Шумиков*

Расмлар-редактори *М. Карпузас*

Техн. редактор *Т. Смирнова*

Корректор *А. Азимов*

ИБ № 2773

Босмахонага берилди 23. 12. 83. Босишга рухсат этилди 30. 05. 84. Формати 70×90¹/₃₂. Босмахона қоғози № 3. Мактаб гарнитураси. Юқори босма Шартли босма л. 9,36 Шартли кр.-оттиск 9,36. Нашр л. 9,99. Тиражи 5000. Заказ № 918. Баҳоси 1 с. 40 т.

Гафур Ғуллом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 700129.
Тошкент, Навоий кўчаси, 30.

Нашриётлар, полиграфия ва китоб савдоси ишлари бўйича
ЎзССР Давлат комитети Тошкент «Матбуот» полиграфия ишлаб
чиқариш бирлашмасининг 1-босмахонаси, Тошкент, Ҳамза
ўчаси,

Бобоев, Мамарасул.

Боғистон: Шеърлар, Шеърый драма.
(Тўпловчи ва сўз боши муаллифи Ш. Одил).
— Т.: Адабиёт ва санъат нашриёти, 1984.—
256 б.

Мамарасул Бобоев (1911 — 1969) ранг-баранг жанрларда ижод қилган шоир эди. Унинг самимий лирик шеърлари, «Европа балладалари», «Она қалби» дostonлари ўқувчига яхши таниш.

«Боғистон» китоби шоирнинг турли йилларда ёзган асарларидан дасталанди.

**Бабаев, Мамарасул. Край садов: Стихи.
Драма.**

Ус